הײַנט אין נומער אַ בײַלאַגע:

בנות־הכשרה אין לאָדזש אין וואָרט און בילד

בית יעקב

ליטעראַרישע שריפֿט פֿאַר שול און הײם

דינט די ענינים פֿון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פּוילן

רעדאַקטירט דורך א׳ג פרידנזאָן

ב״ה לאָדזש־וואַרשע־קראָקע	שבט תרצ״ה	נומער 121	צוועלפֿטער יאָרגאַנג

דער ווילן צו שטײַגן

די לעצטע לאַנד־באַראַטונג האָט געהאַט גאָר אַן אַנדערן כאַראַקטער ווי די אַלע שוין פֿאַרגעקומענע בנות־צוזאַמענפֿאָרן. מ׳האָט נישט געהערט קײן פֿון זיך זאַט־צופֿרידענע רעדעס, אָדער לויב־געזאַנגען וועגן דער באַוועגונג. להיפוך, ס׳איז געקומען בולט צום אויסדרוק, די נישט־צופֿרידנקײט פֿון ווײניק־דערגרײכטן, ווײניק־געשאַפֿענעם. אויף אַלץ איז געוואָרן אָנגעוואָנדיט אַ געזונטע זעלבסט־קריטיק.

דער עיקר־ציל פֿון דער באַראַטונג — האָב איך געזאָגט אין מײַן עפֿענונג־רעדע — וועט זײַן אַרײַנצוברענגען קלאָרקײט און אויפֿקלערונג אין אַלע ענינים פֿון אונדזער באַוועגונג.

און דאָס איז טאַקי געשען. עס איז קלאָר געוואָרן, אַז מיר טאָרן נישט קוקן אויף דער בצמצומדיקע עלי׳ קײן ארץ־ישראל ווי אַלס די אײנציקע רעטונג פֿאַר דער עקאָנאָמישער נויט פֿון אונדזער יוגנט. מיר וועלן באַגײן אַ פֿאַרברעך לדורות, ווען מיר וועלן דערלאָזן, אַז די גאַנצע יוגנט זאָל בויען זײער עתיד בלויז אויף דער האָפֿנונג פֿון עלי׳ קײן ארץ־ישראל, וואָס איז אַזוי באַשרענקט פֿון אַלע זײַטן.

ס׳מוזן געפֿינען ווערן אַנדערע וועגן און מיטלען צו לינדערן די מאַטעריעלע נויט פֿון דער יידישער פֿרויען־יוגנט. פֿאַך־אויסבילדונג, אויסקעמפֿן אַרבעט און באַשעפֿטיקונ־פֿאַר דער רעליגיעזער יידישער טאָכטער, שאַפֿן אַרבעט־פּונקטן און בכלל זיך פֿאַרנעמען מיט די פּראָבלעמען פֿון אַ בצסדרן מאָרגן פֿאַר דער יידישער טאָכטער.

די באַראַטונג האָט זיך אָפּגעגעבן אַ דין־וחשבון דערפֿון, אַז אַזעלכע פּראָבלעמען ווערן נישט אַזוי לײַכט פֿאַרענטפֿערט, אָבער אָנהײבן טון מוז מען שוין, און מיט פֿאַרײניקטע אָרגאַניזירטע כּוחות וועט דאָך אונדז געלונגען אויפֿצוטון.

דאָס באַפֿרײַט אונדז אָבער נישט פֿון טון פֿאַר ארץ־ישראל מיט אַלע מעגלעכקײטן, מיר באַגרענעצן די הכשרה, כּדי נישט צוצופֿירן צו קײן אַנטוישונג. מיר דערהאַלטן אָבער גלײַכצײַטיק הכשרה פֿאַר די, וואָס גײען אײַן אויף אַלע עווענטואַליטעטן, פֿאַר די וואָס זענען גרײט אויף אויסדויער און סבלנות.

דאָס חשובסטע אָרט אויף דער באַראַטונג האָט פֿאַרנומען די קולטור־פֿראַגע. קולטור־אַרבעט בײַ „בנות״ איז שוין פֿון לאַנג דער וויכטיקסטער אַרבעט־פּונקט און דערפֿרײַענד איז, אַז וואָס ווײַטער זעען מיר דעם דראַנג צו השתלמות אין דעם פֿרט.

די באַראַטונג האָט זיך אַרויסגעזאָגט פֿאַר אַרײַנפֿירן אין בנות־לעבן דאָס קולטור־פּראָגראַם פֿון י״ל אָרלעאַן. שוין דער מיט אַלײן וועט די קולטור־אַרבעט שטײַגן באַרג־אַרויף. די דעלעגאַטנס האָבן חוץ־לזה אָנגערעגט אַ גאַנצע רײ נײַע אַרבעט־פּלענער ווי אויפֿצוהײבן דעם קולטור־מצב פֿון אונדזער באַוועגונג.

מיר האָבן ענדלעך באַקומען פֿרויען־סערטיפֿיקאַטן פֿאַר הכשריסטנס און גלײַכצײַטיק מוזן מיר אַזא עלי׳ באַוואַכן מיטן גרעסטן אחריות.

מיר מוזן זאָרגן פֿאַר אַ שטאַרקער בנות־אָרגאַניזאַציע אין ארץ־ישראל און דאָס איז אונדזער אַקטועלסטער אויפֿגאַבע, כּדי די עולות וואָס קומען אַהין זאָלן געפֿינען אַ הײם.

די באַראַטונג האָט אויך נישט פֿאַרגעסן צו באַרירן די פּראָוויזאָריקטע פֿראַגע פֿון ליטעראַטור־דחקות אין אונדזער באַוועגונג. אמת, קײן קאָנקרעטע מיטלען זענען נישט אָנגעוויזן געוואָרן. אין לײַדער זענען אַזעלכע מיטלען נישט גרינג צו געפֿינען. די הנהלה פֿון צ. ס. האָט זיך אָבער גאַנץ ערנצט צוגעהערט צו דעם ווײ־געשרײַ פֿון ספֿרים און ביכער פֿאַר דער באַוועגונג, און סוף כּל סוף וועט אויף דעם געבײט גאַנץ בקרוב אונטערגענומען ווערן געוואַגטע פּרואוון.

דער עיקר איז די באַראַטונג געוועזן נאָר אַ הכנה צו דער נאָענטער לאַנד־קאָנפֿערענץ. איר אויפֿגאַבע אין דעם זין האָט די באַראַטונג אויף אַ גוטן אופֿן דערפֿילט.

אויף דער וואָך פֿון ל״ג בעומר האָבן מיר באַשטימט אונדזער לאַנד־צוזאַמענפֿאָר. דער דאָזיקער צוזאַמענפֿאָר וועט ערשט אין זײַן גאַנצער ברײט פֿונאַנדערוויקלען די פֿראַגן פֿון די בנות־באַוועגונג און אַנטשײדן וועגן אַלע אונדזערע שווערע פּראָבלעמען.

די פּאָר חדשים ביז דער קאָנפֿערענץ, דאַרפֿן מיר באַטראַכטן פֿאַר דער צוגרײט־צײַט און די דאָזיקע צײַט זאָל ווי געהעריק אויסגענוצט ווערן און פֿאַרשטאַרקטע מעשׂים אין אַלע ענינים.

בכלל איז די באַראַטונג געשטאַנען אונטערן צײכן פֿון דער שווערער צײַט און געדריקטער שטימונג, וואָס הערשט הײַנט אינעם יוגנט־לעבן. דאָך זענען געהערט געוואָרן ניגונ שטאַרקע און בטחון־פֿולע אויסרופֿן. די חברות מוזן געפֿלעגט ווערן מיט אידעאַליזם און גלויבן, מיט דעם כּלי־זײַן, וואָס דאָס יידישע פֿאָלק טוט שוין טויזנטער יאָרן באַקעמפֿן אַלע מכשולים אויף איר היסטאָרישן וועג.

גראַד די נישט־צופֿרידנקײט מיט זיך, דאָס כּסדרדיקע אָפּגעבן זיך אַ חשבון־הנפֿש פֿון נישט דערגרײכטן, דאָס וויטיקן אויף די נישט פֿאַרענטפֿערטע פּראָבלעמען — דאָס אַלץ איז נאָר גוט און געזונט.

אַזעלכע שטימונגען וועקן צו מעשׂים, דערפֿרישן צו שעפֿערישקײט, באַוועגן צו אַקטיוויקײט, און מיט קאָנגזעטיקער אַרבעט וועלן מיר זיכער דערשטײַגן.

זאָל זײַן בײַ אַלע פֿירערנס דער אמתער רצון און דאַן וועט זײַן: אין לך דבר העומד בפני הרצון!

* *

דערקענטיניש און גלויבן

— פון —

יהודה לייב ארלעאן

ווי מיר האבן ש' ין דערקלערט (זע דעם מאמר „חושים פאר רוחניות" אינים **ב"יישורון** ל נומער 116), באשטימט דער קערפער, דורכן אויפנעמען די **שפייז, ערשט** א טייל פון זייער נארונגס־קראפט. די שפייזן פארגרעסערן זייער **קראפט־ליפערו** .ג ערשט דערבייט, ווען זיי ווערן אויך דורכן באוואוסטזיין אויפגענו־ **מין, ווען ס'** דערגייט צום מענטש די ידיעה וועגן זייער באזיך. דער באזיך־ **באוואוסטזיי** ן העלפט בכן דעם קערפער ארויסציבאקומען, וואס מער נארונגס־קרעפטן **פון די שי** ייזן. די פארגרעסערטע נארונגס־עקספלאאטאציע ווירקט בכן אויף דער **אנטוויקל** ונג פון די חושים. וואס זאפטיקער די נארונג איז פארן קערפער, אלץ שנעלער דערגרייכן די חושים זייער רייפקייט.

אין ד אס באשטייט אבער די רייפקייט פון די חושים? פארשטייט זיך, אז מיט **דער** גיוויינטלעכער תפיסה פון מאטעריעלע גרויסן און פארמין ווערט נאך נישט **די** גרשעפט דער פאטענציעלער כוח פון אונדזערע חושים. די חושים האבן אויך די מעגלעכקייט צו דערקענען דאס פנימיות פון יעדער זאך. דערצו גינוגט שוין אבער נישט די גיוויינטלעכע נארונגס־קראפט. אפילו די פארגרעסערטע עקספלאאטאציע, וואס ווערט דערגרייכט דורך דער הילף פונים באזיך־באוואוסטזיין העלפט אויך נישט דערצו.

כדי די חושים זאלן אויך האבן אן אריינבליק אינים פנימיות, מוזן די שפייזן אויפגענומען ווערן מיטן גישאנק־באוואוסטזיין, מיט דער אנערקענונג פאר השי"ת, וואס האט אים גישאנקען די שפייז־מתנה. דער גישאנק־באוואוסטזיין איז אבער נישט קיין צוגאב צום באזיך־באוואוסטזיין. אין דער נערונג פונים קערפער, אין דער אנטוויקלונג פון די חושים, ווירקט ער אין א גאנץ באזונדערער ריכטונג. דאס באוואוסטזיין בכלל, וואס האט אזא חשיבות אין דער קערפער־נערונג, דארף מען בכן צוטיילן אין צווייען: אין באזיך־באוואוסטזיין און אין גישאנק־באוואוסט־זיין. דער ערשטער שמיד צונויף די חושים מיט דער מאטעריע גופא, מיטן חיצוניות, דערביי ווענדיט ער אבער אפ דאס אויג פונים פנימיות. אדרבה, ער פארצוימט עס און פארשלייערט עס, דערלאזט אפילו נישט צו די מינצסטע אויפמערקזאמקייט. בשעת מע טראכט וועגן באזיך, וועגן אייגנים באזיך, האט מען אין אויג נאר פארים און מאס – מכילא, בלויז חיצוניותדיקער צוגאנג. באזיך און חיצוניותדיקע תפיסה האבן דעריבער צווישן זיך אן ענגין צוזאמינהאנג.

אנדערש ווירקט אבער דער גישאנק־באוואוסטזיין. דורכן הייליס גרוס, וואס די שפייז־מתנה ברענגט דעם מענטש, קאנצענטרירט זיך די גאנצע אויפמערקזאמקייט אויפן נותן. זיין אייגן שייכות צום שפייז, דער באזיך־באוואוסטזיין קומט נישט אין באטראכט. דער עיקר איז דאס פנימיות, דאס געטלעכע, וואס שפארט זיך דורך די ווענט פון דער מאטעריע. דער דאזיקער קאנטאקט מיט דער אייביקייטס־וועלט שלייפט גלייכצייטיק די חושים פאר א דייטלעכער הכרה אין רוחניות, דורך דערנערונג מיטן גישמאק־באוואוסטזיין ווערן די חושים פיין־פעליקער און וויטזיכטיקער פארן כוח פונים באשעפער און זיין מלכותדיקער הנהגה. דער רעזולטאט דערפון איז נישט בלויז שטימונג און גיפילן. ס'לייגט דעם חותם אויפן גאנצן לעבן. ס'שטעלט פעסט דעם מוסר־פרינציפ און רעגולירט די מאראלישע התנהגות.

דער באזיך־באוואוסטזיין שאפט ביים מענטש א פארהעלטיניש צו זאכן לויט יכולת, לויט מעגלעכקייט פון באקומען זיי אין באזיך. ס'גייט אים כלל און דאס שייכות, וואס עמיץ אנדערש האט צו זיי. ס'אינטערעסירט אים נישט דאס פנימיות. דער עיקר איז פאר אים זיין אייגינע באזיך־מעגלעכקייט. זאל זיין אפילו דורך שווינדל, רויב און מארד. ס'איז נאר א שאלה פון פיזישער יכולת.

אנדערש איז עס אבער מיטן גישאנק־באוואוסטזיין. אין באטראכט קומט קודם כל דער רצון פונים נותן, די אנגיהעריקייט צום פאקטישן אייגנטימער. דורך דער שפייז־מתנה דערבליקט דער מענטש אין דעם פאל דעם וואונק פונים באשאפער, צו ווערן אויפמערקזאם אויפן כלליותדיקן, אויפן ג־טלעכן אין דער בריאה.

פאראן לויט דעם צוויי ריכטונגען פאר דער אויסבילדונג פון דער מענטשלעכער אינטעליגענץ, פאר דער אנטוויקלונג פון די חושים. איינע צילט צו דער השלמה פון דער פיזישער הכרה, און די אנדערע — צו דער שטארקסטער הרגשה פון דעם תוכיות. די ערשטע באגניגנט זיך מיטן באזיך־באוואוסטזיין און די אנדערע נייטיקט זיך בעיקר אינים גישאנק־באוואוסטזיין. דאס יידנטום באפארצוגט דערביי בער ביי דער אויסבילדונג פונים קינדס חושים דעם גישאנק־באוואוסטזיין. נאך איידער דאס קינד אריענטירט זיך גינוי אין די הילוקים פון גרויסן און פארמין, נאך איידער דאס איז קלאר תופס דעם באגריף פון אייגנטום, נאך איידער ס'איז משיג דעם באגריף פון פיזישער יכולת, אנט עס שוין וועגן דעם אומגיזעענים בעל חסד, פילט עס שוין א היב פארן אייביקן שפייזער. באווייזט זיך שוין א סימפטאם פון רוחניותדיקער הכרה. דער צוגיפירטער גישאנק־באוואוסטזיין באקומט דעם פולן אויסדרוק אין דער ברכה, וואס דאס יידישע קינד מאכט פארן און נאך יעדן גינוס. דער גינוס מיט דער באגלייטער ברכה איז בכן דאס גאראנטירטע מיטל פונים יידנטום צו אנטוויקלען די חושים פאר רוחניות.

די מעגלעכקייט פאר אזא שטייגער אנטוויקלונג איז פאראן ביי יעדן קינד. די ערשטע התפעלות, וואס דאס קינד ווייזט ארויס ביים דערהאלט פון עפיס, צפנט אים דאס הערצל פארן דאנק־באצייגניש. ס'דארף גאר עמיצער אונטערצוקומען מיטן ריכטיקן אנווייז, ווענדן דעם דאנק אויפצוליפערן.

מיט דער ברכה, וואס מע לערנט דעם קינד צו מאכן פאר און נאך יעדן גינוס, גיט מען דערצו דעם ערשטן אנווייז. דערמיט גרייט מען צו דעם באדן פאר דער אנטוויקלונג פון שטארקערע חושים. דערמיט לענקט מען פון תחילת אן די אנטוויקלונג אין דער רוחניותדיקער ריכטונג. דערמיט גיט מען די חושים א פולע און אלזייטיקע פלעגע.

צו באקומען אבער פאקטיש חושים פאר רוחניות ניהער נישט צו די לייכטע דערגרייכונגען. דער וועג דערצו איז דווקא נישט אזא קורצער. ווען מע זאל אפילו די ברכות און תפלות אויסדריקן כסדר מיט גישטייגערטער התלהבות, ווען מע זאל אפילו איינשפאנען אלע זעלישע כוחות און דבקות אינים אין־סוף, איז מען קוים אויפן וועג פון אזא אנטוויקלונג. צום תכלית איז אבער נאך זייער ווייט. ביז מע זאל בחוש ממש דערזעבערן דעם ג־טלעכן דופק אין דער בריאה, ביז מ'זאל פשוט זעען די ג־טלעכע לענקונג אינים לעבן, איז א גינוג שפארער מהלך.

זייענדיק אינים סטאדיום פון אנטוויקלונג, אויפן וועג צו דער קאנקרעטער הכרה, איז מען בנוגע רוחניות אין דער בחינה פון אמונה. אמונה האט אפילו צן־אנריר אין וודאות. אבער צו ממשותדיקער הכרה גיהער עס נישט. דאס יידישע לעבן, דער קיום נון מצוות מעשיות, די ברכות און תפלות פארפיינערן אפילו די חושים, דערנענטערן אפילו דעם מענטש צו פנימיות, געבן אים אפילו צו פארזוכן א טעם פון עכטער הכרה. בעצם אבער גיהער עס פארט נאר צו פשוטער אמונה.

אמונה און הכרה טרעפן זיך אפילו צונויף. אמונה גופא בויט זיך גאר באמת נאר אויף הכרה. אט שטיי איך, למשל, אין דער גיבערג־געגנט און קוק אויפן עק פונים האריזאנט. מיין בליק פאלט אויף א פונקט, וואס מאכט דעם איינדרוק פון א טונקל־בלוילעכן פלעק אויפן הימל. איך בין לכתחילה גינייגט אנצונעמין דאס פאר א וואלקנדל. מיין פריינט, וואס האט דעם זעלביקן פונקט באטראכט אין א זוניקן טאג, זאגט מיר, אז דאס איז גאר א בארג־שפיץ. איינקוקנדיק זיך דערנאך איינמאל און נאכאמאל, גיי איך איין אויף דער מיינונג פון מיין פריינט. כאטש איך גופא בין דערויף נישט גיפאלן, ערשט מיין פריינטס זיכערקייט האט מיך דערויף גיפירט, בין איך פונדעסטוועגן נוטה צו האלטן, אז דאס איז דער רעזולטאט פון זעלבסטשטענדיקע אבסערוואציע. כאטש די פולע הכרה איז ביי מיין פריינט, האב איך אבער באוויזן זי אונטערצוכאפן און זיך זי צו פאראייגנין. יעצט זע איך שוין אויך דעם בארג־שפיץ. אי, ס'איז דאך באמת גאר אמונה, ווארן מיין אייגן אויג האט דאך אין תחלת דאס נישט דערזעען, שטיצט זי זיך אבער נישט אויף א שפור פון אייגינער הכרה. דעם צווייטנס פולע הכרה איז צו מיר אין א גיוויסער מאס איבערגיגאנגין. די שינוי אין דער מיינונג איז נישט גיקומין ביי מיר פון מיין בליק אליין, נאר בעיקר דורך דער השתתפות מיטן צווייטנס בליק.

דער זעלביקער רעזולטאט אנטשטייט אויך ביי ברכות און תפלות. דאס קינד אדער דער עלטערער ייד זעט טאקי נישט אינים ערשטן בליק דעם כוח הבורא אין דער בריאה. ער באוואונדערט נאר די מערקווירדיקע דערשיינונג. ווי ער דערהערט נאר אבער דעם לויב פארן באשעפער, ווי ער דערפילט נאר די זיכערקייט פון נביאישער הכרה, באקומט זיין ידיעה א גיוויסע וודאות. בעצם האט עס נאר אן־אנריר מיט וודאות. אבער ס'ווערט דערגאנצט מיט אמונה. דער יסוד איז הכרה, די אויספילונג — אמונה. פארן מענטש גופא איז די גרעניץ נישט גופא, איז די גרעניץ נישט קענטיק. אמאל פילט ער מער דעם יסוד פון הכרה, אמאל מער — פון אמונה.

דער אלטער תפלה־טעקסט, וואס פליסט פונים טיפסטן נבואה־קוואל, טראגט איבער אינים היינטיקן מתפלל שטראלן פון דער ג־טלעכער העלזעאונג. שוין צוליב דעם אליין האבן די אמאליקע הייליקע תפלות א באזונדערע סגולה פארן ייד פון אונדזער צייט.

יעדעס ווארט זייערס איז דאך א שניק פייער, וואס האט זיך צוצינדן ביים קומין אין בארירונג מיט דער אומענדלעכקייט. יעדער גידאנק איז דאך אן־אויסדרוק פון זייער אנבליק אינים אבסאלוטן אמת. וואסער פארגלייך קאן דאס האבן צו די „שיינע" ווערטער, וואס זענען גיבוירן גיווארן פון פארמאטעריאליזירטע מענטשן, אין פאנטאסטישע שטימונגען און טונקעלע חלומות?! וואסער שייכות קען דאס האבן צו ליכט און אמת?! וואסער אפקלאנג קען דאס האבן פאר דורות?! אין דער וועלט פון רעאליטעט בלייבט דאך נישט פון דער שטארקסטער דיכטונג קיין שפאר פון אמת. נאר דאס נביאישע ווארט גיט איבער ג־טלעכע וודאות. מע דערגרייכט נישט אליין צו דער נביאישער הכרה, צו דער פולער וודאות, איז מען אבער בכוח דורך אפטער באטאנונג און טיפער דורכגידרונגינקייט אין די קרישטאל־ריינע אויסדרוקן פון די נביאים כסדר צו פארשטארקן און דייטלעכער צו מאכן די שפארן פון אונדזער וודאות.

די מעגלעכקייט אריינצובליקן אין דער אייביקייט, די העלזעערישקייט פון די נביאים, גיהער אפילו נאר צו יחידי־סגולה, צו איינצלנע תקופות אין דער יידישער גישיכטע, צו ספעציעלע באדינגונגען אינים יידישן לעבן. אבער לויט אונדזער דערקלערונג ווערט דאס אין פארשידינע מאסן, אפילו גאנץ באגרעניצטע, איבערגיטראגן צום גאנצן כלל. די פובליקאציע פון דער נבואה איז נישט בלויז א ווערטער־איבערליפערונג, נאר בעיקר א השפעה פון וודאות.

די מאסע, וואס האט נישט די מעגלעכקייט צו דערגיין מיט זייער חושים־אנטוויקלונג צו אזא הויך, קענין זיך אבער צונויפבינדן מיט די יחידי־סגולה, אריינדרינגין אין זייערע ווערטער־שטראלן און איינשליסן זיך אינים כאר פון די געטלעכע משוררים. אפילו דער פשוטסטער ייד קען זיך אזוי ארום דערהויבן צו די הימלישע ספערן. דאס דערגרייכט מען דווקא דורך די אלטע תפלות, וואס קומען צו אונדז אריבער פון די ליכטיקסטע דורות און זענען דער אויסדרוק פון ריינער און קלארער וודאות מיט לויטערער קדושה. דערמיט קען נישט, פארשטייט זיך, קאנקורירן דאס קינסטלערישסטע ווארט, וואס איז בעצם נישט מער, ווי פארבלענדנדיקער גלאנץ, אויפגיבלוזטע פאנטאזיע און איבערגיטריבינע טליצה.

אין דער אנטוויקלונג פון חושים פאר רוחניות איז די הכרה, וואס קומט דורך דבקות מיט די פלאמיקע הערצער, מיט די לויטערע נשמות און העלזעערדיקע אויגן, אויך א גרויסע דערגרייכונג. פאר דער מאסע, פארן דורכשניט איז דאס א שפארע מדרגה אין גייסטיקער עלי'. מע דארף דעריבער דעפינירן אין דער השגה פון רוחניות צוויי מדרגות: נביאישע הכרה און אמונהדיקע הכרה.

אין דער אנוועזנהייט פונים נביא איז גיוויס די הכרה זיינע איבערגיגאנגין צו די הערצער אין א גאר שטארקער מאס. דער נביא האט גיוויס מיט זיינע געטלעכע ווערטער נישט משפיע גיווען בלויז אויפן רגש, נאר ממש משנה גיווען די השגה, צופרעלט די חושים, גימאכט זעעוודיק אלעמין. פאר וואס זאל ער זיך טאקי נישט וואונדערן און אויסרופן: „השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע..." (ישעי' ו'–י') פארפעצט איז דאס הארץ פונים דאזיקן פאלק, באשווערט זענין זיינע אויערן און פארשמירט זיינע אויגן. פאר וואס זאל ער טאקי נישט אויפפאדערן דאס פאלק אויפצוהייבן די אויגן אין דער הייך און זעען, ווער ס'האט דאס אלץ באשאפן? „שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה!" (ישעי' מ'–כ"ו). נישט נאר דער נביא האט זיך גיוואונדערט איבער דער מוראדיקער בלינדקייט. אפילו דאס פאלק האט אונטער דער השפעה פונים נביאס ווערטער נישט פאר־שטאנין די פריערדיקע גלייכגילטיקייט.

דאס איז גיווען אמאל, בשעת יידן האבן גיהאט די מעגלעכקייט אליין צו הערן דעם נביא. היינט אבער, ווען קיין דירעקטע השפעה פון די נביאים האבן מיר נישט, בלייבט אונדז איבער דורך דער פארמיטלונג פון זייערע ווערטער צו באקומין כאטש א קליינים חלק פון יענער וודאותדיקער הכרה. די אנוועזנדיקע ביים נביא האבן אפילו נישט נייטיק גיהאט קיין גרויסע הכנה דערצו, קיין אייגינע איניציאטיוו. פאר דער היינטיקער הכרה מוז מין אבער ארביטן, מוז מין האבן שטארקן רצון. יעדנפאלס קען מין האבן אפילו ביי אמונה א חלק אין נביאישער הכרה, אין פשוטער דערקענטיניש. דאס איז אפהענגיק פונים רצון און פון דער עבודה שבלב.

ישראל עמיאט — צוריקקער — בילד

פערזאנין:

פעטער: א גרעסערער אינדוסטריעלער, אייגנטימער פון א ביר־ברויעריי.

האנס: זיין זון. סטודענט פון פילאזאפישן פאקולטעט.

מאקסימיליאן: זיין צווייטער זון. סטודענט פון באטאנישן פאקולטעט.

אילזע: זיין טאכטער. א מיידל פון א יאר 16 גימנאזיסטן.

דאראטא: פעטערס פרוי. אסימילירטע פאמיליע.

ארט: בערלין.

צייט: באלד נאך דער היטלער־איבערקערעניש אין דייטשלאנד. א בייטאג.

(א סאלאן רייך אויסגישטאט, פארשידן־פארביקע קלימין אויף די ווענט; א וואונ־דערלעך ציערלעכער זשיראנדאל פאלט אראפ פון דער הייך ביז אין מיטן שטוב, א סאפע, רעכטס צו דער סאפע, אין א ווינקל – א פיאנא: עטוואס נידעריקער – א ביכער־פולט פון וועלכער עס ווינקען ארויס מיט זייער פרעכטיקע־ איינבינד די ווערק פון געטע, שילער, לעסינג, הערדער, גרילפארדער, שא. יססא און אנדערע דייטשע קלאסיקער, א טיש מיט שטולן).

אילזע (זיצט ביים פיאנא אומיטיקלעך, מישט אין די נאטן): עפיס איז מיר היינט נישט מיט אלימין כ'זוך בעטהאווענס א סאנאטע און מיש און מיש אויף ברוכס „כל נדרי" – וואס איך בין היינט אזוי צושטרייט ווייס איך נישט...

פעטער (זיצט אויף דער סאפע, סארלייגט א פוס אויף א פוס, רייכערנדיק א ציגאר, רייבט זיך די אויגן ווי נישט אויסגישלאפן. זיפצט): א וועלט היינט מיט נערוון, דער יונגער דור איז צושטרייט...

אילזע (אפבעטנדיק זיך): נו פאפא, זאל דער פאפא איפהערן, כ'האב פאר דאס מייניקע...

פעטער (לאזט ארויס א קנויל רויך פארוויקלענדיק זיך אין זיידינים גיוועב): וואס איז אילזינקע?...

אילזע: (דערשטיקט די טרערן א קלאפ־טועינדיק איבער די קלאווישן עפיס א טרויעריקע מעלאדיע. קאן זיך לסוף נישט באהערשן און וויינט לאנג שטיל און דין).

פעטער: אום גאטעס ווילן, אילזע, איך בין דאך פארצווייפלט! נו וואס איז גישעען?...

האנס (קומט אריין פון א זייטיקע טיר): כע כע, דער נאר וויינט... פאפא, דער פאפא ווייס נישט וואס זי האט היינט פארפירט, א קאלעגע האט איר גיזאגט „יודין"... אין גימנאזיום... פאר די לערער אין די אויגן...

פעטער (נעמט ארויס דעם ציגאר פון מויל, פארטראכט זיך א היבשע ווייל. צו זיך אליין שטאמלינדיק): נו יא, עס איז א טראגעדיע... אבער זאלן מיר שווייגן,

אילזע (וויינינדיק): זיבן יאר אויפן גימנאזיום צוזאמין און היינט האב איך גיהערט „יודין" צום טויפל יודן, האט ער גיזאגט... קיינער האט אים נישט אויפמערקזאם גימאכט דערויף.

פעטער: ווער?

אילזע: אונזער שכן לאנגפעלדס זון, דעם אדוו. לאנגפעלדס זון...

פעטער: נו שטיל. שווייגן! וואו האסטו דיין בעטהאוון? זוך גיכער. לאמיך נאר א קוק טון וואו דו באהערשסט די טעכניק נאכן לערנין זעקס מאנאטן ביים נייען פראפעסאר דיינים, דעם קלאוויר־קינסטלער גרינפעלד.

מאקסימיליאן (וואס איז די גאנצע צייט גיזעסן אין א ווינקל פארטיפט אין א בוך הייבט זיך אויף אויסגלייכנדיק זיך גיט א מאך מיט דער האנט): צום טייוול מיט דער באטאניק אויסגיקאוויט היינט פרישע 400 טערמינין נעמין פון גיוויקסן, אז צו וואס ברויך איך עס, מע וועט מיך אין אגראר־מיניסטעריום סיי ווי נישט אננעמין... איך בין א ייד!...

פעטער (לאזט ארויס דעם לעצטן קנויל רויך פון אויסגיברענטן ציגאר, ווארפט אוועק דאס שפיצל אין דער פערלמוטערנער וואזע וועלכע שטייט נעבן דער סאפע אויף א פערסישן דיוואן): ייד און ייד, מער הער איך היינט נישט, נאר וועגן יידן... מיר זענין דייטשן! הונדערט פראצענט! וואס ארט דאס אייך בלעטער שרייבן... נאצים, פעטער קארנבייט דער אייגנטימער פון דער ביער־ברויעריי האט פארדינסטן פארן פאטער־לאנד! (שפרייזט נערוועז איבערן צימער, נעמט ארויס פון טאש עטלעכע פאפירן) נאט אייך קינדער, זעט נישטא זיך מיט וואס צו שעמין מיט אייער

פּאָטער. דאָס פּאַפּיר איז פון הינדענבורגן אליין...

האַנס (שטייענדיק ביי דעם ביכער־פּולט מישנדיק צווישן די צייטונגען אַרויסלעזנדיק פאַר זיך אַלע מאָל אַ נאָטיץ): לייענט הויך: היינט אָוונט די גרויסע ביכער־שריפה פון דייטש־פיינטלעכע ביכער עס וועט רעדן געבעלס...

פּעטער: לאָמיך שוין צורו דערמיט, נאָר ער שיט מיר זאַלץ אויף די וואונדן, שוין איבער אַ שעה ווי ער לייענט מיר וועגן קאָנצענטראַציע־לאַגערן גלייכשאַלטונג... ראַסן־ריינינקונג... אייער פּאָטער איז שוין צו אַלט צו דעם אַלים. (גייט אַרום איבערן סאַלאָן האַלטנדיק זיך ביי די שלייפן) עס שפּאַרט צום מוח! וואָס איז דאָ מיט אונזער דייטשלאַנד געוואָרן ?!

האַנס (לייענט אויסמערקזאַם): פאַרן אָראַניענבורגער טויער געפאַלן פון אַן אָנגריף דער סוחר קאַרל הענקיס...

פּעטער (דעם קאָפּ שווער אַראָפּגיפאַלן שטייענדיק פאַרן פּיאַנאָ כאַפּט זיך אָן אין דעם נאָמען): וואָס? הענקיס? אים אויך געטראָפן די בייזע האַנט. הענקיס? ער איז דאָך געהיימראַט געווען! ד"ר מעדיצין און וואָס פאַר אַ סוחר ער איז עס שפּעטער געווען... זיינע ריזיקע וואַרן־הייזער! (צום ווייב וועגנדנדיק זיך וועלכע שטייט אין דער געעפנטער טיר די הענט פאַרלייגט צוקוקנדיק זיך צו דער סצענע) דאָראָטאַ, דו האָסט דאָך אים געקאַנט דעם הענקיס, סוואָר? ער איז ביי־אונדז געווען צו מיטיק ביי אַ געלעגנהייט, אָך זיין הומאָר, זיין וויץ!

דאָראָטאַ (נישט קענענדיק קומען צו זיך): הענקיס? ד"ר הענקיס טויט? (פיינלעכע באַוועגונג).

האַנס (לייענט ווייטער): לויט דעקרעט פון...

פּעטער (בעט זיך): זאָל שוין זיין גענוג אויף היינט. (צו אילזען) נו ווייז שוין דיינע גבורות אין דיין בעטהאָווען, צום טייוול ווי מיר האָבן זיך דאָ אַזוי צורעט...

דאָראָטאַ: מיטאָג מיינע טייערע! דער טיש איז שוין סערווירט.

פּעטער: ווער האָט איצט אַ קאָפּ צום מיטאָג כ'האָב היינט באַקומען פון...

מאַקסימיליאַן (דעם טאַטן אָוועקנעמענדיק אין דער זייט): דערצייל נישט דער מאַמען.

פּעטער: נו בעסער שווייגן, ביי אייער מוטער איז דער טרערן־קוואַל גרייט יעדע מינוט אויסצושטראָמען, אַ שוואַך וועזן!... (צו אילזען) נו אַלזאָ שפּילסט?

אילזע: און אפשר שפּילן ברוכס „כל נדרי" עס איז אַזוי האַרציק...

מאַקסימיליאַן: בראַוואָ, בראַוואָ, שפּיל אילזינקע שפּיל „כל נדרי" צו וואָס בעטהאָווען? שטורים, שטורים, יאָ ער איז זייער שטאַרק, טיף און מיטרייסנדיק, אָבער וואָס האָבן מיר פון שטורים (שמייכלט מיט אַן־אונטער כוונה) וואָס קענען מיר מיטן שטורים זיך העלפן, מיר זענען הילפלאָז!...

פּעטער: נו זאָל זיין „כל נדרי" אַבי שפּיל... (אילזע גייט לייכט איבער די קלאַווישן פון וועלכע עס טראָגן זיך אַזוי נאָגנדיק פאַרבענקט די טענער פון אַלטן ייִדישן געזאַנג „כל נדרי").

מאַקסימיליאַן: (מיט טרערן אין די אויגן נאָכברומינדיק יעדן טאָן, שטייט פאַרגאַפט קוקנדיק אין דער ווייט באַהערשט פון מיסטישע געפילן).

האַנס (צוועקלייגנדיק דעם באַרג צייטונגען קוקט נאָך דער שוועסטער ווי זי שפּילט. שטייט שטיל וווייגנדיק פאַרבענקט. **פּעטער** גייט אַרום איבערן שטוב פאַרטראַכט. **דאָראָטאַ** רעזיגנירט פון מיטאָג שטייט ביים טיש טרויעריק שטיל. דער ניגון דערגייט צו די פינאַל־אַקאָרדן, טרייסטנדיקע פול מיט האָפנונג צוגייען זיך די ווייטערדיקע טענער איבערן סאַלאָן. אַ קליינע באַוועגונג.

מאַקסימיליאַן (באַהערשט פון אַ האָפנונג־געפיל): פּאַפּאַ כ'האָב געלעזן אין דער צייטונג...

פּעטער (איבעררייסנדיק אים): לאָז פאַרענדיקן, עס איז געוואַלטיק, עטוואָס איבעראַשנדיקס, אונדזער אילזע...

אילזע (מיט אַ טריומף־שמייכל פון פּאָטערס קאָמפּלימענט שלאָגט די לעצטע אַקאָרדן שטורמינדיק, דער ניגון ווערט פאַרענדיקט): פּאַפּאַ, נו וואָס האָב איך געזאָגט? עס איז אַ וואונדערבאַרע סימפאָניע פון ייִדישן פאָלק!

מאַקסימיליאַן: ווער האָט דיר דאָס געזאָגט אַזאַ שיינע מליצה? אונדזער אילזע רעדט היינט גאַנצע טעג וועגן ייִדיש לאַנד... ייִדישע היים... וועגן ייִדיש לאַנד און רעליגיע... זאָג אילזינקע פון וואַנען ווייסטו דאָס אַלעס?

אילזע (פאַרשעמט): פּראָפעסאָר גרינפעלד, ער איז אַזאַ קלוגער מענטש, ער רעדט מיט אַזאַ איבערצייגונג וועגן רעליגיע, וועגן ייִדישער נאַציע, וועגן דער מאָדערנער סינאַגאָגאַלער מוזיק...

האַנס: אונדזער אילזע, וואו כ'האָב זי אַלץ נישט געטראָפן, זי איז דאָך נעכטן געווען אויפן פאָרטראַג פון ראַבינער...

אילזע: אַלץ מוזטו אויסדערציילן?

האַנס: וואָס דו שעמסט זיך? עס איז היינט קיין חרפּה נישט, אָט פּראָפּ. ווילקעלס טאָכטער איז דאָרט געווען אויפן רעפעראַט... (צום פּאָטער) פּאַפּאַ, דער פּאַפּאַ הערט נישט? פּראָפּ. ווינקעל דער אַקוליסט, כאַ־כאַ־כאַ, דאַכט זיך אַ געטויפטער ייִד, זיין טאָכטער באַזוכט רעגלמעסיק אַלע רעליגיעזע פאָרטראַגן פון ראַבינער פ. נייע צייטן פּאַפּאַ!...

אילזע (באַגייסטערט): ער רעדט וואונדערבאַר איבערצייגנד, וואָס פאַר אַ שפּראַך, וואָסער פּאַטאָס! נעכטן האָט ער גערעדט וועגן רעליגיע ווי דאָס עצם מהות פון ייִדנטום...

האַנס: אונדזער אילזע האָט נאָך דאָס גימנאַזיום נישט פאַרענדיקט און גראָבט זיך שוין אין מעטאַפיזישע פּראָבלעמען. צייטן? (צו אילזען) וואו האָסטו געהאַלטן דאָס בוך וואָס ראַבינער פ. האָט דיר געגעבן צו לייענען?

אילזע (רויט־ווערנדיק): נו האַנס, גענוג גענוג...

האַנס: מעגסט דאָס ווייזן אונדזער פּאָטער, ער איז אַזוי צוזאַמענגעבראָכן ער וועט דיך דערפאַר נישט שטראָפן. (צום פּאָטער) פּאַפּאַ איז נישט בייז?

פּעטער (צוזאַמענגעבראָכן דעם קאָפּ שווער אַראָפּ געלאָזן אויפן סאָפע זיצנדיק): קינדער! איך קימער גאָרנישט וואָס פון געשעפט ווערט אַ תל, דער בויקאָט עסט אונדז אויף, די דייטשע האָפּצן פירמעס שטעלן אַזעלכע לעגענדאַרע פּרייזן פאַרן ביר־האַפּען. דייטשע ביר־האַ"יס זאָגן זיך אָפּ צו נעמען ביי־אונדז ביר און די שטייערן ווערן פילפאַך פאַרגרעסערט.

האַנס (שטייט פאַרטראַכט אַ ווײַלע נישט־וואַגנדיק אָנצוהייבן, באַהערשט זיך): כ'וועל וואַגן דעם פּאַפּאַ דעם אָנבאָט מאַכן...

פּעטער: דו הייבסט שוין אָן ווי נעכטן, פּאַלעסטינע, פּאַלעסטינע. אַלץ איבערלאָזן און אַנטלויפן צווישן פרעמדע מענטשן, פרעמדער שפּראַך!

האַנס: פּאָטער...

פּעטער: אָבער לאָז מיך אַ ווײַל.

האַנס (נישט אָפּטרעטנדיק): כ'וואָלט דאָרט מיין שטודיום פאַרטגעזעצט... דערווייל אַליין פאָרן...

מאַקסימיליאַן (אַ מיש טוענדיק אויפסניי אין זיינע באַטאַנישע ביכער): אויך איך וואָלט געמעגט אַנטלויפן אַ הין...

פּעטער (רעזיגנירט): טאָ פאַרלאָזט איר אַ"ע אין דער שווערער שעה אייער פּאָטער. אילזע גייט שוין זעלבסטשטענדיק אירע וועגן און איר פאַרלאָזט־מיך שוין אויך?...

האַנס (צו אילזען): און דו אילזע וואָלסט אויך געפאָרן? ווי זאָגט דיר דיין ראַבינער? און פּראָפ. גרינפעלד?...

אילזע (באַליידיקט): האַנס...

דאָראָטאַ (וואָס האָט די גאַנצע צייט אויפמערקזאַם זיך צוגעהערט צום געשפּרעך, צו פּעטערן): אונדזער אילזע איז עפּיס מאָדנע לעצטנס מיט איר פירונג. ווען קיינער איז נישטאָ שטודירט זי די ביבל.

האַנס: די גאַנצע יוגנט איז אַרומגענומען מיט אַט דעם רעליגיעזן געפיל. זאָל דאָס זיין די שלעכטע באַציאונג פון די שול־קאָלעגן אַריער? עס איז אַ פאַקט די יוגנט גייט די ערשטע און מיר גייען איר נאָך... (באַגייסטערט) מיר אַ"ע גייען איר נאָך ווער פריער, ווער שפּעטער. דורך נאַציאָנאַלע וועגן קומען מיר צום אורשפּרונג פון ייִדנטום, פון רעליגיע. (צו אילזען שמייכלענדיק) וואָס אילזע? דער ראַבינער פ. האָט אַזוי נעכטן אין פאָרטראַג ערקלערט. איר האָט געדאַרפט זען, מיינע ליבע, די פראַגן וואָס אונדזער אילזע האָט אים נאָכן פאָרטראַג געשטעלט, ווי זי האָט זיך אָריענטירט! ער האָט איר דערפאַר געגעבן אַ באַנד שריפטן פון ד"ר הירש — אַ באַקאַנטער רעפאָרם־געגנער און באַקעמפער פון אַסימילאַציע. אָך יאָ, די צייט, די צייט עס איז היינט קלאָר ווי 2 מאָל 2 איז 4 כ'האָב דאָס בוך מיט איין אָטעם היינט דורכגעלייענט, אַ טיפזיניקער קאָפּ!

פּעטער: (צופרידן פון אילזעס פעאיקייטן) אָבער אילזינקע, לעז עפּעס פאַר, לאָמיך מיר צושטרייען, די געדאַנקען זענען היינט אַזוי טריב... איך האָב מיר נאָך נישט באַוויזן צו אָריענטירן ווי עס איז אין די פּראָבלעמען וואָס די צייט רוקט אונדז אַרויס. איינס ווייס איך נאָר, מיר האָבן פאַרלוירן דעם גרונט פון אונטער די פיס... דייטשלאַנד... (האַלט זיך איין פון וויינען) אונדזער דייטשלאַנד... אָך דאָס בלוט, דאָס פאַרגאָסענע בלוט אויף די שלאַכט־פעלדער... (באַרויִקט זיך נישט און וויינט לאַנג אויפן קול).

אילזע: (דעם פּאָטער קושנדיק די הענט) זאָל זיך דער פּאַפּאַ באַרויִקן, איך וועל דעם פּאַפּאַ עפּיס לעזן...

(אילזע גייט אַריין אין דער צווייטער שטוב און ברענגט אַריין פון דאָרט אַ בוך).

פּעטער (ווישנדיק די טרערן לאַנגזאַם קומינדיק צו זיך): וואָס פאַר אַ בוך האָסטו דאָ מיט זיך? לעז מיר שילערס „רעזיגנאַציאָן" אָך מיין לעבן! ווי זאָגט ער דאָרט אין זיין פּאָעמע:

„דאָס לעבענס־מאַי בליט איינמאָל אונד נישט ווידער, מיר האָט ער אָבגעבליט...
„...דאַ שטעהע איך שאָן אויף דיינער פינסטערן בריקקע
„פורכטבאַרע עוויגקייט!..."

לייען מיר אילזע די פּאָעמע עס איז לויט מיין שטימונג (זיפצט) „דאַ שטעהע איך שאָן אויף דיינער פינסטערן בריקקע..."

אילזע (ערוווידערט): נאָך אַמאָל דער זעלבער שילער, נאָך אַמאָל דיין רעזיגנאַציע איך וועל דיר לייענען פון אַ בוך פול מיט גלויבן, פול מיט באַגייסטערונג (לייענט אַרויס אַ בריף פון ר' ש"ר הירשס „ניינצן בריף" „מיין ליבער נאַפּטאַלי"...)

האַנס (טריומפירנדיק): בראַוואָ אילזע! לייען, לייען אַ וואונדערבאַר בוך...

מאַקסימיליאַן: (הערט זיך אויפמערקזאַם צו).

פּעטער: (זיצט אויף דער סאָפע רעזיגנירט, פאַרוויקלט אין אַ פרישן קנויל רויך און הערט זיך אויפמערקזאַם צו).

אילזע: (לייענט מיט באַגייסטערונג).

דאָראָטאַ: (שטייט שטיל פאַרטראַכט אין אַ ווינקל אויף אילזען פאַרקוקט).

צוויי אָריגינעלע פּראָפעסאָרן

שמועס פון העשיל קלעפּפיש

רופט דאָס אָן קוריאָזן, רופט דאָס אָן מערקווירדיקייטן, רופט דאָס אָן, ווי איר ווילט. אָבער עס איז דאָך אַ פאַקט:

אין אַ נישט צו שטאַרק ייִדן־פריינטלעכער וועלט געפינען זיך נאָך עטלעכע גרויסע גויאישע געלערנטע, וואָס געבן אָוועק זייער גאַנץ לעבן — פאַר ייִדן.

די דאָזיקע זעלטענע מענטשן־עקזעמפּלאַרן זענען מקריב זייער גרויסע ערודיציע, פעיקייטן, זייער אומגעווייינלעכע אַרבעטזאַמקייט, זייערע טעג און נעכט, זייער פּאָפּולאַריטעט און אַרויסצוגעבן ביכער און צו גרינדן קרייזן, וואָס זאָלן רופן צו אַכטן און פאַרטיידיקן ייִדן, וואָס זאָלן פּראָטעסטירן קעגן די העסלעכע בלבולים וואָס מ'האָט אין אַלע צייטן געוואָרפן אויף דעם ייִדנטום.

ווי „מאָדנע" ס'זעט אויס אַזאַ מענטש, דערצו אַ געלערנטער, אַ גויאישער פּראָפעסאָר, וואָס שרייבט בלויז, און דערצו נאָך בלויז גוטס וועגן ייִדן, ווי טראַגיש־עלנט און איינזאַם ס'איז אַ פיגור, וואָס גיט זיך אָפּ מיט אַזעלכע נישט צו שטאַרק „פּאָפּולערע" און איבעריק דאַנקבאַרע זאַכן, איז איבעריק צו רעדן.

אָבער אָט די עקזעמפּלאַרן טוען אַלצדינג, וואָס מוז זיי פאַרמשפּטן אויף איינזאַמקייט און אומפּאָפּולאַריטעט. צווישן אַלע געביטן, וועלכע זיי קענען ווידמען זייערע פאָרשונגען, קלויבן זיי אויס דווקא אַזאַ, וואָס ברענגט זיי נישט קיין כבוד־קרענץ פון דער „מאָדערנער" וועלט, וואָס פאַראורטיילט זיי אויף בייזע בליקן און חוזק־געלעכטערס, וואָס קאָן זיי העכסטנס ברענגען די פריינטשאַפט און סימפּאַטיעס פון שוואַכן ייִדישן פאָלק.

*

זיצט זיך אין אַ ווינקל אַזאַ פּראָפעסאָר לאַרענץ דיור און זעט פאַר זיך נישט קיין אַנדערן ציל אין לעבן, ווי — שרייבן ווערק וועגן דער הויכקייט און הייליקייט פון תנ"ך.

איזן איז ער אַ דייטש. איזן איז ער אַ געלערנטער אין יענעם לאַנד, וואָס איז פאַרפלייצט געוואָרן מיט אַ כוואַליע פון אַנטי־ייִדישן גיפט. אָבער דענקן דענקט ער שוין גאָרנישט, ווי קיין דייטש...

שוין לאַנגע יאָרן, ווי ער גריבלט זיך און פאַרטיפט זיך אין דער תורה און אין די נביאים. ער באַטראַכט דאָס פאַר זיין לעבנס־אויפגאַבע: דערציילן דער וועלט, וואָס דאָס איז אַזוינס די ייִדישע תורה, וואָס פאַר אַ הויכע ג־טלעכע געזעצן ס'געפינען זיך אין איר. און ווער ס'זענען געווען און וואָס ס'האָבן געשאַפן די גרויסע ייִדישע פּערזענלעכקייטן פון די תנ"ך־צייטן.

און ער דערציילט, דער פּראָפעסאָר לאַרענץ דיור. אין אַלע זיינע ווערק און אַרבעטן רירט ער אָן די זעלבע טעמע. און אין אַלע זיינע שטודיומס און שריפטן שטייט ער דער אייביקער הייסער פאַרערער פון תנ"ך. אומעטום — דער טאָן פון ענטוזיאַזם און באַגייסטערונג. אומעטום — דער ציטער, מיט וועלכן ער רעדט וועגן תנ"ך. קיינמאָל גייט דער פּראָפעסאָר דיור נישט איבער צו אַ געלאַסענעם פאָרשער־טאָן. פאַרקערט. ער חוזקט פון דער מעטאָדע מיט וועלכער אַ טייל „געלערנטע" פּרוּוון זיך חקרנען אין תנ"ך. פאַר די „ביבל־קריטיקער", אַזוי פאַר די גויאישע, אַזוי פאַר די ייִדישע, האָט ער ווערטער פון טיפסטער פאַראַכטונג. און ער קערט זיך פון זיי אָפּ מיט עקל.

וואָס ווילן זיי האָבן די דאָזיקע עם־הארצים פונים הייליקן ג־טלעכן ווערק? פאַר־וואָס פאַראומריינִיקן זיי מיט זייערע גראָבע, ברוטאַלע הענט די גרויסע שאַפונג? פּראָפ. לאַרענץ דיור ציטערט אַזש פון אויפרעגונג ווען ער רעכנט זיך אָפּ מיט די פּסעוודאָ־וויסנשאַפטלער. וואָס פאַר אַ הפקרות, וואָס פאַר אַ פאַרברעכן! תנ"ך — דאָס איז דאָך נצחיות, דאָס איז דאָך ג־טלעכע התגלות, דער „טייערסטער און איידלסטער אוצר פון דער מענטשהייט"...

נישטאָ נאָך — שרייבט ער — אַזאַ רעליגיעזע וועלט, ווי די ייִדישע... פון דער ייִדישער תורה פליסן די קוואַלן פון ריינסטער רעליגיעזקייט, זי איז אַ קוואַל פון ברכה פאַר אַלע מענטשן און פעלקער. די נביאים זענען ג־טלעכע מענטשן, און פון זייערע רייד שלאָגט אויף אייך אַ וואונדערבאַרע קדושה און אַ וואונדערבאַרע מאָראַל־לערע...

מע קאָן נישט לייקענען: די מענטשן לעבן איבער אין אונדזער צייט נישט בלויז אַ מאַטעריעלן קריזיס, נאָר אויך אַ גייסטיקן. ס'ווערן דערשיטערט די געזעצן פון מאָראַל. און ערגיץ־וואו וואַכט אויך אויף דער פּרימיטיווער באַרבאַריזם פון די אַמאָליקע צייטן, ווען די מענטשהייט האָט געשטעלט אירע ערשטע טריט. ס'איז אַ תקופה פון ירידה. און וואו זאָלן די מענטשן אין די שווערע און אומיטיקע געשיכטע־שעהן זוכן שטיצע און רעטונג? עס לאָקן און רייצן פאַרשיידענע פּראָגראַמען און טעאָריעס, אָבער נאָך וועלכער אויסציען אַ האַנט?

פּראָפּ. לאַרענץ דיור ענטפערט קלאָר און שאַרף:

— זאָל די וועלט אַרויף אויף די וועגן פון דער ייִדישער תורה, זאָלן די מענטשן צופּאַסן זייער לעבן צו די אָנווייזונגען פון די נביאים, זאָלן זיי כסדר געדענקען אין דער ייִדישער עטיק, — און ס'איז זיכער, ס'וועט ווידער קומען אַ גייסטיקע עליה און אַ גייסטיקער אויפשטייג.

דאָס איז פאַר אים קלאָר. דער דאָזיקער אמת, די איבערצייגונג איז אויפגעגאַנגען אין זיין האַרצן, און ס'איז זיין וואַרעמסטער באַגער אָט די אמתן צו פאַרשפּרייטן אין דער וועלט, אַזוי הויך צו שרייען צו די מענטשן אין די אויערן:

— אָט דאָס איז דער איינציקער וועג פון רעטונג פאַר אייך, פאַר אונדז, פאַר אַלעמען!...

*

ס'גייט נישט בלויז אין די פאַרערונגס ווערטער, מיט וועלכע דער פּראָפ. דיור באַשענקט אונדז. ס'וואַרעמט נישט בלויז זיין בליק אויף ייִדן, ווי אויף אַ פאָלק פון אַ הויכער און אייביקער קולטור. ס'גייט אין דעם, וואָס ער שטעלט אַוועק די פראַגע אָפן אָן אַ שלייער פון פראַזן און אָן אַ נעפּל פון מליצות, און וואָס ער זאָגט קלאָר און פּשוט, כדי אַלע זאָלן פאַרשטיין:

-- די ייִדן האָבן דער וועלט געגעבן די ריינע, עטישע אמונה, די נביאים זענען די פירער פון ייִדישן פאָלק און פון אַלע פעלקער. פאַרגלייכט נישט די נביאים מיט קיין שום גרויסע פּערזענלעכקייטן ביי אַן־אַנדערער אומה. מישט נישט צונויף די באַגריפן! פאַרפּלאָנטערט נישט די זאַך. נביאים זענען בלויז דאָ ביי איין פאָלק: ביי ייִדן. דאָס זענען ג־טלעכע שליחים, וואָס האָבן זיך מוסר נפש געווען פאַרן אמת, פאַר דער גערעכטיקייט, פאַר אַלע הויכע מאָראַלישע ווערטן אָבער נאָך וואָס אַזוי פיל רעדן: די נביאים האָבן פאַר זיך געהאַט איין ציל, דעם העכסטן, דעם לויטערסטן: דערנענטערן די מענטשן צו ג־ט. אין זיין נאָמען האָבן זיי געוואָרפן זייער גלייענדיקע נביאות פאַר די מענטשן, אין זיין נאָמען האָבן זיי כסדר געקעמפט פאַרן אויסבעסערן די וועלט, האָבן זיי כסדר געהאַלטן מלחמה מיטן שלעכטס און מיט דער רשעות און מיט דער טעמפּקייט.

אַ דאַנק די נביאים איז ישראל געוואָרן דער נביא פון די פעלקער. יעדעס פאָלק דאַרף אַכטן די ייִדן פאַר די גרויסע גייסטיקע אוצרות, וואָס זיי האָבן געגעבן דער וועלט, פאַר דער קולטור, וואָס האָט ביי די ייִדן גענומען איר אַנטוויקלונג.

נו, יאָ. ס'זענען געווען אין אַלטערטום נאָך קולטור־פעלקער. און ס'קומען אָפּ לו געלערנטע און שטעלן דעם פאַרגלייך העלעניזם און יודאַאיזם. דאָס הייסט, וועלכע לערע איז העכער: די ייִדישע צי די גריכישע? פּראָפּ. דיור חוזקט אָפּ פון אַזעלכע

שלימזלדיקע און בייזווליקע פרואוון. זענין ווירקלעך די מענטשן בלינד אדער פארבלענדיט זיי די שנאה? די גריכישע פילאזאפיע, די גריכישע קונסט, ביטע זער! ס'זענין דארט דאָ אַ ריי אינטערעסאַנטע גידאַנקין, אבער ווי קומט דאָס אַלץ צו אַזאַ גיגאַנט, ווי ס'איז די יהדות'לערע? דאָ האט מין דאך צו טוען מיט אייביקע אידעאַלן, מיט קדושה, מיט אומפאַרגענגלעכע אמתן.

לאזט צו רו די אַלע אַנאַלאגיעס! די תורה האט נישט צו זיך קיין גלייכן. די נביאים האבן נישט צו זיך קיין גלייכן. דאָס איז דער איינציקער וועג'ווייזער פאַר דער מענטשהייט.

און אין יענים טאָג, ווען די גאַנצע וועלט, וועט אָנערקענין דעם תנ"ך אַלס דעם פירער פון לעבן, וועט זי אויפגירוכט און אויסגילייזט ווערן פון גייסטיקן קריזיס. פראפעסאר דיור זעט דאָס אַלץ מיט אומגיוויינלעכער העלקייט.

די רעליגיעזע שאַפונגין פון יידנטום זענין די וויכטיקסטע אין דער קולטור־גישיכטע. אַלץ, וואָס איז שיין און הויך אין דער קולטור, איז גישאַפן גיווארן אונטער דער יידישער השפעה. די תורה איז דער יסוד פון דער גאַנצער מענטשהייט. און ער רעט כסדר מיטן זעלבן גליענדיקן ענטוזיאַזם וועגן תנ"ך. עפיס פילט ער, ווי אַ פיאַער וואלט אים אדורכגינומין, צוריירנדיק זיך צו די הייליקע בלעטער פון ספר הספרים...

*

אבער — פארשטן יידישע גישיכטע און באַציען זיך מיט באַגייסטערונג צום תנ"ך, "אָס איז שוין נישט אַזאַ אויסטערלישע דערשיינונג. אויך די קריסטלעכע רעליגיע פאַרערט דאך דעם תנ"ך. ס'האט זיך גיפינין אַנ"„אריגינאַל" אין דער גוֹאישער וועלט, וואָס האט זיך דווקא גישטעלט פאַר אַ ציל: פאַרטיידיקן די שפעטערדיקע צוויי מאנומענטן, וואָס יידן האבן אויפגישטעלט, — דעם משנה און דעם תלמוד. דווקא דער תלמוד, וואָס האט, זייט ער איז גישאַפן גיווארן, אויסצושטייך די שאַרפסטע אַטאַקיס און אָנגריפן, דווקא דער־תלמוד, אין וועלכן ס'זענין גיצילט די גיפטיקסטע פיילן פון די שונאי־ישראל, האט זיך גיווידמיט יענער קריסטלעכער פראפעסאר.

זיין נאָמין איז דזשארזש פוט מור. אַ'נאַמעריקאַנער. פראפעסאר אויפן באַרימטן האַרוואַרד־אוניווערזיטעט. (גישטארבן דאַ נישט לאַנג). ער האט דאָס גיהאַלטן פאַר אַ הייליקן חוב. פאַר דער אידעע פון זיין לעבן. אויף די תנאים, די אמוראים, די שפעפער פון משנה און תלמוד, האבן מיט די ציין גיקריצט און בלאטע גיווארפן די ווילדע יידן־פיינט. אין אַלערליי אופנים, מיט כלערליי מיטלין, האט די קריסטלעכע וועלט זיך באַמיט צו פאַרשוואַרצן די לערע פון תלמוד. אין יעדן דור זענין אויפגישטאַנין דעגענעראַטן, וואָס האבן פאַלטש אויסגיטייטשט פאַרשידינע שטעלן, וואָס האבן מיט גראבן און ברוטאַלן ציניזם דערקלערט, אַז דער תלמוד הייסט יידן שווינדלין, אָפּנאַרן, רויבן, נאך ערגער: שחטן קריסטלעכע יינגלעך צו די פסחדיקע מצות...

די שׂם'הארצישע יידישע יידן־קענער האבן אַזוי פאַרפלאַנטערט און פאַרדרייט דעם תלמוד, אַז דאָס גראַנדיעזע, הייליקע יידישע ווערק, אַז אין דער גוֹאישער וועלט האט זיך ווירקלעך איינגיוואָרצלט דער גלויבן, אַז ס'זענין דאָ צוויי יידנטומס: איין יידנטום איז דאָס אַלטע ביבל־פאלק, וואָס האט גילעבט גיטריי צו די גיזעצן פון רעכט און גירעכטיקייט. אבער דאָס אַלטע ביבל־פאלק איז מער נישטאָ. דאָס היינטיקע יידנטום איז דאָס יידנטום פון תלמוד, דאָס יידנטום פון בלוט־זויגער און וואוכערניקיס, פון שווינדלערישע מוחות און „סכאלאַסטישע דריי־קעפלעך", דאָס יידנטום פון די „פרושים"...

ס'טוט אַזוי וויי, וואָס דאָס דאזיקע ווארט „פרושים" ווערט פאַלטש און ליגנעריש אויסגיטייטשט אין דער נישט־יידישער ליטעראַטור. זענין דען נישט די פרושים גיווען יענע תנאים, וואָס האבן גיקענט זיך אָפּרייסן פונים אומזיניקן געיעג נאך גאַרנישט און מיט זייער לעבן גיוויזן אַ מוסטער פון העכסט איידעלע מעשים און נאָבעלן כאַראַקטער? זענין דען נישט די פרושים יענע גרויסע מאראַליסטן און עטיק־לערער, וואָס האבן גישטרעבט אויפצוהייבן זייער פאלק אין די העכסטע שטאַפלין פון מאראַל, וואָס האבן די יידישע מלוכה גיוואלט אויפבויען אויף די יסודות פון יושר און גירעכטיקייט, וואָס האבן אינים יידישן מענטש גיוואלט זען די פאַרקערפערונג פון מאראַלישער ריינקייט און גוטע מדות? זענין דאָס נישט גיווען מענטשן, וואָס האבן זיך מוסר נפש גיווען פאַר זייערע אידעאַלן, וואָס האבן גיאָטימט מיט הייסער ליבשאַפט צו זייער אמונה און פאלק? און פאַרוואָס איז דער נאָמין „פרוש" גיווארן ביי די גוֹיים אַ מיאוסע כאַראַקטעריסטיק, אַ סינאָנים פון שווינדלער און צבועק?

איך גידענק, אַז ווען איך האב ס'ערשטע מאָל זיך אָנגיטראָפן ערגיץ אין אַ בוך אויפן ווארט „פאַריזעאוש" און גיזען, אַז דער מחבר מיינט דערמיט צו זאָגן, אַז זיין העלד איז גיווען אַ כיטרער, אַ פאַלטשער, בין איך זיכער גיווען, אַז דאָס איז דרוק־פעלער אדער אפשר גאָר אַ טעות מצד דעם מחבר, וועלכער האט נישט פאַרשטאַנין דעם ריכטיקן זין פון ווארט. איך האב נאָכגיזוכט, אין אַנ'ענציקלאָפּעדיע און כ'בין אויפגיציטערט גיווארן. „פאַריזעאוש" — איז אַנ'אינטערנאַציאָנאַלע באַצייכינונג פאַר פאַרשוינין מיט אַ טונקעלן כאַראַקטער... העסלעך!

און אט דער דאזיקער גילערנטער, פראפעסאר מור, האט דערפילט, אַז ס'איז זיין חוב, דער חוב פון אַנ'אויפריכטיקן און ערלעך־דענקינדן מענטש, צו פאַרריכטן די עוולה, וואָס די קריסטלעכע וועלט איז באַגאַנגין לגבי דעם „יידנטום פון תלמוד". ר'האט אין זיינע ביכער אויפגיטרייסלט דעם בנין פון ליגנ און שקרים קעגן די שעפער פון משנה און תלמוד. ר'האט גיהאַט דעם מוט צו באַווייזן, אַז אַלץ, וואָס איז גיווארן גישריבן דורך די „יידן־קענער" וועגן דער גמרא איז — גימיינער ליגנט, שמוציקער פאַמפלעט. די שעפער פון תלמוד פאַרדינין — לויט זיין אָפּשאַצונג — צו גיין נישט בלויז די לערער פון יידנטום, נאר אויך פון דער גאַנצער מענטשהייט. אַזוי האט ער גיהאַלטן אין איין שרייבן במשך זיין גאַנץ לעבן.

*

יא, באמת אַנ'אריגינעלער עקזעמפּלאַר דער פראפעסאר מור. שוין בלויז אין זיינע פארשונגס מעטאדן.

באַלד ביים אָנהייב, ביים צוטרעטן צו פארשטן דעם אמת וועגן יידישער גישיכטע, וועגן יידישע ווערק, מוזן מיר — זאָגט ער — זיך באַנוצן מיט יידישע מקורות. דאָס, וואָס גוֹים האבן גישריבן וועגן יידגטום האט אַ קנאַפע באַדייטונג און אַ קנאַפן ווערט, ווארן דאָס זענין גיווען מחברים מיט טענדענץ, מיט פאַראורטיילן, מחברים, וואָס האבן גיהאַט אַ בולטע כוונה פארצושטעלן דאָס יידנטום אין אַ נישט־גינסטיק ליכט, צו פאַרקריפלין די יידישע ספרים.

און כ'לעבן, ס'מעגן זיך צוהערן צו די דאזיקע ווערטער פון פראפעסאר מור אויך מאַנכע יידישע פארשער. זיי מעגן גידענקין, אַז נישט־יידישע קוועלן קענין נישט זיין באַגלייבט אין דעם, וואָס זיי זאָגן וועגן יידן. מאַנכע יידישע תנ"ך און תלמוד פארשער דערגייען אין זייער אומבאַגרעניצטן גלויבן אין דעם, וואָס ס'שרייבן נישט־יידן וועגן פאַרשידינע תנ"ך און תלמוד־תקופות, צו שגעון, צו אַבסורד. די מינצטע גוֹאישע קוועלע איז ביי זיי מער באַגלייבט, ווי אונדזערס אַ ספר. און אויף אַזעלכע הינערישע פיסלעך, האבן זיי זיי צס אויפגישטעלט דעם גאַנצן צופוילטן בנין פון „ביבל־קריטיק".

מור לאַכט אויס יענע גילערנטע, וואָס ווערן נתפעל און בטל פאַרן גוֹאישן בליק איבער אַ יידישן ענין. ער רופט אויס: גלייבט זיי נישט! גריבלט זיך נישט אין דעם, וואָס קריסטלעכע שרייבער זאָגן וועגן יידישע ענינים. באַגלייבט אין אַזעלכע זאַכן קען זיין בלויז — אַ ייד.

אט רעט ער וועגן שבת. ס'זענין „גילערנטע", וואָס פרואוון דעם יידישן שבת פאַרגלייכן צו די רו־טעג ביי אַנדערע אַלטע פעלקער. מור וואַרפט אָפּ די דאזיקע אויסגיקליגלטע טעאריעס. ער באַווייזט מיט ראיות און פאַקטן, אַז דער יידישער שבת האט גיטראָגן און טראָגט אַ לחלוטין אַנדערן, אַ העכערן כאַראַקטער. ער פאַלעמיזירט לייזנשאַפטלעך מיט די מאדע־נע פא שער. וואָס פאַר אַ פאַרגלייך! ביי די אַלטע פעלקער איז אין גיוויסע טעג גיווען פאַרבאָטן צו אַרביטן צוליב עפיס מנהגים און צערעמאניעס, וואָס זענין גיווען פאַרבונדן מיט כישוף און מאַג־ע. אבער —

„ביי יידן איז דער שבת אַנ'אינסטיטוציע, וואָס איז גיבונדן בלויז מיט זייער רעליגיע. ס'א־ז אַ ברית עולם צווישן ג—ט און צווישן פאלק ישראל. די גריכן און רוימער האבן אָנערקענט דעם שבת אַלץ אַ צענטראַלער יסוד אין דער ג־טלעכער יידישער רעליג ע און דערפאַר אים גיוואלט אונטערדריקן. זיי האבן דעם שבת דערקלערט אַ פאַרביסינים קאַמף און אים אָריינגישטעלט צווישן די ערשטע זאַכן, וואָס דאַרפן פאַרבאָטן ווערן גלייך מיט מילה. דער שבת איז גיווען פאַקטיש אַנ'אויסשליסלעך יידישע זאַך".

אט אַזאַ בליק, אַזאַ יידישן בליק איבער די וויכטיקע ענינים פון דער יידישער גייסטיקער וועלט האט דער קריסטלעכער פראפעסאר דזשארזש פוט מור.

אין זיינער אַנ'אַרביט וועגן דער ראָלע פון דער שול אין דער יידישער גישיכטע, וועגן דער באַדייטונג פון קריאת התורה אין די שולן, דערוועקט פראפ. מור טיפע באַוואונדערונג פאַר זיינע באַמיאונגין זיך צו פאַרטראַכטן איבער די גיזעצן פון יידנטום, איבער יידישע פראַגן און פּראבלעמין.

די יידן, האַלט ער, זענין גיווען די איינציקע, וואָס האבן די רעליגיעזע פליכטן פאַרשפרייט צווישן גאַנצן פאלק, וואָס האבן אט די פליכטן אַרויסגילייענט פון אַ דורך אַלימין פאַרהייליקטן ספר. ביי די מצרים, ביי די גריכן האבן די רעלי־גיעזע צערעמאניעס אדורכגיפירט די גלחים, די מאַגיקער. ביי יידן איז די רעליגיע — אַ זאַך פון גאַנצן פאלק. ג—טיס־דינסט איז אַ יידן־דינסט. אַלע יידן — פונים רייכסטן ביזן אָרימסטן — טראָגן די זעלבע רעליגיעזע חובות. און מור פירט אויס, אַז די יידישע שול איז אַנ'אינסטיטוציע, וואָס האט נישט צו זיך קיין ענלעכס ביי אַנדערע פעלקער.

אַ טעות האבן גיהאַט די גריכן, וואָס האבן זעענדיק, אַז יידן קומין זיך צונויף אין זייערע שולן לערנין ג—טס תורה, פאַרטיפן זיך אין די גיזעצן פון מאראַל, גימיינט, אַז די שול איז אַ מין לערן־אַנשטאַלט פאַר פילאזאפיע, אַ מין פילאזאפישע אַקאַדעמיע. ביי זיי האבן אין דער פילאזאפיע זיך גיגריבלט בלויז יחידי־סגולה. ביי יידן אבער פאַרפליכטיט די דאזיקע „פילאזאפיע" אַלימין, זי איז גישאַפן פאַרן כלל. דער לימוד־התורה איז פאלקס־לימוד.

יידן האבן גיגעבן דער וועלט נישט בלויז דעם מאנאטעאיזם, דעם גלייבן אין איין ג—ט. יידן האבן נישט בלויז באַשאַנקין די וועלט מיטן תנ"ך. „דאָס יידנטום בזמן התנאים האט גישאַפן די שול. זי האט פאַרפעסטיקט די אינסטיטוציאָנעלע פארים פון דינין ג—ט. און דאָס איז אַ גרויס פאַרדינסט. ביי די גריכן איז די רעליגיע גיווען בלויז אַ מיסטישע זאַך. אבער דורך דער שול האט נישט נאר דאָס יידנטום גיווינין אימפולס און לעבן, אויך דאָס קריסטנטום האט דערפון אַ סך גילערנט, אויך דאָס מחמדאַניטום".

די שול האט פאַרייניקט אַלע יידן. זי האט פאַרשטאַרקט, גיקרעפטיקט די יידישע אמונה און דאָס יידישע פאלק. אַ דאַנק דער שול איז אַ ייד אפילו אַ וואַנדערער אין פרעמדע מדינות, גיווען תמיד ביי זיך „אין דער היים", תמיד צווישן אַ קיבוץ יידן. עס האבן די יידן אין די פאַרוואָרפנסטע ערטער גיהאַט די זעלבע פארים פון תפילה בציבור. דורך דער שול האבן יידן זיך צונויפגיקניפט און צונויפגיבונדן גיווארן — אַ נאַציע.

די תנאים און אמוראים זענין גיווען די גרויסע און קלוגע לערער פון פאלק. זיי האבן פאַרשטאַנין, ווי וויכטיק די שול איז פאַר יידן, ווי וויכטיק זי איז פאַר זייער אויסלעבן זיך.

פראפעסאר מור רעט אַרום נאך אַנדערע פאַרשידינע היסטארישע אויפטוען פון „תלמוד־יידנטום", פון יענים יידנטום, וואָס די קריסטלעכע וועלט האט אַזוי באַשפיגן און גימאַכט צו שאַנד און צו שפאָט. ער באַווייזט, אַז דאָס תלמוד־יידנטום האט גיצויגן די גאָלדינע קייט פון אַלטן ביבל־פאלק. דאָס יידישע פאלק לאזט זיך בכלל נישט פונאַנדערטיילן. „די יידישע טראַדיציע איז אַנ'איינציקע, לעבעדיקע, גיזונטע און אידעאַלע קראַפט".

*

די שריפטן, פארשונגין און שטודיומס פון די פראפעסארן דיור און מור זענין אַ פראטעסט קעגן די בלבולים, וואָס מ'האט גיווארפן אויפן יידנטום און אויף זיינע גרויסע הייליקע ווערק, אַ פראטעסט קעגן גראַב־יינגערישע פאַמפלעטן, וואָס די שונאי־ישראל האבן אַרויסגילאזט צו באַשמוצן דאָס יידנטום.

אבער די ווערק פון די פראפעסארן דיור און מור זענין אויך אַ פראטעסט קעגן אונדזערע אייג־נע יידישע „אויסטייטשער" און „דערקלערער", וואָס נעמין אָן יעדיס ווארט פון „מורנו ורבנו הגוי" וועגן יידישע ענינים פאַר הייליק, פאַר אַנ'אַנטפלעקונג, אַ פראטעסט קעגן אונדזערע אייגינע שמענדריקיס, — ביבל און תלמוד־קריטיקער"...

גם זו לטובה!

פון שרה שעניירער

ס'איז דער מענטש מחויב צו לויבן השי"ת פאַרן שלעכטן, ווי פאַרן גוטן — אַזוי זאָגן די חז"ל און באמת — גילויבט השי"י דערפאַר וואָס איך בין היינט ווידער בכוח זיך צו טיילן מיט די לעצטע אדורכלעבינישן און אַלץ וואָס כ'האב דורך דער צייט גיפילט, מיט די שטענדיקע צוהערער און תלמידות מיינע.

ערשט אין צרות לערנט דער מענטש ווי אַזוי צו שעצן דאָס גוטע, די צרות זענין שליחים פון השם, כדי אויסצואיידלין, אויסצולייטערן דעם מענטש, אים צו דערהייבן צו דעם באַוואוסטזיין, אַז דאָס שלעכטע איז שלעכט נאר פאַר אונדזערע קורצזיכטיקע אויגן, און אין דער אמתן איז עס נאר פאַר זיין טובה וועגן, ווי ר' נחום איש גם זו פלעג זאָגן — „גם זו לטובה".

און איצט וויל איך מיך טיילן מיט מיינע איינדרוקן פון די לעצטע גישעענישן. אט איז נאך ביי מיר אַלץ אַזוי פריש אין זכרון. כ'בין אין יארדאנאוו וואו איך פאַרברענג מיט מיינע שילערנס אין פעלד, אין וואַלד אדער סתם אין אַ דארפישער שטוב, וואו מיר לערנין צוזאַמין, שמועסן וועגן יידישקייט און אַ סך ענינים, די סליחות פרימארגנס מיט ד:ם ווייט און טיף אין דער נאַכט אָפּקלינגנדיקן עכא פון די תפילות, דאָס אויפוועקן „שטייט אויף יידעלעך צו עבודת הבורא".

און אט איז שוין סוכות, שמחת־תורה אַלץ אַזעלכע פריידיקע און הייליקע טעג. אבער שוין שמחת־תורה ביינאַכט האב איך מיך גיפילט שלעכט. עפיס איז מיר שטאַרק הייס גיווארן. באַמערקט עס מיין מאַן וועלכער זאָגט: זעסט דאך, אַז ביסט נישט גיזונט, גיי נישט צו די הקפות. אבער שווער, שווער איז מיר גיווען צו בלייבן אין דער היים און נישט זיין, ווי ס'איז מיין מנהג שוין פון יאָרן, ביי די הקפות פון טשחויוער רבין שליט"א, וועלכער איז אַ זון פון הייליקן צאַנדזער צדיק, בעל „דברי חיים זצ"ל.

כ'האב גיבעטן מיין מאַן ער זאל נישט ביין זיין און 12 אַ זייגער בין איך גיגאַנגין אין דער באַגלייטונג פון מיין שטוב־מיידל צו די הקפות.

דארטן האב איך אין גאַנצן נישט גיפילט מיין שוואַכקייט, די הקפות פון רבין, די התלהבותדיקע רקודים מיט דער תורה, באַזונדער ביים לייענין נאָך די הקפות, אַלע ברכות פון דער תורה, אונטער אַ ספעציעלע חופה אריינגינומין אַלע קינדער און פאַר זיי גילייענט „המלאך הגואל". אין אַזעלכע הייליקע שעהן, פאַרגעסט דער מענטש אין אַלץ וואָס מאַטערט און פייניקט אים. זיינע טיפע אינערלעכע יסורים, ער וואַרימט זיך ביי דעם ליכט פון דער תורה און שטראַלט מיטן אור פון הייליקער שמחה וואָס דרינגט אדורך אַלע קעמערלעך פון דער נשמה.

דאָס זעלבע, שמחת־תורה ביי־טאָג און באַזונדערס פאַרנאַכט, ווען מיר גייען צום רבינס „נעילת החג" וואו מע גיזעגנט זיך מיט די הייליקע טעג — מתוך שמחה, און מיט אַ גרויסע עדה יידן.

אבער אַלץ ענדיקט זיך, די הייליקע און פייערדיקע טעג לאזן אבער איבער טיפע שפורן, אַ סך חיזוק און מוט, פרייד און קדושה, כדי צו קענין ווייטער אינים גראָען אין דערוואכן אַרביטן פאַר יידישקייט.

עס גייען אדורך עטלעכע אַרביטס־טעג איך מאַך אַ באַזוך אין לאַנצוט, וואו איך בין אָנוועזנט ביי אַ בחינה פון דער דארטיקער ב"י שול וואָס חאט מיך שטאַרק דערפרייט און אַ היים־קומינדיק האב איך נאך באַוויזן צו זיין ביי יום־כיפור־קטן אין דער שול פון רמ"א זצ"ל, וואָס איך האב מיר גיהאַלטן פאַר אַ זכי' צו טרעפן גראָד נאָך אַזאַ רייזע, צום אָנהייב פון די תכילות.

די תפילות פון יום־כיפור־קטן האב איך גיזאָגט מיט גרויס כוונה, מע פילט וואו מע רייניקט זיך פון די עבירות. באמת אַ יום־כיפור אין אַ קליינער פארים, מע פאַסט אַ האַלבן טאָג כדי תשובה צו טון, צו מאַכן אַ חשבון־הנפש יעדן חודש פון דעם וואָס מ'האט גיטון.

שפעטער פיל איך ווייטער, אַז ס'איז מיר הייס, איך מוז זוכן לופט, אבער דאָס שטערט מיר בכלל נישט, איך זאל מיך גרייטן צו דער ערשטער לעקציע און זייענדיק אין סעמינאַר־ביורע ביים פאַרטיילן די לערערנס דערפילט יעדער איינער, אַז איך בין נישט די זעלבע, איך בין שטאַרק פאַרענדערט ג'ווארן.

כ'האב אבער מיט די לעצטע כוחות מיך צוזאַמין גינומין און גיגאַנגין צו דער ערשטער לעקציע מיט די סעמינאַריסטנס, אָנגיוויזן זיי גינוי אַלע תפילות, גידאַוונט מיט זיי און מיך גיגאַנגין גרייטן צו קבלת שבת.

נאָך ליכט־צינדן האב איך נאך מיט אַלע גידאַוונט, ביים דאַווינין האב איך דערפילט שטאַרקע אינערלעכע יסורים און אַ היים־גייענדיק צו מיין שבת־טיש, מיט דער כוונה צוריק צו קומין צום בענטשן ווי ביז היינט אבער ליידער... איך האב עס נישט באַוויזן. מיין עגמת נפש דערפון איז גיווען אין לשער. עס טרעפט זיך מיר דאָס ערשטע מאָל, אַז איך זאל נישט קענין בענטשן מיט מיינע ליבע קינדער צוזאַמין.

אבער גם זו לטובה, אַז השם הייסט מוז מין אַלע יסורים מקבל באהבה זיין. די שבת־נאַכט איז אַ דורך אין גרויסע אינערלעכע יסורים און דאָס ערשטע מאָל זייט דריי און צוואנציק יאָר האב איך מיך דעצידירט אין שבת נישט צו גיין דאַווינין מיט מנין און צום שבת־טיש מיט די קינדער.

דער בלויזער גידאַנק דערפון איז גיווען פאַר מיר שרעקלעך. וואו כ'האב מיך גיפינין אין אויסלאַנד אפילו אינים פאַרוואָרפינים שטעטל האב איך מיך אָנגי־שטרענגט און אויפגיזוכט אין שבת אַ מנין. שבת — דער דאזיקער הייליקער טאָג אין דער וואך, וואָס איז שמא דקודשא בריך הוא, ווי גרויס און ווי התלהבותדיק זענין דעמלט די תפילות בצבור און דאך — פאַראַן נאך אַ גרויסע מצווה „ושכרתם

מאוד לנפשותיכם", ווען מע מוז לויטן צווי השם, זיך אפּזאָגן פון דעם עונג־רוחני. מוצש"ק קומט אונדזער פרוי דאקטאר וועלכע זאָגט אז עס מוז זיין א קאנסוליע און ווען דאָס לעצטע קומט פאר, הער איך דעם פּסק, אז איך מוז מיך אונטערגעבן א גינוג שווערע אפעראציע.

איצט האב איך ערשט פאַרשטאַנען אז מעשה אָבות סימן לבנים, וואָס אונדזערע חז"ל דערמאַנען אזוי אפט.

פאַר מיינע אויגן האט זיך גישטעלט דאָס יאָר 1914, ווי באַלד נאָך מיין אָנקומען קיין ווין האט מיין ליבע מוטער שתחי' באַדאַרפט אדורך צו מאַכן א שווערע אפעראציע. איך בין דאַן גילאָפן צו אַלע רביים אבער כ'האב קיינים נישט גיטראפן. שווער איז מיר אָנגיקומען דעמאָלט דאָס אַנטשליסן, אליין אויף מיר נעמען אזא אחריות און באַלד מוצש"ק האב איך טעלעגראַפירט קיין קראָקע, מע זאל זאָגן תהלים, גיין אויפן טאַטנס ז"ל קבר, וואו מע זאל מתפלל זיין. שפּעטער איז פארגיקומען די אפעראציע און די מאַמע שתחי' איז ב"ה אין גאַנצן גיהיילט גיווארן.

די דעראַנערונג האט מיך שטאַרק מחזק גיווען, אריין גיגעבן א סך בטחון. כ'האב גיהייסן שרייבן צום גערער רבין שליט"א און ווען כ'באַקום א טעלעגראפישע תשובה, אז דער רבי שליט"א הייסט פאלגן דעם דאקטאר האב איך מיך דעצידירט מיט א שטאַרקן בטחון אז השי"ת וועט העלפן... מיינע קינדער ווען דאך פאַר מיר תהלים זאָגן.

מוצש"ק בין איך גיפאָרן אינים „דאָם־זדראָוויא" אַלע ביורא־מענטשן זענען גיווען ביים גיזעגינען ביי מיר אין שטוב. די ערשטע תפלה אין דער פרי פאַר דער אפעראַציע איז גיווען פאַר מיר א שעה פון חשבון־הנפש, דאָס זאָגן תחנון האב איך שטאַרקער און הייסער ווי אַלע מאָל גיפילט און פאַרשטאַנען, דאך א ווידוי, און וואָס לאָזט זיך טון, מע איז דאך נישט מער ווי א בשר־ודם.

אט ליג איך אויפן אפעראַציע־טיש, ארום מיר שטייען דער פראפעסאר מיט די אַסיסטענטן, עפּיס דאַכט זיך מיר ווי כ'וואלט שוין גיווען אויף יענים עולם, מלאכי חבלה רח"ל שטייען ארום מיר מיט מעסערס ווילן זיך דערנענטערן, אבער ניין! מיין בטחון פאַרשטאַרקט זיך פון מינוט צו מינוט, השם וועט מיר העלפן און איך וועל נאָך זוכה זיין צו דינען אים מיט שמחה צוזאַמען מיט מיינע קינדער.

מע לייגט מיר א מאַסקע מיט עטער אויפן פנים. כ'האב אין דער שטיל גישעפּטשיט מיינע באַליבטע תפלות, קאפיטלעך תהלים, אונדזערע פיר פסוקים שמע ישראל, בידך אפקיד רוחי... ביז כ'בין איינגישלאָפן. און די אפעראַציע איז גישעען ווי דער פראפעסאר האט גיוואלט... ניין! נישט ווי ער האט גיוואלט נאר ווי השם האט גיהייסן, ווייל ער, דער פראפעסאר איז נאר דער שליח און השם שיקט דעם מלאך רפאל ער זאל היילן, אריין געבן אינים הארץ פון פראפעסאר ער זאל צוטרעפן די ריכטיקע רפואה, כ'האב דעמאלט גיהאַט נאר בכוונה אז השם זאל מיר מוחל זיין אויף מיינע עבירות. יעדער מענטש דאַרף דאך דאָס כסדר און אפט האָבן אין זין, חטאתי נגדי תמיד – דאָס האט דוד המלך גיזאָגט און מכל שכן מיר, דאַרפן א וודאי עס נישט ארויסלאָזן פון רעיון. איבערהויפט ווען דער מענטש גיפינט זיך אין אזא מצב, אין אזא שעה פון קריזיס, ווען ס'ווערט דעצידירט כמעט דאָס לעבן, דעמאָלט איז ערנצט און ביז גאָר ווארים אזעלכע תפלות און כ'האב דער עיקר גיבעטן אז השם זאל מיך נאך מזכה זיין, צוזאַמען מיט מיינע קינדער צו דינען אים בשמחה, בקדושה ובטהרה.

ווען איך האב מיך אויפגיוועקט איז מיין ערשטער גידאַנק גיווען א שבח והודי' צו השם יתברך און גיזאָגט באמת „איך דאַנק דיר השם, וואָס האסט מיר צוריק גיגעבן מיין נשמה מיט רחמנות, גרויס איז דיין אמונה". איך האב מיך ניפרייט אז כ'וועל בעז"ה ווייטער קענען דערפילן מיין אויפגאַבע.

איך פיל מיך ב"ה מיט יעדן טאָג בעסער, אויף יעדן שבת שרייב איך צו מיינע קינדער א גידאַנק פון דער סדרה, מערסטן־טייל קומען זיי מיר אין רעיון, ווען כ'ליג אונטערן רענטגן־אַפּאַראַט... ער האט נאך א וודאי אזעלכע פאַציענטן נישט גיהאַט.

איך וויל דאָ פאַרצייכענען איינס פון די גידאַנקען, וואָס כ'האב זיי צוגישיקט, דאָס איז גיווען אין די פרשת חי' שרה

די פּרשה הייבט זיך אָן מיטן פסוק „ויהי חי' שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנה, שני חיי שרה".

זאָגט דערויף רש"י הקדוש: זי איז גיווען ביי הונדערט אזוי שיין ווי ביי צוואנציק און ביי צוואנציק אזוי אומשולדיק ווי ביי זיבן.

איז דאך די שאלה, פאַר וואָס האט זי גיהאַט אזא גרויסע זכי'.

האב איך גיענטפערט, דערפאַר ווייל „הנה באוהל".

דאָס ווארט „הנה" לייענט זיך מיט די זעלבע אותיות הין און צוריק, דאָס איז מרמז דערויף אז שרה אמנו איז אומיטום גיווען די זעלבע, צניעותדיקע שרה, סיי אין שטוב, סיי אין גאַס, סיי צווישן מענטשן מיט גאַנץ אַנדערע איבערצייגונגען. און נישט בלויז זי אליין, נאר זי האט אויך גילערנט אַנדערע. דאָס וואָס זי האט גיוואוסט פון השם האט זי איינגיפלאַנצט און טיף פאַרוואָרצלט אין אַנדערע פרויען, וועלכע זי האט פאַרבעטן צו זיך, זיי גישפּייזט און גילערנט זיי די ברכות הנהנין.

דאָס, מיינע ליבע קינדער, זאלט איר אומיטום נעמען אַלס מוסטער. איר צניעות, איר אהבה צו השם און איר באַלערנען און איינפלאַנצן מדות און אמונה אין אַנדערע אין איר גאַנצער סביבה.

איך מוז פאַרענדיקן, מע לאָזט מיך מער נישט שרייבן. איך וועל היינט שוין גיין אין מיין וואוינונג אויף קאַרדעצקיעגא 8. די אַלטע וואוינונג מיינע גיב איך צוריק איבער דער אגודה מיט דער ברכה פון א תוכנדיקע און מעשים־פולע אַרביט, מיר זאלן זוכה זיין צו אַן־אגודה אחת, לעשות רצון אבינו שבשמים בלבב שלם און טאַקי אין ארץ ישראל וואו מיר־זאלן גיין, נישט דורך סערטיפיקאַטן, נאר מיט משיח צדקנו.

• • •

ווי איך הער, האַלט עס יעצט ביים סיום פונים ערשטן הכשרה־קורס אין לאָדזש, וויל איך נאָך אויסנוצן די גילעגנהייט און דאָ אויפשרייבן א פאַר ווערטער אַלס איינדרוק פונים באַזוך.

די זייער האַרציקע איינלאַדונג פון דער לאָדזשער הכשרה פון „בנות", האט מיך שטאַרק פאַראינטערעסירט און איך האב באַשלאָסן צו מאַכן א באַזוך.

מיין ענטפער־קאַרטל האב איך אַדרעסירט אויף א שלעכטער אַדרעס, דערפאַר האט מיך קיינער נישט דערוואַרט, און גייענדיק אזוי זוכנדיק דעם נומער פון הויז, טרעף איך די פירערין שרה זאַנדער.

די פרייד פון דער ערשטער באַגעגעניש, איז גיווען גאָר שטאַרק און איך האב דערזעען א סימן פון השגחה פרטית אז איך וועל צופרידן זיין פון דעם באַזוך.

אין דער הכשרה זענען פאַראַן גראָד ווייניק מיידלעך, א סך זענען נאך ביי דער אַרביט אין שטאָט, טייל אַרביטן ביים נייען אין דער הכשרה.

מע באַקענט מיך מיט דער גאַנצער הנהגה, וועלכע האַרמאָנירט גאָר שטאַרק מיטן צוזאַמען לעבן, דאָס דאַווענען, עסן און בענטשן – ווי אינים קראָקעווער סעמינאַר.

איך זע אַדורך דעם גאַנצן פּראָגראַם פון די נאַכט־לימודים און, ברוך השם, פאַרשטאַרקט איז גיווארן מיין בטחון, אז אויך דאָ ווערן דערצויגן עכטע יידישע טעכטער, יידישע אַרביטערנס און אַרביטערנס פאַר יידישקייט, וועלכע וועלן אין זיך פאַרמאָגן דעם אמתן שטאָלצן יידישן באַוואוסטזיין, אז א ייד מוז זיין גאַנץ – תורת ה' תמימה, גאַנץ מיט גאַנצע הונדערט פּראָצענט, נישט קיין טיילן זענען פאַראַן אין יידישקייט, נישט קיין חלקים נאר גאַנצע יידן „תמימים" – דעמאָלט איז משיבת נפש, קען די תורה גליקלעך מאַכן.

יא, איך האב גיזעען, אז די מיידלעך פאַרשטייען זייער הויכע אויפגאַבע, וואָס דערוואַרט זיי אין גלות ווי אין ארץ־ישראל.

דאָס צווייטע מאָל ווען איך האב באַזוכט די זעלבע הכשרה ביים צוריק פאָרן זענען שוין גיווען פאַרזאַמלט אַלע הכשריסטנס מיט א גרויסע צאָל פון „בנות", א רייע בית־יעקב לערערנס. מיר האבן פאַרשידנס אַדורכגישמועסט, גילייענט תשרי־גידאַנקען פון ד"ר הירש זצ"ל. איך בין דעמאָלט ביינאַכט א היים גיפאָרן ווערנדיק באַגלייט פון אַלע פאַרזאַמלטע, מיר האבן זיך האַרציק גיזעגנט מיט דעם אויסרוף „לשנה הבאה בירושלים".

די הכשרה פון בנות־אגודת־ישראל האט גימאַכט אויף מיר דעם איינדרוק פון א סעמינאַר אין מיניאַטור.

די גיטריישאַפט איינער צום צווייטן, די זעלטענע האַרמאָניע צווישן פאַרשידענע כאַראַקטערן, און דער עיקר די שמחה וואָס איז אויסגיגאָסן אויף אַלע פּנימער צוזאַמען מיט א טיפן ערנצט.

עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה! – שמחה, דאָס דאַרפן טאַקי פאַרמאָגן די צלום אונדזערע, שמתו את ירושלים!

קראָקא, טבת צ"ח

דער סיום אין סעמינאַר

א קורס פאַרלאָזט דעם סעמינאַר. עס האט זיך אָפּגישלאָסן א צוויי־יאָריקע תקופה אין וועלכער מע טראָגט דעם נאָמען ב"י־סעמינאַריסטן. מע איז שוין דורכגיגאַנגען דעם פּרוזדור און מע שטייט אין איינגאַנג פונים אייגנטלעכן לעבן, מיט די אויפגאַבן און אחריותן וואָס מ'האט אויף זיך גינומען, כדי העכער צו שטייגן. דער מאַטעריאַל איז גיגעבן גיווארן, מע דאַרף יעצט נאר אָנצינדן און אים לאָזן לייכטן, ער זאל אין דער ברייטער וועלט ווערן אויסגיווירקט.

די פאַרברייטונג איז שוין פאַרביי, עס פאָדערן זיך יעצט מעשים, אבער פאַר יעדן קומענדיקן נייען שריט אין לעבן, מאַכט מען א פרישע הכנה, גרייט מען זיך איפּסניי. מע גייט נאר יעצט איבער פון דעם אומאויפהערלעכן צושטאַנד פון שעפן, אויפנעמען און זאַמלען אין א מער קאמפּליצירטערן און דערפאַר פיל פאַראַנטוואָרטלעכערן צושטאַנד פון פאַראַרביטן דאָס באַקומענע אין זיך, גלייכצייטיק איבערגעבן, באַלערנען, אין לעבן, פאַרקערפּערן, פאַרקאָנקרעטיזירן אין בולטע מעשים.

דער איבערגאַנג ווערט ערנצט און פייערלעך דורך אונדז אויפגינומען. דאָס איז דער סיום.

ס'שאַפט א שטימונג אונדזער העל־באַלויכטינער זאל מיט די ברענענדע ליכט אויף די ווייסע אַרום גישטעלטע טישן.

ליכט ברענען, לייכטן, פיל ליכט אָן א שיעור, אזוי איינדרוקפול ווירקן זיי, און ווען מע טוט נאר ערנצטער א קוק אויף זיי מיט א ביסל פאַרשטענדיניש זענען זיי דאך אזוי אינהאַלטפול.

ליכט, אין פיל ליכט נייטיקט זיך די וועלט, וועלן מיר נאָכקומען א ביסל איר באַדערפעניש, וועלן מיר איר די העלקייט פון דאַנען, דאָרט, אין דער טונקלקייט אהין טראָגן? מ'האט אונדז גיגעבן מעגלעכקייטן דערצו, דאַרפן מיר זיי אויסנוצן. מ'האט מיט אזוי פיל ליכט אונדזער צוויי־יאָריקע סעמינאַר־תקופה באַגאָסן, אז עס איז דאָ פון וואַנען צו שעפן, מ'האט אונדז אָנגיוויזן דעם מקור, וואו ס'ווערט קיין מאָל נישט גימינערט.

דאָרט אין די סעמינאַר־מויערן, האט מען די זכי' גיהאַט צו לערנען די פינף חומשים און דערפאַר אזוי, חזק ונתחזקה – שטאַרק זיך אין זיי קלאַמער זיך אָן מאַך זיי פאַר דאָס אייגנטלעכסטע פון דיין לעבן חזק, שטאַרק דיך, יעדע איינע באַזונדער ונתחזקה, לאמיר אַלע אונדזערע כוחות פאַראייניקן, מיר זאלן פעסט און זיכער אונדזער שטעל־פונקט פאַרנעמען. דאָס פאָדערט פון אונדז דער הילכיקער, ערנצטער „חזק", וואָס ווערט אויסגירופן ביים מסיים זיין די חמשה חומשי תורה.

מיר הערן אים און פאַרשטייען זיין אויפפאָדערונג.

עס הערן אים די אָנגיקומענע געסט, וואָס האבן זיך גיוואונטשן ביי צו זיין אונדזער פייערונג, די הערן און קוקן שטיל אויף אונדז יונגע, וואָס וויל אין זיך פאַרקערפּערן ליכט און כוח, און מיט זיי אריינטרעטן אין לעבן.

„מיר ווייסן וואָס עס דערוואַרט אונדז – הערן מיר די ווערטער פון איינער – מיר ווייסן וואָס מיר לאָזן איבער און וואָס מיר גייען אויפנעמען, וואָס מיר האבן אונטער אונדז און וואָס פאַר אונדז, און מיר שטייען דאָ ביים אויסגאַנג פון איין תקופה און ביי דער שוועל פון א נייער, מיר קוקן אונטער זיך, און מיר נעמען אַלץ מיט, אַלע איבערלעבונגען, אַלע עפּיזאָדן, וואָס האבן זיך אזוי איינדרינגלעך אריינגיקריצט ביי אונדז אין דער נשמה אַלץ, וואָס מיר האבן זיך איינגיזאַיגנט צו גיין פאָראויס, מקבל צו זיין די צוקונפט.

מיר האבן פאַרבילדן פאַר זיך, ווי אונדזער פרוי שענירער, וואָס ווייזן אונדז אָן, ווי מיר דאַרפן זיין, די לערערנס.

יא, פרוי שענירער, מיט מסירת־נפש אַרביטן, אויף אזא אופן מקדש ד' זיין, יעצט נישט גיזונט, זאל איר השי"ת העלפן און איר א רפואה שלמה שיקן, זי זאל קענען צוריק צו אונדז קומען. די שטימונג ווערט גידרוקט, טרערן פילן אָן די אויגן... א רפואה שלמה וואָס גיכער. האַרציקע גיזעגנונגס־ווערטער פון חברות – „זאל אייך ד' ברכה באַגלייטן, זייט מצליח, מיר וועלן אין זעלבן וועג גיין און אַלע, אַלע צוזאַמען אַרביטן, גייען פאָראויס, שטייגן... מע איז אַלץ מער גירירט...

און ס'קלינגגען אָפּ אין זאל די ווערטער פון ה' ארלעאַן – „גידענקט, איר האט אין האַנט באַקומען דעם מטה אלקים – די יידישע קינדער, א לעבידיק מאַטעריאַל, א באַוועגלעכן, בויגיוודיקן, איר מוזט אים האַלטן, שטאַרק אַכטונג געבן, און אייך איז עס אינגאַנצן אָפּהענגיק, איר טאָרט אים אויף קיין איין מינוט פון האַנט נישט ארויסלאָזן, ווייל ער קען ווערן צו א גיפּטיקער שלאַנג, וואָס זאל אַלץ צושטערן, יעדן דערגרייכטן פונקט אונטערברעכן, פאַרשטעלן דעם וועג. אויב די קינדער זענען שלעכט, איז עס נאר, ווייל מ'האט זיי פאַרלאָזט, ווייל מ'האט זיי אַוועקגיוואָרפן. טאָמער נעמט איר זיי אבער ווידער אונטער אייער אויפזיכט, טאָמער באַמיט איר זיך ווידער צו גישטאַלטן זייער לעבן, און ריכטן זייערע כוחות אין גיהעריקן וועג, וועלן זיי ווידער ווערן צו א מטה־אלקים, וואָס קען אַלץ מעגלעך מאַכן, אַלץ פאַריכטן, פויען, און דערגרייכן!

ס'רעט אונדזער חשובער גאַסט ה' ז. פרידמאַן און וויקלט אויף פאַר אונדז די גאַנצע גישיכטע פון אונדזער ב"י־באַוועגונג מיט אירע אַלע אַנטוויקלונגס־תקופות, מיט אירע אַלע איבערגאַנגען און דערגרייכונגען און ווייזט אונדז אָן, אונדזער אַרט, וואָס מיר דאַרפן פאַרנעמען אין איר. – „אביסל מער שמחה מער אויפמונטערונג" מאָנט ה' פרידמאַן, נישט צווייפלען אזוי פיל אין אייגינע כוחות, נאר טון, ווירקן ווי ווייט מעגלעך!

מע ווערט אויפגיהייטערט. אַן־ערנצטערע, טיפערע פרייד באַהערשט אַלע, און ס'קלאַמערן זיך די הענט, און ס'צוקלינגען זיך הויך, פריידיק און שטאַרק דער חנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד – ווער נאך אזוי ווי מיר האט דעם שבת אחים אזוי איבערגילעבט, וועמען נאך האט דער שבת אחים אזוי אומגיהייער פיל גיגעבן, אזוי פיל כוחות, אזוי פיל אוצרות, אזא טייערן שאַץ פון אחדות, פון כוחות־פאַראייניקונג, פון פרייד־פאַראייניקונג, די באַגייסטערונג וואַקסט...

און א הייסער גיבעט, א תפלה צו השי"ת, גייט ארויס פון יעדנס האַרץ וטהר לבנו לעבדך באמת – רייניק אונדז רבונו של עולם, פון יעדן פרעמדן גידאַנק, פון יעדער שלעכטע מחשבה, דערלאָז נישט צו אונדז קיין שום זאַך, וואָס זאל אונדז שאַדינין, גיב אונדז כוח יעדע פרעמדקייט זיך קעגנצושטעלן, גיב אונדז קראַפט פאַר דיר אַלס פאַלקאָמע עובדי ד' צו שטיין, דיר נאר צו דינען באמת, גאַנץ, פולקאָם, מיט די גאַנצע נשמה און האַרץ, מיט אַלע חושים, מיט אַלע כשרונות, וואָס מיר פאַרמאָגן.

מע טאַנצט אַלע צוזאַמען, התלהבותדיק מיט פרייד און טיפן ערנצט.

אין מיטן שטיין בלייבן. וואָס איז גישעען? פרוי שענירער קען צו אירע קינדער נישט קומען און זיך צוזאַמען מיט זיי פרייען, האט זי, אונדזער טייערע מוטער פאַר אונדז א פאָר ווערטער צוגישיקט, ווערטער האַרציקע, וואַרימע, מוטערלעכע ווערטער, וואָס רופן ארויס הייסע טרערן ביי אונדז. פרוי שענירער איז נישט מיט אונדז. ס'קלינגגען אין די אויערן און האַרץ אירע ווערטער: „מיינע קינדער גידענקט שויתי ד' לנגדי תמיד פאַרגעסט נישט, נישט פאַרצווייפלין, נישט זיין טרויעריק, עבדו את ד' בשמחה – און ד' וועט אונדז שיקן די גאולה־שלמה און דערווייל א רפואה־שלמה.

ס'איז שטיל אַרום, נאר א שטיל שלוכצן הערט זיך... איר דאַרפט נישט טרויעריק זיין, רופט פרל. גראַספעלד, די דערציערין פון קורס, איר גייט ארויס אויף א נייעם וועג מוזט איר שטאַרק זיין, נישט לאָזן זיך ברעכן, איר דאַרפט זיך קענען פרייען מיט יעדע קלייניקייט די פרייד וועט אייך העלפן, די אינערלעכע שמחה וועט אייך צום ציל דערנענטערן.

ווידער שטיל, קיינער קען קיין ווארט נישט אויסרעדן. נאר דאָס שוויגן דריקט גינוג אויס, עס נויטיקן זיך יעצט נישט קיין ווערטער.

יעצט זיך אָנגאַרטלען מיט כוחות און ארויסגיין, און אז מע גייט דערגרייכט מען, אז מע קעמפט זיגט מען, אז מע אַרביט האט מען רעזולטאַטן.

מע מוז הערן דעם רוף פון לך־לך דאָס איז אונדזער גורל, דאָס איז דער גורל פון יידישן פאלק, גיין, וואַנדערן, אריינטרעטן אין פרישע תקופות, באַהערשן נייע גיביטן, באַאַרביטן אָפּגילאָזינע שטחים. מע מוז פעאיק זיין, אַלץ איבערלעבן, אַלע איינביגרערן, וועזנטלעך מאַכן און פאַרלאָזנדיק, קענען גלייכצייטיק אַלץ מיט זיך מיטנעמען, אין זיך באַהאַלטן, ס'זאל שטענדיק לעבן.

ס'באַגלייט אונדז די ברכה:

ד' ישמור צאתך ובאך מעתה ועד עולם!

א תלמידה

זייט מתפלל פאַרן גיזונט פון אונדזער פירערן שרה שענירער
שרה בת רויזע לרפואה שלימה בקרוב!

בנות־הכשרה אין לאדזש

אין וואָרט און בילד

ווען מיר ווילן ווערט זיין ארץ ישראל...

פון **איש־לוי**

מיר לעבן אין אַ פיבערדיקער תקופה. וועלטן קערן זיך. יסודות טרייסלען זיך. איינגיפונ־יוויטע קאמונאלן ווערן רצווידירט און צושטערט. עקסטרעמין ראנגלין זיך העפטיק אַן יעדער פ־רשטענדיניש. פּאפּעריזאציע לויערט פון אלע זייטן. אלץ איז באהערשט פון אומרו און זארג פאר דעם סודותדיקן אומגיהייער וואָס הייסט: מ א ר ג ן. די וועלט קרענקט אויף גישטייגערטע טעמפעראטור. אזוי האבן מיר תמיד גיאנט, לויט די פארזאָגונגין פון אונדזערע נביאים, די פאניק פון אַ ח ר י ת ה י מ י ם...

נאר איין פונקט איז פאראן אויפן ערד־קויל, וואָס איז נישט פארכאפּט פון דער גרויסער בהלה. אָ ר ץ י ש ר א ל איז אַ פּראַקטיקער אאזיס אינים אומענדלעכן צמק הבכא. אַ ניי לאנד בויט זיך מיט אַ קפיצת־הארץ־טעמפּא און צעמענטירט זיך אויף יסודות פון ענטוזיזאם, פרייד און האפינונג. און פעל־קער שטייען פארחדושטע פאר דעם סתימהדיקן רעטיניש. זאלן עס טאקי שוין זיין יענע לאַ:ג דערוואַרטנדיקע סימנים פונים איסגיחן ומטן יי ד י ש ן ע ת י ד? — אוי, רבונו של עולם, הלוואי! זענין דאך די יסורים פון וואַרטן, תוחלת ממושכה, שוין איבער יעטוועדער מאָס.

אבער צי מעג מין אויפגיין אָן יעדער הכנה אינים לאנד, וואָס איז דער פלטרין של מלך? צי דארפן מיר נישט, לכל הפחות, זיך אָפּשטויבן פריער פון יענים שטויב, וואָס פאראומווירדיקט אזוי די עכט־יידישע צורה ביז צום נישט דערקענין? — אַ וודאי מוזן מיר עס! ס׳איז קלאָר און פשוט פאר יעדן, פאר אַ יעדן יידן, וואָס וויל נישט בלויז עולה זיין לשם פראספעריטי און בעסערע גינוס־מעגלעכקייטן.

דאָס חרדיש־היסטארישע יידנ־טום שפּילט נאך אלץ נישט זיין אייגנטלעכע ראל אינים דערוואַכנדיקן ארץ־ישראל. מיר מיינ־ן נישט יעצט צו ווערן ריכטער איבער די סבות פון דער־דערשיינונג. מיר לאזן עס איבער צום אורטיילן דעם קומינדיקן היסטאריאזאף, ווייל צום אומטעותדיקן פארשטיין פון גישיכטע פאדערט זיך פערספּעקטיוו. אבער צו באַגריפן בלייבט אונדז דעם פאקט, אז דאָ דאזיקע יידנטום הייבט דאך אָן צו באגרייפן, אז מע קאן און מע טאָר נישט אָנטרויען, אפילו די פּעאיקסטע שליחים, די גרויסע און הייליקע מצווה פון בנין וישוב הארץ, נאר אליין מיט אייגינע הענט מוז גינומין ווערן דער האמער און רידל. מצוה בו יותר מבשלוחו. דער שטורמישער ענטוזיאזם פונים בנין הארץ טאָר אויף איין רגע נישט פארטויבן דעם „אם ה׳ לא יבנה בית וגו׳ און פונים דאזיקן באוואוסטזיין זענין באהערשט טאקי די רעליגיעזע בונים. זענין זיי דעריבער די בארו:נסטע צו דער היסטארישער ,ויפגאבע.

צו דעם צוועק זענין גישאפן גיווארן די הכשרה־פונקטן פאר ארטאדאקסישער יוגנט. און ווען אויך די מסורה־גיטרייע יידישע טאכטער איז אזוי מיטגעריסן גיווארן אינים אלגעמיינים דראנג צו ארץ־ישראל איז עס אַ באווייז, אז די האפינונגען, וואָס מיר פארבונדן מיט דער יעצטיקער היסטארישער שעה וועלן אי״ה נקוים ווערן, ווייל די ג־ט־גיבענטשטע אינטואיציע פון דער יידישער פרוי האט אונדז קיין מאָל נישט אַנטוישט.

אבער וואָס מיר ווילן יא אויפמערקזאם מאכן יעצט איז דאָס, אז היות די טויערן פון ארץ־ישראל זענין דאך נישט אָפן פאר אלע שבים און פרעמדע הצגט רעגולי־רן נאך ליידער מיט דעם עליה־שטראָם, מוז יעדער פארשטיין צו צוימין, ביז אַ גיוויסער גרעניץ, זיין עליה־חשק, ווייל עס איז דאך אויסגישלאסן אלע אין איינים צו באפרידיקן מיט סערטיפיקאטן. אין די בנות־הכשרות, וואו עס ווערט אזויפיל אכט גילייגט אויפן איינאייגינין זיך גוטע מדות, דאַ־ף אלזא א־יך באקעמפט ווערן די גימיינע מדה פון קנאה ווען אפילו פון ק נ א ת ־ ס ע ר ט י פ י ק א ט ן...

די באמיאונגין צוצוטיילן צו דער א ו י ס ש ל י ס ל ע כ ע ר דיספּאָ־זיציע פון די בנות־הכשרות ספעציעלע פרויען־סערטיפיקא־טן טרעפן נאָך אָן כסדר אויף שטערונגין פון פארשידינים כאַ־ראַקטער, אבער דאך, נאָך גרויסע באמיאונגין, באווייזן זיך שוין אויסזיכטן אויף אַנ־אלץ גרעסערן דערפאלג. די וועלט וועט דאך זיך מוזן אָפּשטעלן פאר דעם היסטאריש־טראגישן גישריי פון: ת נ ה ל נ ו א ח ו ז ה! אבער פון די בנות וועט דאן גיפאדערט ווערן דאָס פארווירקלעכן דעם היס־טארישן תנאי פון: „א ך ל מ ש פ ח ת מ ט ה א ב י ה ם ת ה יי נ ה ל נ ש י ם“...

ביז צום אנטגילטיקן נצחון פון די גירעכטע בנות־פאסטולאטן דארפן מיר גידענקין, אז די הכשרה־פונקטן זענין אליין פאר זיך אַ וויכטיק דערציעריש ווערק, וואָס וועט האָבן אַ גרוי־סע השפעה אויף דער מענטא־ליטעט פון די חניכות, ווייל אין די הכשרה־פראגראמין פארנעמט אַ סך ארט דאָס פלעגן פון די גוט־יידישע מדות ווי אהבת־רעים, הסתפקות במיעוט אאז״וו. אזעלכע לימודים גאראנטירן אומיטום און שטענדיק אַ גיזיכערטן נצחון, הן אינים וואכ־דיקן קאמף פאר קיום, הן אינים הייליקן קאמף פאר אלע יידישע ווערטן.

שוין אין משך פון זייער יונגין קיום האבן די בנות־הכשרות באוויזן וואונדערבארע דערגרייכונגין אין זייער דערציערישער ארבעט און גישטארקט מיט אימוץ הדעת זייערע חברות.

די דאזיקע גיבענטשטע אינסטיטוציע דארף דעריבער זהירותדיק גיפלעגט און פארפאלקומט ווערן, ווייל אין זייער ווייטערדיקן קיום ליגט אַ סך ברכה.

אָן שום שייכות צו דער מעגלעכער צאָל עולים איז זייער וויכטיק, אז אין די הכשרה־פונקטן זאלן ווערן איכותדיק צוגיגרייט זייערע מיטגלידער, אז זיי זאלן קוואליפיצירטע און דויערהאפטיקע, התלהבותדיקע און באשיידינע קאנין מיט הצלחה ביישטיין די קאמפליצירטע פראבלעמין, וואָס אנטשטייען אינים ווערנדיקן יידישן לאנד, כדי באמת ר א ו י צ ו ז יי ן א ר ץ י ש ר א ל.

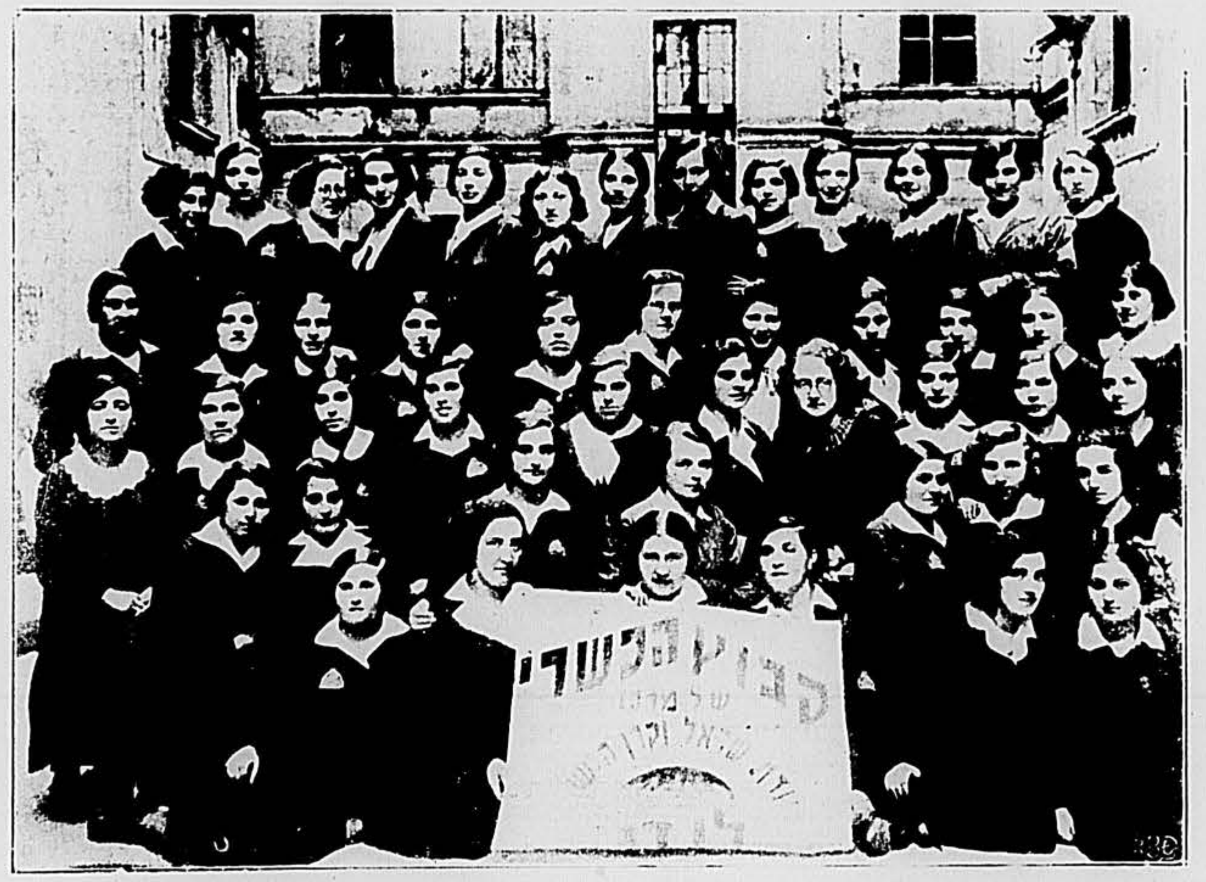

די חברות פון דער בנות־הכשרה אין לאדזש

טעטיקייט־באריכט פון ערשטן הכשרה־קורס פון בנות אין לאדזש

ניסן תרצ״ד — — — — — — — — — — — — — — — — שבט תרצ״ה

די גרינדונג און דאָס אָננעמין חברות

א. דער קיבוץ איז גיגרינדיט גיווארן אין חודש ניסן תרצ״ד דורך דער צענטראלע בנות אגודת ישראל אין לאדזש אין הסכם מיט דער ארץ־ישראל צענטראלע פון אגודת־ישראל אין ווארשע.

ב. אָנגינומין זענין גיווארן אזעלכע חברות, וועלכע זענין גיוועזן לכה״פ שוין 3 יאָר אין דער ארטיקער „בנות“ און שוין גיהאט פארדינסטן פאר דער באוועגונג.

ג. בסך־הכל זענין אָנגינומין גיווארן 50 חברות פון 32 שטעט אין ק נגרעס פוילן און גאליציע.

דער פינאַנציעלער יסוד פון קבוץ

ד. אלע פארדינסטן פון די חברות איז אריינגיקומין אין דער הכשרה־קאסע און דערפון האט זיך דער קיבוץ אויסגיהאלטן, אַ חוץ דעם האט יעדע חברה איינגיצאָלט אַ גיוויסן סכום אלס הכשרה־אָפּצאָל.

ה. דער קיבוץ איז אַ קאלעקטיוו און אויף דעם יסוד באזירט זיין קיום.

די הנהגה

ו. דער קיבוץ ווערט גיפירט דורך אַנ־הנהגה פון 5 פערזאָן אונטער דער אָנפי־רונג פון דער בנות־צענטראלע אין לאדזש און אונטערליגט אויך די רעוויזיע פון דער ארץ־ישראל צענטראלע אין ווארשע.

ז. די הנהגה פון קיבוץ איז גיוועזן: שרה זאנדער — ראש־הקיבוץ און מנהלת רוחנית; בלומע יונגסטער — ווירטשאפט־פירערן; קיילע גרינבערג — ארבעט־פארזארגערן; שרה שטאקהאמער — לע־רערן פון לשון־קודש; טשיפע לעשינסקא — סעקרעטארן.

ח. דער קיבוץ האט אויך אַ ספעציעלן ועד, וועלכער באשטייט פון די ה״ה: הרב סילמאן, פ. ליבערמאן, ד״צ זילבער־שטיין, א״ג פרידנזאן, נ. בערלינער, י. הערץ, א. שטיינשניידער און ב. גורמאן.

סעקרעטאַריאַט און בוכהאַלטעריע

ט. דאָס סעקרעטאריאט באזיצט פאלגנדע ביכער: טאָג־בוך פון ארבעט און בא־שעפטיקונג, קאסע־בוך, קאנטע־בוך, חופש בוך, פראטאקאל־בוך און באזוכער־בוך.

אַרבעט און פאַרדינסט

י. די פאכן־פונאנדערטיילונג פון דער הכשרה איז גיוועזן: שניידערנס, וועש־ניירערנס, שטיקערנס, טריקאטאזש, סווי־טערס, הענטשקיס, פארשידינע האנט־ארבעטן אא״וו —

י״א. די ארבעט איז אויסגיפירט גיווארן אין דעם ארבעט־ווארשטאט אויפן ארט, אין פריוואטע הייזער און אויך אין ארבעט ווארשטאטן.

י״ב. גיגעבן צו ארבעטן אינים ווארשטאט אויפן ארט האבן במשך דער צייט 94 פערזאן

י״ג. פריוואט און אין פרעמדע ווארשטאטן האבן גיגעבן ארבעט 56 ארבעט־געבער.

י״ד. ביי נארמאלער ארבעט איז דער דורכשניט־פארדינסט גיוועזן 1 גילדן אַ טאָג אויף אַ קאפּ.

ט״ו. אין צייטן פון ארבעט־לאזיקייט האט דער דורכשניט־פארדינסט באטראפן בערך 40 גראשן אויף אַ קאפּ.

* * *

הכשרה־רוחנית

ט״ז. דאָס גרעסטע גיוויכט ווערט גילייגט אויף הכשרה־רוחנית. די ספעציעלע פערזאן, וואָס באקליידט דעם אמט איז אַ לערערן פון קראָקעווער סעמינאר.

י״ז. די הכשרה־רוחנית באשטייט 1. אל־גימיינע השגחה אויפן התנהגות פון די חברות. 2. לימודים יעדן טאָג 2 שעה. 3. פראווען שבתים, ימים־טובים און יומא־דפגראס. 4. איינארדינין גילעגנהייט־אָוונטן. 5. שיחות און דיסקוסיעס.

י״ח. דאָס התנהגות פון אלע 50 חברות, כמעט אָן אויסנאם איז גיוועזן אין אלע ענינים על צד היותר טוב. עס האט נישט גיטראפן קיין איין פאל פון חלילה ארי־בערטרעטן רעליגיעזע אדער צניעותדיקע ענינים. דער דיסציפלין איז גיוועזן נישט קיין אויפגיצוואונגינער. צו אלע שעורים האבן זיך די חברות גישטעלט פינקטלעך.

י״ט. לימודים: במשך דער צייט זענין דורכגילערנט גיווארן: דאָס ספר דברים, 15 גיקליבינע קאפיטלעך ישעי׳, 19 גי־קליבינע קאפיטלעך תהלים, די 3 פרקים „פרקי אבות“. פון יהדות: דינים פון שבת – ל״ט מלאכות, דינים פון גיוויינ־לעכן טאָג, ברכת הנהנין, תפילות, 20 שמועסן וועגן אגודה־אידעאלאגיע, אַ קורס לשון־קודש, ארץ־ישראל געאגראפיע, מאטרים און אָפּהאנדלונגין וועגן מצוות ישוב ארץ־ישראל, פארשידינע שמועסן וועגן אקטועלע ענינים און באזונדערע שיחות וועגן זעלבסט־דערציונג.

כ. גאָר אַ באזונדער חשיבות האט פאר דער הכשרה־רוחנית דער שבתדיקער טאָג. פרייטיק־צונאכט ווערט גיזאָגט און ביי־טאָג ווערט גידאוונט צוזאמין, דאן דער שבת־טיש, שמועסן פון דער סדרה אא״וו. שלוש־סעודות איז דער דערהויבנסטער מאמענט אין קיבוץ.

ספעציעלע מאמענטן

כ״א. באזונדערע ספעציעלע אָוונטן זע־נין איינגיארדנט גיווארן: 1, חמשה־עשר באָב אָוונט. 2, נתן בירנבוים אָוונט. 3. חפץ־חיים־יאָרצייט. 4, לובלינער רב יאָרצייט. 5, אַ חוץ דעם זענין פאר־גיקומין פון צייט צו צייט רעפעראטן פון חשובע פערזענלעכקייטן. יעדער אָוונט איז גיוועזן צוגיגרייט מיט אַ ספעציעל פראגראם.

באַזוכן

כ״ב. בסך דער צייט האבן באזוכט דעם קיבוץ: רעד. א. מ. כאגאווי, הרי״ם לעווין, הר״פ לעווין – ווארשע; בנימין מינץ – תל־אביב; הרב הירשהארן – יא־ווארזשנע; פּרעזעס י. מ. העבער — קאָליש; ה׳ ליפשיץ (פארשטייער פון פאל־אמט); ה׳ אייכנבוים — לובלין; ה׳ מ. וואוידיסלאווסקי — תל־אביב; שרה שענירער – קראָקע; י. ל. ארלעאן — קראָקע; א״ז פרידמאָן ב. וו. העב־דעלעס, ח. י. קאולאווסקי, הלל זיידמאן – ווארשע; ה׳ עדווין סעמיו:ל, – ירו־שלים; יצחק גרינבוים — ירושלים; אינזש. שאפאר, מ. אלטער – ווארשע; ענגלישער קאנסול האמעלטאן, י. אייזנ־בערג – ווארשע; א״א. אלע באזוכער האבן זיך פארשריבן אין באזוכער־בוך.

חברות פון ערשטן קורס

1. שרה זאנדער – לאדזש
2. חנה אייזנבערג – אָפּט
3. בראנע אינלעוויטש – אסטראלענקא
4. רבקה בערמאַן – טשענסטאכאוו
5. נינענדל ביילא בריש – אוניעוו
6. בינה בוקשפאַן – יאנאוו־לוב.
7. מלכה בינשטאק – כעלם
8. ראדא גאלדבאום – טשענסטאכאוו
9. שרה דבורה גרינבערג – קלימענטאוו
10. קיילע גרינבערג – לאדזש
11. פריידע גאלדרייך – באדזאנאוו
12. חנה העלפגאט – סלאווקאוו
13. רבקה האבערמאַן – זאַווירטשע
14. ביילע האנדעלסמאַן – לובלין
15. רבקה האראוויץ – דאברושין
16. שפרה האכמאַן – קלימענטאוו
17. רחל ווײנבערג – טשענסטאכאוו
18. חנה ווייצמאַן – אלקוש
19. פעסע וויינבערג – וויצזשבניק
20. רייזל וויינטרויב – וויצזשבניק
21. פרומיט וויינשטיין – סלופּצע
22. רבקה זלאטשעווסקא – ווארטא
23. פריידע זיסבערג – קראשניק
24. שרה טאובע – זד. וואלא
25. צוטל טשאמאנסקא – אלקוש
26. בלומע יונגסטער – בענדין
27. גאלדע דינה יאקאוויטש – ווארטא
28. גיטל כרושטשעל – לובלין
29. טשיפא לעשינסקא – סקיערניעוויץ
30. שרה ליבע לעבמאַן – וויעזשבניק
31. חנה מאנדעלאייל – דעמבלין
32. זיסל פינקעלשטיין – יאנאוו־לוב.
33. מרים פאדעמבסקא – ווארטא
34. יהודית פיעטרושקא – זוואלין
35. טאבע פרידריך – בענדין
36. שרה פייערשטיין – קיעלץ
37. פעסע קאלאטאש – אלקוש
38. חנה קאדעצק: – דאבזשין
39. שרה רחל קארן – קלעטשעוו
40. יהודית קאלין – סלאווקאוו
41. אסתר ראזענבערג – בענדין
42. חי׳ ראגאווסקא – וויערושאוו
43. חוה רוך – מאשציסק
44. חנה ראזענצווייג – פינטשעוו
45. פייגע רובינשטיין – בענדין
46. חי׳ שרה שטאקהאמער – כרוביעשאוו
47. קיילע שטשורקאווסקא – וויערושאוו
48. רחל שטאטפעלד – בילגאריי
49. שרה שערנליכט – קאלבאסאוו
50. מלכה איצקאוויטש – וויערושאוו

פּראַטאַקאָל פון דער רעווידיר־פאַרוואַלטונג

פארן סיום פון ערשטן הכשרה־קורס האט אָפּגיהאלטן אַ ספעציעלע זיצונג די רעווידיר־פארוואלטונג פון דער הכשרה. די פארוואלטונג האט נאָכקאנטראלירט אלע ביכער און חשבונות און איינגישריבן אינים קאסע־בוך אט די שורות:

אנחנו הח״מ עברנו על כל החשבונות והפנקסים ומצאנו אותם נכונים צודקים ואמתים. וע״ז באעה״ח

מוצש״ק פ׳ שמות תרצ״ה

פ. ליבערמאַן, נ״י בערלינער, ל. הורוויץ, ד״צ זילבערשטיין, בונם גורמאַן

אין קומינדיקן נומער אַ באַריכט פון דער וואַרשעווער הכשרה

מוצאי שבת אין הכשרה

אַרום דעם סיום פונים ערשטן הכשרה־קורס אין דער לאָדזשער בנות־מחנה.

מוצאי־שבת־שטימונג

אין דער היים, ווען ס'איז געקומען מוצאי שבת קודש, פלעגן די קינדער, באַזונדערס די מיידלעך פון די קלענערע קלאַסן „בית יעקב״ — פאַרהילכן די שטוב מיט דייערע ערלעכע האַרציקע ניגונים.

א־ל־י־ה ה־נ־ביא — האָבן זיי זיך צוזינגען — מיט אַזאַ מתיקות, מיט אַזאַ טיפער בענקשאַפט, וואָס האָט מיטגעריסן און צוקוואַלט אַ ים מיט בטחון צום...

במ־ה־ר־ה י־בא א־לי־נו עם מ־שי־ח בן ד־ו־ד.

אין דעם ניגון האָב איך זיך דערמאַנט, דייענדיק אויף דעם פייערלעכן סיום פונים ערשטן הכשרה־קורס פון בנות אין לאָדזש.

ס'האָ קיינער נישט דערמאַנט דאָס ניגונדל, אפילו נישט אונטערגעברומט און דאָך...

ס'האָט אַ־ויסגעזונגען פון אַלע אַרום פון די ערנצטע פנימער, וואָס האָבן אין זיך כולל געווען יענע יידישלעכע שטימונג פון „יגילו ברעדה״ פון די פאַרשידענע אויפשריפטן, און באַזונדערס פון דעם נייעם נומער אַפּנט־ציימונג, פון דעם גאַנצן חלל אַרום, פון אַלץ און אַלימען — האָט אַרויסגעזונגען יענער ניגון. דער ניגון וואָס דער ייד דינגט, געזעגנדיק זיך מיט דער נשמה־יתירה פונים אָפּגעגעבענעם שבת.

הכנה

די הכנות זענען נאָך נישט אין גאַנצן פאַרענדיקט. די אָנקומינדיקע מיטגלידער פון מענער־ראַט, פאַרזאַמלען זיך אינים צימער פון סעקרעטאַריאַט וואו ס'ווערט אָפּגיהאַלטן אַ באַראַטונג. מע קאָנטראָלירט די ביכער, מע חשבונט און עס ווערט געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל. דאָס צימער פון סעקרעטאַריאַט איז ביים קאָרידאָר צום זאַל.

פאַלט טאַקי אַ וואָרט:

התקן עצמך בפרוזדור —

איז מען טאַקי מתקן, מע גרייט צו דעם חשבון בפרוזדור...

הכנה איז אַ גרויס ענין ביי חסידים. די מצווה איז דער טרקלין, דער שבת און די הכנה — דער פרוזדור, ערב שבת.

און מי שטרח בערב שבת יאכל...

דער עיקר איז די הכנה, דאָס צוגיין צום ענין.

דער רצון צום דעת, די הכנה וואָס זיין שורש איז תשוקה, זיין מקור איז — יסורים פון בענקשאַפט צום דעת — איז שוין יעצר דעת בעצם.

— אַזוי זאָגט רבי נחמן בראַצלאַווער.

און ווער, וועלכער יודע ספר ווייס דאָס נישט פונים צוזי — הכון לקראת...

איז דעריבער כדאי איבערצוגעבן ווי אַזוי מ'האָט זיך געגרייט דערצו.

יידן פאַרזאַמלטע, די מיטגלידער פון מענער־ראַט, אָנגעזעענע אגודה־פירער, מנהיגים פון לאָדזשער קהלה, דאָס רעדאַקציע קאָלעגיום פון בית־יעקב־זשורנאַל, באַוואוסטע כלל־עסקנים, פּרעסע־פאַרשטייער, פון אַלע האָט נאָך אַראָפּגעלויכטן די נשמה־יתירה. אין די זיידינע שבתדיקע מלבושים מיט די ברייטע גאַרטלען, אט אַזוי זענען זיי געקומען, ערנצטע, אַדורכגידרונגען מיטן באַוואוסטזיין פון אַן־אָפּגיטואַנער גרויסער זאַך. אט וואוסטזיין צווישן די הכשריסטינס, זיי מכשיר זיין אינים יידישלעכן זין פון מוכשר, ראוי און ווערט צו זיין צו ארץ־ישראל״.

און אויב ס'האָט נאָך וועמער אַ ספק, צי מע דאַרף זיין ראוי, טאַ הערט־זשע ווייטער:

„מיט וויפל אחריות און ערנצט דאַרף מען צוגיין צו אַזאַ עלי׳, ווי גרויס דאַרפן זיין די הכנות עולה צו זיין אינים לאַנד — וואו משה און אהרן האָבן נישט זוכה געווען...״

„מיר האָבן גילערנט כמעט גאַנץ משנה־תורה (ספר דברים), מיט אַ באַזונדערן אַקצענט אויף די דינים פון שמיטה, צדקה, אחדות־השם און אהבת ישראל, גאָר באַזונדער האָבן מיר דאָך דאָ גיהאַט אַ סך „און דאַן כתובים, גיקליבענע קאַפּיטלעך פון תהלים״.

שיר המעלותן, און באמת לויט אַ טייל מפרשים זענען זיי טאַקי „גיזאַנגען פון עלי׳ — די פרייד פונים דערהערטן אָנזאָג:

בית ה׳ נלך...

הערנדיק דעם למודים־פּראָגראַם, מוזן מיר מודה זיין, אַז ער איז גוט און פאַכמעניש פּעדאַגאָגיש צוזאַמענגישטעלט. נקי כפים ובר לבב, אשר לא נשא לשוא. — דאָס זענען דאָך די ערשטע מדרגות צו עלי׳, דאָס לערנין מדות האָט באַזונדער גיהאַט דערפאָלג. זעענדיק ווי חברות פון פאַרשידינע שטעט און כאַראַקטערן האָבן אַזוי אין אַלים זהאַרמאַנירט און זיך געגנזייטיק פאַרשטאַנען.

די ווייטערדיקע למודים זענען דינים, פּרקי־אבות, תפלות אא״וו.

„דאָס גאַנצע לעבן אין דער הכשרה איז געווען איין גרויסער לימוד. די שבתים, די מסיבות, די אידיליע, די זמירות און ריקודים זענען געווען למודים, דאָס אַליין ווי אַזוי מ'האָט גילערנט די דיסציפּלין פון אייגינים רצון, די אָוונטן, אַלץ איז געווען לימוד און חינוך״.

מע דעמאָנסטרירט

קודם כל וויל איך באַרואיקן די לייענער, וועלכע וועלן זיך דערשרעקן דערזעענדיק דעם אויסטערלישן טיטל.

ס'זענען נישט חלילה פאָרגעקומען קיין דעמאָנסטראַציעס מיט זייער שטענדיקן פאַרנאָמען „בלוטיקע״, נישט קיין אַטענטאַטן און באָמבעס־וואַרפן, חלילה וחלילה.

מיר, דאָס פאָלק פון ספר, מיר, וואָס ווייסן אַז לא בחיל ולא בכוח, דעמאָנסטרירן מיט אונדזער כלי־זין — ספרים. דער פריערדיקער באַריכט איז געווען פון ספרי־קודש און איצט אַ באַריכט פון ביכער, פון סעקרעטאַריאַט.

די סעקרעטאַרן ציפּאַ לעשינסקע מוז אַ וודאי וויסן פון דעם תלמודישן כלל — ניתי ספר ונחזי, ס'איז נישט גלייך דאָס גיהערטע ווי דאָס גיזעענע, האָט זי טאַקי גיוויזן און דעמאָנסטרירט מיט די ביכער אט אַ קאַסע־בוך, אַרבית־בוך, פּראַטאָקאָל־בוך, טאָג־בוך, הויפּט־בוך, דאָס באַזוך־בוך. דאָס לעצטע וואַנדערט פון האַנט צו האַנט, מע בלעטערט אַדורך די אַלע אויטאָגראַפן אין וועלכע עס זענען פאַרשריבן די חשובע באַזוכער.

די דעמאָנסטראַציע איז געלונגען, ס'האָט

ארבית־וואַרשטאַט אויפן אָרט

שוי גרייטן זיך יידן.

הכשרה רוחנית

כ'בין מודה ומתוודה, אַז נאָך איידער כ'האָב גיהערט די באַריכטן, האָב איך פאַרשטאַנען אַז דאָ וועט מען נישט סתם אָנוואַרפן קיין ציפערן פון כך וכך, וואו גיוועגלעך ביי בילאַנסן.

ס'איז גאָר עפּיס אַנדערש.

די ערשטע גיט אָפּ איר באַריכט פון דער הכשרה־רוחניות די לערערן שרה זאַנדער. איך אַקצענטיר די ערשטע, ווייל דאָס איז דאָך דאָס ערשטע, דער עיקר פון אונדזערס אַ הכשרה — אַ הכשרה רוחניות.

נייגט מען צו די אויערן און מ'הערט:

„אונדזער ערשטע אַרבית איז געווען צו פאַרפלאַנצן תורה און יהדות — באַ־

עניינים פאַר ארץ־ישראל״.

„משנה תורה איז דאָך אין זיך כולל די גאַנצע תורה, ס'איז דאָס איבערלערנין די תורה. ווי פאַר אַ בחינה, פאַר אַנקומען ווערט נאָך אַמאָל איבערלערנט, איבערשמועסט״.

„וויל מען בויען אַ לאַנד, דאַרף דער בויער וויסן די סיבות פון זיין חורבן לערנט מען אין ירמי׳: „על מה אבדה הארץ?״. אבדה איז פאַרלוירן. פאַרלוירינע זאַכן קאָן מען נאָך גיפונען, טאָר נישט זיין קיין יאוש.

לערנט מען ווייטער:

„נחמו, נחמו עמי״ (ישעי׳).

„טרייסט, פריידיק, נאָר נישט מיט פאַרלייגטע הענט, אַרביטן, אויסברוקירן די וועגן, אויסבאַנין דעם צוגאַנג.

„סולו סולו פנו דרך״ (ישעי׳).

באַוויזן אַז אונדזערע הכשריסטנס זענען גינוג פעאיק אָנצופירן מיט אַזאַ אַרבית, וואָס איז אבער דער תכלית פון דעם אַלים?

אַ ייד מוז וויסן, ביי יעדע עשי׳ דעם ציל, דעם וואו אַהין פון דעם וועג אויף וועלכן ער גייט.

דערקלערט אונדז טאַקי באַלד די סעקרעטאַרן:

„די יידישע פרוי, די יידישע טאָכטער האָט שטאַרקע געגועים צו א״י, מיטן גאַנצן פייער פון איר התלהבות וויל זי בויען, טראָגן די ציגל צום בנין הארץ. נאָר באופן ס'זאָל זיין אַ משכן, וואו די שכינה זאָל רוען, נאָר צו אַזאַ לאַנד וועט זי מקריב זיין אירע קאָסטבאַרקייטן, איר יונגער ענערגיע און מסירת נפש״.

קיטלט זיך אַ רעפערעט, און ווי ביי יידן מיט אַ פסוק:

„הנצנים נראו בארץ, די ערשטע בליטן פון אגודיסטישן אויפבוי־ווערק אין ארץ־ישראל, זעען זיך שוין און לאָמיר זוכה זיין אַז משיח זאָל אונדז פירן אַלע מיט אַמאָל צוריק אַ היים. אין אונדזער הייליק לאַנד״!

ווירטשאַפט ביי יידן

ווען מיר וואָלטן געווען ערגיץ אויף אַ פאַרלעזונג וואָלט דער באַריכט־רעפעראַט פון בלומע יונגסטער באַדאַרפט הייסן:

„ווירטשאַפט ביי יידן אַמאָל און היינט״.

היות מיר האָבן זיך גיגרייט צו הערן אַ טרוקינים באַריכט, הייסט עס נישט אַזוי „אָפיציעל״, אבער דערביי איז דער מהות פון באַריכט טאַקי געווען אַ רעפעראַט אויף דער טעמע:

ווירטשאַפט ביי יידן אַמאָל.

„די שטוב־ווירטשאַפט איז געווען אַ וויכטיקער פאַקטאָר אין יידישן פאַמיליען־לעבן, עקרת הבית — האָט מען טיטולירט די פרוי און דעם טיטול האָט מען באַדאַרפט טראָגן מיט אחריות״.

„יעדער מאכל, גיקעכץ און גיטראַנק איז פאַרבונדן מיט יידישע דינים, בשר־בחלב, מליחה, כשרות וכדומה.

די יידישע פרוי האָט באַדאַרפט וויסן דאָס אַלץ״.

יאָ, און דאָס איז געווען אַמאָל און — ברוך השם — פאַרבליבן אויך היינט.

והא־ראי׳ די הכשרה.

דאָ דערפילן שוין יונגע יידישע מיידלעך די ראָל פון „עקרת הבית״, פירן אַליין די ווירטשאַפט.

„כדי צו וויסן, מכשיר צו זיין זיך, פירן אַ יידישע היים אינים יידישן לאַנד.

אַ יידישע היים, אַ היים מיט יידישקייט. מ'האָט באַדאַרפט איין מאָל אָנוועזנד צו זיין בעת אַ מיטאָג, אדער אַ שבתדיקע

ס׳ודה, כדי איבערצוציינגן זיך אויף ווי ווייט ס'ווירקט אַזאַ יידישע קיך. דאָס צוזאַמען־לעבן און פאַרברענגען, די לימודים האָבן גיפונין זייער אויסדרוק ביי דער אַרבית, אין דער קיך ביים פאַרברייטן און צוגרייטן די סעודות, ווער שמועסט די סעודות אַליין.

מע זאָגט, אַ יידישער טעם איז פאַראַן אינים יידישן מאכל.

און איך וואָלט צוגיגעבן:

גיקאָכט פון יידישע הענט און מיטן יידישן דין.

נישט בלויז — זאָגט דער סטרעליסקער זצ״ל — אַ פייער קאָכט אָפּ אַ יידיש מאכל נאָר אויך דאָס התלהבות פון אַ יידישער האַנט, אַ יידישער טראָפּן שווייס, עקרת הבית. —

נאָכן אַדורכלערנין די שיר המעלותן און דערפרייט זיך ביים דערהער:

בית ה׳ נלך!״

הכשריסטינס פאַרטיפט איבער אַן־ערקלערונג, אין אַ קאַפּיטל ישעי׳.

אַריינקומינדיק איניוויינינק האָבן מיר גיטראָפן אין מיטן טראַנס פון דער אַרבית. די ניי־מאַשינען האָבן גיקלאַפּט צום טאַקט פון שטילע שעפטשנדיקע טענער. איבער דעם גרויסן טיש זענען גילעגן צוואַרפן מוסטערן פון פריש־באַקומינע אַרביטן, מיט וועלכע די הכשריסטנס האָבן זיך צוטיילט און באַלד האָט מען זיך גיזעצט אַרום טיש און אָנגיהויבן די אַרבית. האָט זיך גיפלאַכטן אַ שמועס וועגן דעם ערשט גילערנטן שיעור.

טוב תורה עם דרך ארץ.

דעריבער האָט נישט גיוואונדערט ווען דער באַריכט איבער דער אַרבית־פאַרטיילונג האָט אין זיך גיהאַט אויך וועגן די אַרבית פון מדות, האַרמאָניע און אידיליע צווישן די הכשריסטנס.

דאָס לעצטע איז אפשר געווען די שווער־

דער אָבשיד־באַנקעט

דאַרף מען זיך מוכשר זיין צו דער אויפגאַבע פון עקרת הבית, פון אַ יידיש הויז וואָס זאָל מיט זיין התנהגות זיין אַ בית ה׳.

אַרבית

פרל. גרינבערג האָט איבערגיגעבן דעם באַריכט פון אַרבית־פאַרטיילונג און אַרבית־פאַרזאָרגונג.

דער באַריכט איז אויך פאַרבונדן מיט אַ מעין־רעפעראַט וועגן די באַציאונג פון יידן און יידנטום צו אַרבית.

„יידן האָבן פון אייביק אָן גישעצט די אַרבית, דעם נהנה מיגיע כפו. תורה און יהדות האָט גיגעבן די בעסטע באַדינגונגען פאַרן אַרביטער״.

כ'דערמאָן זיך אַ בילד:

בעת אַ באַזוך אין דער הכשרה, האָבן מיר גיטראָפן פאַר דער טיר זיצן עטלעכע

סטע, אבער די מיט דערפאָלג גיקרוינטע אַרבית.

למה נסמכה?...

יעדעס חדר־ייִנגל ווייס די קשי׳ פון רש״י אין אַ טייל פרשיות.

למה נסמכה פרשה זו לכאן?

פאַר וואָס שטייט די פרשה נאָנט צו דער אַנדערע?

זייענדיק אויף דער פייערונג זענען מיר אַ סך קשיות אַ זעלכע פאַרענטפערט גיוואָרן.

דעפּ. ל. מינצבערג באַגריסט די חגיגה און רעט וועגן יעקבס חלום:

„והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה״.

— „די הכשרה לארץ ישראל איז באַזירט אויף ערדישע אַרבית אבער ביי־אונדז ווייסן מיר אַז זיין ציל איז הימל־גרייכנד״.

„דער וועג פון אַ הכשריסטין איז נישט אויסגיבעט מיט רויזן, שווערע שטיינער, שטעכיקע דערנער־שטרויכלער ליגן אויפן וועג — אבער דערזעענדיק דעם אָנבליק פון דעם ציל, פון דעם קדוש שם שמים, איז עס לייכט אַדורכצוברעכן.

דעפּ. מינצבערג באַגריסט די פּראָדוקטיוויטעט באַוועגונג ביי די אָרט. מיידלעך, וואָס זענען אַמפּילבאַרסטן אויף דער יידישער גויט. אַזאַ באַוועגונג דאַרף ווי גיהעריק אונטערשטיצט ווערן״.

און באמת, דעפּ. מינצבערג איז נישט בלויז אַ נאה דורש נאָר אויך אַ נאה מקיים און ער, דער פּרעזיס פון דער צווייטער גרעסטער יידישער קהלה אין פּוילן מעלדיט אַ גיוויסן סכום אויף צו דעקן דעם דעפיציט אין נאָמען פון דער קהלה און אויך ער אַליין איז דער מתחיל מיט אַ גיהעריקע נתינה.

ס'איז דאָך אַ סולם מוצב ארצה און דאָס היינטיקע ארציות האָט דעפיציטן און דעפיציטן דאַרף מען דעקן.

און ווער?

טאַקי אַזאַ איינער וואָס עיניו בראשו, וואָס דערזעט זיין — וראשו מגיע השמימה, זיין אידעאַלן סיפן ציל.

פּרעזעס ליבערמאַן ברענגט אַ פסוק ווייטער פון יעקבס תפלה נאָכן חלום, נאָכן אויסגישריי „מה נורא המקום הזה״, האָט ער גיבעטן:

„ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, — ברויט צום עסן און אַ קלייד צום אָנטון״. גאָר באַשיידן איז געווען דער וואונטש פון אונדזערע אבות, נישט יאָגן זיך נאָך לוקסוס. אויך הכשרה לערנט באַשיידנקייט, און אין דער היינטיקער צייט איז עס אַ גיווינס״.

שטילערהייט האָב איך גישעפּטשעט נאָך אַ פסוק אַ ביסל ווייטער אין דער זעלבער תפלה:

„ושבתי בשלום אל בית אבי״.

צוריק אַ היים, צום אייגינים לאַנד און צום אייגינים איך — ייד.

און נאָך ווייטער: — והי׳ ה׳ לי לאלוקים — והי׳ — אַ לשון שמחה — מתוך שמחה דינין ג־ט!

ווי זאָגט דער באַרדיטשיווער זצ״ל: צו וואָס דאַרף אַ ייד געלט, כדי צו דערציען יידישע קינדער, האָבן אַן־עונג שבת און צו וואָס דאַרף אַ ייד עסן, כדי צו מאַכן אַ ברכה פריער און שפּעטער.

אַלץ איז למענך בוראינו. נו, נו, הושע נאָ!

די אונטערשטע שורה:

דריי פסוקים, איינער ביים צווייטן, מיט אַ זעלטינע אייניקייט.

און דער עיקר איז דער סוף דבר הכל נשמע „והי׳ ה׳ לי לאלוקים״

דער סוף וואָס מוז אויך זיין דער ראש.

רעפעראטן

צו העלטן אינטערעסאנטע רעפעראטן דיר. נטע ירוחם בערלינער, פרנס דוד הערש זילבערשטיין, איטשע צעדערבוים — אלע שטרייכן אונטער דעם אחדות, וואס האט גיהערשט אין דער הכשרה, די ביהארכזאמקייט און די אומאויפהערלעכע ארביט פון די ארגאניזאטארן.

דאס ווארט באקומט ד״ר שלעסער. אספמאל איז אינטערעסאנט צו הערן א ווארט, ווי אזוי אזא הכשרה ווערט באטראכט פון וויסנשאפטלעך־מעדיצינישן שטאנדפונקט.

„צ־ריסן איז היינט די אידיליע אינים לעבן, צוברעקלט און צופיצלט, ס׳איז א פאמיליע־קריזיס אין דער גאס און אויך אין דער יידישער היים״.

און אויף דער שאלה ווער? ענטפערט ער: „די גאס איז דעמאראליזירנד, פאר־דארבן און קראנק״.

אויב קראנק, מוז מען סאקי אנקומין צו א מעדיצינער וועלכער שטעלט פעסט אז:

„צובראכן איז דאס מענטשלעכע הארץ, פון איינזאפן אין דיך דאס אלץ עקלהאפטע און מיאוסע פון פון דער שונד־וועלט״.

נו, און באלד דער רעצעפט:

„פראדוקטיוויטעט פארן גוף, השלמה עצמית פאר די נשמה, גייסטיקע און פיזישע טעטיקייט. ארביטן דארף דער מענטש פאר יענים, פאר זיך, אין דיך און איבער זיך״.

הכשרה אפילו נישט לשם ארץ־ישראל, הכשרה איבער זיך, איבערארביטן דאס גיזאוינהייט. הכשרה גיבויט אויף עטיש־רעליגיעזע יסודות, הכש־רה מיט אזא היימישע אידיליע — איז שוין דיינו.

די אויערן פון אונדזער היינט וואכ זענין פארטויבט פון דעם דזשאדז־באנדיקן ארום, זענין נישט מסוגל צו פארנעמין אזא זעלבסטפארשטע־דלעכקייט. רייס דיך אפ פון דעם אלים און קום אהער, זע, הער און פארשטיי די ווידוי.

„צוריסן איז היינט די אידיליע אינים לעבן, צוברעקלט און צופיצלט״.

זע, אז עס איז נאך דא א ווינקעלע אין דער שווארץ־פארויכערטער שטאט. אין די גאוזהדיק זיך רייסנדיקע קוימין־סירע־ניס, וואס פייפן און שפייען מיט גאל פון מענטשלעכע לונגין, מיט פייער פון מענטשלעכן שווייס — אויך דא איז פאראן א ווינקעלע וואו עס לעבט אויך שמחה. —

פרייד

מ׳האט אמאל גיפרעגט א חכם: ווער קאן אמשטארקסטן פילן דאס לעבן?

האט ער גיענטפערט:

— ווער ס׳קאן אדורכלעבן.

און אדורכלעבן דארף מין קענין, מע דארף זיין גיבענשט מיט א סך פעסטקייט, אויסדויער און מוט.

ווען ה׳ פרידנזאן הייבט אן רעדן, דער־ווארטן אלע צו הערן דאס שטארקע ווארט פון חיזוק, דאס זעלבע וואס האט אים אליין אזוי פיל מוט גיגעבי, גישטויסן און גיטריבן צו שאפן און אדורכלעבן די חבלי־לידה און די ביז־איצטיקע דערהאל־טונג פון דער הכשרה.

דערציילט ער טאקי די אלע שווערע גלגולים פון הכשרה־לעבן.

„די הנהגה פון דער הכשרה האט קיין מאל נישט איבערגיטריבן, אייביק גיזאגט דעם ריינים און אויפריכטיקן אמת בנוגע די אויסזיכטן פון עלי׳, די דיסציפלין איז נישט קיין אויפגיצוואונגינע און דאך

אין דער קיך

קען מין מיט פרייד פעסטשטעלן אז ס׳איז נישט פארצייכנט קיין פאל פון אריבערגיין דעם גבול־המסורה אויפן מינצטן פרט, א זעלטינע הארמאניע האט גיהערשט אינים צוזאמין־לעבן אין דער הכשרה״.

און דעריבער האבן זיי זיך פארדינט א שטארק ווארט.

און ה׳ פרידנזאן רופט טאקי אויס:

„רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך״!

זינג און פריי דיך, טאכטער־ציון, ווייל כ׳קום און רוען וועל איך אין דיר.

אין דיין תוכנדיקייט איז דא השראת השכינה, טאכטער פון ציון! די מצוינת מיטן לשון, נאמין און קלייד.

מע מוז האבן, פארמאגן אין זיך א סך תוכן, מע מוז טיף איינווארצלין אין זיך יענים ניצוץ אלוקי, ער זאל באוואוינען

אלע קעמערלעך פון דער נשמה, אויספו־לן דעם גאנצן איך — כדי צו קאנען זיין בשמחה.

דאס איז נשמה־יתירה. די נשמה פון אן־אינערלעכן שבת, הערט מין דעם רוף: „נעמט מיט די נשמה־יתירה, וואס איר האט צווישן די ווענט פון דער הכשרה, אינים שבת פון אייער צוזאמין־זיין, נעמט מיט די נשמה־יתירה אין דעם ווייטער־דיקן חול״.

רעד. פרידנזאן האט גיריסן שטיקער מוט פון זיין אייגינים התחזקות, אוועקגישענקט עס פאר די, וועלכע נייטיקן זיך דערין, ער רופט צו זיי:

„בטחון, הייסן גלייבן, יידישער אפטימיזם דאס איז די נשמה־יתירה וואס דער שבת ברענגט צו אונדז, און ביים גיזעגינין זיך מיט שבת לאמיר צוזאמין ווייטער שפינין דעם יידישן בטחון אויף די בשורת אלי׳ מיט משיח בן דוד״.

דאס איז די פרייד פון אן־אמתן עסקן זיין אידעאלן תכלית — די זון וואס שיינט צונ׳אים פון דער ווייטן אויף זיין שווערן שטעכיקן און פיל מכשולימדיקן וועג. — און אזוי דארף זיין דער ציל פון אלע וואט ווילן זעען הצלחה אין זייערע מעשים.

מיט הייליקן ערנצט, מיט צאפל און ציטער, פרייד פון דערוואראטונגין. אין מוצאי שבת, די פרייד פון א ערב, ערב — שבת הארץ.

בלומין און ווערטער

עס גיזעגנט זיך א פארשטייערן פון די לאדזשער בנות פרל. שלענסקא און גיט איבער א בוקעט בלומין „נישט פאר־געס מיך״.

ס׳האט עפיס אויסגיזעעז מאדנע דאס שימערן פון בלומין אין נאכט.

אין א ווינטער־נאכט...

בלומין אונטערליגן צייט־קאפריזן, אונ־טערליגן דעם הארבסט און ווינטער, דעמלט וועלקן זיי, פארבליען און פארוויאנין.

א בלום פארגייט, א ווארט באשטייט, און וואס איז דאס ווארט:

„מיר האבן זיך ווייניק פאראינטערעסירט מיט דער הכשרה, דערפאר — הערט אן־ארגומענט, אבער א טיף־ אויפ־ריכטיקן:

„שולדיק דערין איז די גרויסע שטאט וואו ס׳פארשווינדט די הארציקייט״

א מענטשלעך ווארט אינים היינט.

איך אבער וואלט אנדערש גיזאגט:

ניין! — ס׳איז דא אין יעדן מענטש, א לעבידיק צאפלדיק הארץ, אן הארץ קען מין נישט לעבן, ס׳איז נאר פאר־דושיט, פארשטיקט, פארשטופט גי־ווארן ערגיץ טיף אויפן דנא פון דער נשמה, וואו פארבליבן איז עס נאך ריין, אומבארירט פון ברודיקע היינטיקע הענט.

ערלעכע מענטשלעכע ווערטער.

דאס שלוס־ווארט

שרה שטערנליכט הייבט אן:

„מיר גיזעגינין זיך מיט דער הכשרה מיט א ביסל אומיט, מיר האבן זיך דא אזוי צוזאמין־גילעבט, אזוי פאר־שטאנין, איצט צופארן מיר זיך.

אבער בטחון איז דא.

יא „ההרים והגבעות יפ־צ־חו לפ־ני־כם ר־נה.

ווען?

כי בשמחה תצאו — ווען מיט שמחה איר וועט ארויסגיין.

שמחה האבן נאר הארציקע — ולישרי לב שמחה.

אידעאליזם איז הארץ.

איז דא פרייד, איז דא גיזאנג.

* * *

קאן דען אין גלות זיין פרייד?

— בשלמות א וודאי נישט.

אלזא נאר וואו?...

אין דער היים האט מין פארענדיקט די זמירות פון מוצאי שבת.

והשיב לב אבות.....

צוריקקערן צו הארץ פון אמאל.

און דא וואו הארץ — איז פרייד.

און וואו קען מין זיך פרייען?

— צוזאמין אין ארץ־ישראל!

— ווען וועט דאס זיין בשלמות?

אז עס וועט קומין דער גואל צדק!

יוד דלית.

גיקליבינע פערל

גיזאמלט פון **א. שנור**

נאכדרוק פארבאטן.

[redacted]

תורה־ווערטער, גידאנקין און אפאריזמין פון יידישע גרויסע מענטשן

בטחון

א׳

בטח בה׳ ועשה טוב —

האב בטחון אין ג—ט, און ביי יעדער עשי׳ זאג גם זו לטובה.

(רבי שלמה מקארלין)

ב׳

צדיק —

דער אמתער צדיק, זעט—ה׳ בכל דרכיו. אז ג—ט איז אין אלע זיינע דרכים.

(בעש״ט)

ג׳

טעמה כי טוב סחרה

זי האט כסדר גיהאט צו האנדלין מיטן „כי טוב״, ביי יעדער גישעעניש גיזאגט —כי טוב. דעריבער — לא יכבה בלילה נרה — אפילו אין די טונקלסטע נאכט איז נישט גילאשן גיווארן איר ליכט פון בטחון.

(בית־אברהם)

ד׳

ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ —

א קונץ, אז מ־איז א בוטח בה׳, ווען ס׳איז שוין כלו כל הקיצין! מ־איז אלט צובראכן ווי א שארבן, אלץ איז שוין גלייכגילטיק, דעמלט ווערט מען א בעל בטחון.

ברוך הגבר. —

דער וואס איז נאך א מענטש, מיט כח גברא, גיזונט און רייך, אזא איינער אז ר־איז א בוטח בה׳. ער זאגט נישט כחי ועוצם ידי, אזא איינים קומט א ברכה.

(דער שפאלער זיידע)

ה׳

והי׳ ה׳ מבטחו—

דער עיקר בטחון זאל נישט זיין אויף ענינים גשמיים, דער עיקר בטחון דארף זיין אז מע זאל האבן כוח פאר ג—טס וועגן והי׳ ה׳ — פאר ג—טס וועגן זאל זיין—מבטחו—דער עיקר ציל פון בטחון.

(דגל מחנה אפרים)

הער נאר, פאר וואס ביסטו אזוי ברוגז, וואס דו ביסט ארים אדער קראנק, אדער חלילה אן־אנדערע צרה. דו ביסט דען ווערט בעסערס. דו אליין ווייסט דאך אז ביסט דאס ווערט, זיי קיין נאר נישט, זיי מקבל באהבה, וועט דער טאטע דיר געבן א צוקערל...

(ליקוטי דיבורים מאדומו״ר מליובאוויטש שליט״א)

ז׳

וואס איז גיוועז —״איז דאך פארפאלן, וואס עס דארף זיין—האף איך דאך אז ס־וועט גוט זיין, איז נאר די איינע רגע פון איצט.

נו, ווי קען א מענטש נישט מקבל זיין איין רגע יסורים פון כביכול?

(רבי ר׳ משה לייב)

ח׳

במצרים לעיניך.

דאס וואס ס־איז דא צער און ס־איז טער— ענג, איז נאר לעיניך אויסערלעך פאר דיינע אויגן... טיף איז אבער שוין דערין באהאלטן א סך גוטס.

(רבי ר׳ ברוכל)

ט׳

חזק, חזק ונתחזק —

שטארק דיך, זיי זיך אליין מחזק וועט מין דיך מן השמים אויך מחזק זיין.

(ר׳ זאב מזבאריש)

י׳

סתרו יושר —

זיין יושר איז בסתר, פארבארגן עצתו— די בעסטע עצה איז—אמונה מע זאל גלייבן, אז פעולתו אמת וואס ער טוט איז אמת.

(דער ראפשיצער)

י״א

לא הביט און ביעקב.

מע קאן נישט דערזען דאס שלעכטס. ולא ראה עמל בישראל און מע דערזעט נישט קיין ליידן. ווען מ־איז א בעל־בטחון, אז ה׳ אלקיו עמו ג—ט איז מיט אים. פארקערט מע זעט — ותרועת מלך בו, אז דער מלך מלכי המלכים חברט זיך מיט אים (פון לשון רעות) דען וועמין שטראפט מין, אויב נישט א נאנטן, את אשר יאהב ה׳ יוכיח.

(רבי אהרן הגדול)

י״ב

הושיעה נא, הצליחה נא.

ישועה איז דאך דא: מע דארף נאר דערצו האבן הצלחה, מע זאל קענין ארויספרייסן דעם שלייער און עס דערזען.

(רבי ר׳ העניך מראדזין)

י״ג

יעלזו חסידים בכבוד, ירננו על משכבותם. —

חסידים זענין לוסטיק, כאטש ס־איז זיי שווער, זיי זינגין ווען זיי זענין אפילו צוגילייגט (אומיטיק) ווייל רוממות א׳ בגרונם, ווייל זיי ווייסען, אז זיי האבן א גרויסן ג—ט, ער וועט זיי העלפן.

(לויטן רבי ר׳ בינם)

בריוו צו א חברטע

דריטער בריוו

ווידער אמאל דאס צוואנציקסטע יאר־הונדערט און ווידער אמאל קולטור און ציוויליזא״ע. סארע מאגישע קראפט די ווערטער האבן פאר אייך! אין די עטלעכע ווערטער ליגט באהאלטן דער גאנצער סוד פון אייער גייסטיקער גישטאלטונג, דאס איינציקע שליסעלע צו אייער ארט דענקין און פרייער באזינונג...

די שרייבסט מיר: „היתכן, ווי קען מין עס זאגן, אז די טעכניק פונים צוואנציקסטן יאר־הונדערט האט נישט פארלייכטערט דאס עלנטע מענטשלעכע לעבן און צי קען מין די דאזיקע פארלייכטערונג גרינג־שעצן? צי איז עס נישט די אויפגאבע פון יעדן גי־וויסנהאפטן מענשטן צו פארלייכטערן די ליידן און דאס שווערע לעבן פון דער מענטשהייט?..

ליבע חברטע! איך האב דיר שוין אייגנטלעך, אין מיין פאריקן בריוו, אויף דעם גיענטפערט און אנגי־וויזן פארקערט, אונדזער פאזיטיווע און רעספעקטי־רנדיקע באציאונג צו קולטור. עס ווענט זיך נאר, וואסער קולטור. איך זע אבער, אז דו האסט נאך מיינע ווערטער רעכט נישט צוקייט...

איך פארלייקן נישט, אז די מאדערנע טעכניק האט אין א גיוויסער מאס פארבעסערט און פארשענערט, אדער בעסער גיזאגט, באקוועמער גימאכט דאס לעבן. אבער ווענינס לעבן? גיב נאר, זיי מוחל, א קלער: ווער גיניסט פון דער דאזיקער באקוועמלעכ־קייט? וועמין האבן די דאזיקע גליקן פונים צוואנ־ציקסטן יאר־הונדערט, וועלכיס דו פארהייליקסט אזוי נעצן־דינעריש, גליקלעך גימאכט—דער מענטשהייט? דער גאנצער מענטשהייט טאקי? דאכט זיך, אז נאר א קליינער טייל פון איר, א גאר קליינער טייל, גיניסט פון די דאזיקע באקוועמלעכקייטן, — די רייכע, וואס האבן מעגלעכקייטן. אבער דערפאר האבן די דאזיקע גליקן צובראכן די עקזיסטענצן פון די גרויסע ארביטנדיקע מאסן, זיי ארויסגישטויסן פון זייערע עקאנאמישע פאזיציעס און זיי גיטריבן אין תהום פון נויט און הונגער... א וואסער ווערט האבן היינט די דאזיקע מענטשן אקייגנאיבער דער ריזי־קער מאשין?..

די מאדערנע קולטור און ציוויליזאציע איז כלומרשט גיגאנגין זוכן דאס גליק פאר דער גאנצער מענטש־הייט, האט זי דערווייל אויפן וועג דעם מענטש אליין פארלוירן.

עס איז היינט די צייט פון אייזן און שטאל. דער מענטש איז דענו אדירעט גיווארן ער האט פארלוירן זיין אינערלעכן ווערט. זייך לעבן — פאר וועמין איז עס וויכטיק? זיין טויט — מה הרעש? עס מאכט נישט קיין איינדרוק. דער מענטש איז דערגאנגין אין זיין ווערט צו דער מדרגה פון א קלענצטן אטאם אין א גרויסער, ריזיקער מאשין. דער מענטש קען נאר זיין א מיטגליד פון א גיזעלשאפט, פון א קלאס. וויכטיק איז די גיזעלשאפט, די קלאס. אבער דער מענטש אליין איז גאר נישט. דער מענטש אליין איז גיווארן פארעלנט, פארשטויסן ערגיץ אין א פינצטער ווינקל.

זיין לעבן איז אן ווארימקייט, אן זון.

דער מענטש איז גיווארן אן־אומגליק, א טראגעדיע... אט אזוי זעט אויס די פסיכאלאגיע פון דער היינטי־קער צייט. מע ווערט פארטויבט פונים מעכטיקן קלאנג פון אייזן, פונים הויכן קוויטש. א וואסער ווערט קען היינט האבן דער מענטש און וואסער חשיבות דער מענטשלעכער גייסט?

ניין ליבע חברטע, נישט דאס הייסט קולטור און נישט דערפאר דארף מין עס אריינפאלן אין אזא גיוואלטיקער התפעלות. מיר, יידן, ווייסן פון אן־אנדערער קולטור, און זי לערנט אונדז גאר אנדערש. זי לערנט אונדז, אז דער עיקר איז דער מענטש. יעדער מענטש איז א גאנצע וועלט, א שטיק אייבי־קייט, און דערפאר איז דער מענטשלעכער ווערט אזוי גרויס, ווי די ווערט פון דער וועלט. דער כלל איז נאר דערפאר חשוב, ווייל ער איז צוזאמינגי־שטעלט פון א סך יחידים, פון א סך וועלטן. וואס בעסער און שענער עס איז דער יחיד, אלץ בעסער און חשובער איז דער כלל.

וואלסטו גיהאט אן־אמת־יידישן קוק אויף דער וועלט, וואלסטו נישט גיקענט גאר נתפעל ווערן פון דעם גאנצן טארארעם, וואס מ־האט גימאכט ארום דעם צוואנציקסטן יאר־הונדערט, ווייל דו וואלסט גיהאט פאר זיך א ריכטיקן מאסשטאב פאר גוטס און שלעכטס, פאר נוצלעכס און נישט נוצלעכס — פאר אמת און שקר...

ברכה צוקער

לאנד־באראטונג פון בנות־אגודת־ישראל אין לאדזש

זונטיק און מאנטיק, י"ז און י"ח טבת, איז אפגיהאלטן גיווארן אין לאדזש א לאנד־באראטונג פון די בנות־אגודת־ישראל ארגאניזאציעס אין פוילן.

עפינונג

זונטיק 6 א זייגער אוונט עפנט די באראטונג רעד. פרידנזאן און דערקלערט, אז די הויפט־צילן פון דער באראטונג זענין, ארייצוברענגען קלארקייט אין פארשידינע ענינים פון דער באוועגונג, צוגרייטן דעם דריטן לאנד־צוזאמינפאר און וועלן אן עקזעקוטיוו, וואס זאל צוהעלפן אין דער ארבייט פון צ. ס.

דאן ווערט גיוועלט א פרעזידיום פון פרוי קאן, פרוי פאגעל, פרל. גרינבערג, פרל. שלענצקא, פרל. זאנדער (לאדזש) פרל. טייטלבוים (קראקע) פרל. גור־ארי', פרל. גאלדקנאפף (ווארשע), פרוי גוטמארגן (דאבזשין), פרל. האבערמאן (זאוויערטשע).

דעם פארזיץ פירט פרוי גוטמארגן.

רעד. פרידנזאן האלט א רעפעראט איבער דעם מצב אין דער באוועגונג.

אין זיין רעפעראט זאגט רעד. פרידנזאן צוו. אגד. — א גרויס אחריות האבן מיר אויף זיך אין דער איצטיקער שעה. דער צ. ס. פילט דאס דאזיקע אחריות און אלע פירערינס און חברות מוזן דאס אחריות אויך מיטפילן. דער עיקר מוזן מיר ארייננברענגען קלארקייט און אויפקלערונג אין אלע אונדזערע ענינים. מיר מוזן דערפירן צו אן אויפשטייג אין אונדזער קולטור־ארביט, דערפרישן דעם אידעאליזם צווישן די חברות. ליידער איז דער מאטעריעלער מצב פון דער פרויען־יוגנט א שווערער און די נויט פארדרענגט דאס אידעאלע. ראדיקאל פארענטפערן די עקאנאמישע פראגן און דאס תכלית־פראבלעם זענין מיר נישט בכוח, דאך אבער טארן מיר נישט אראפלאזן די הענט נאר טון אלץ וואס עס ליגט אין אונדזער יכולת.

מיר דארפן זארגן פאר פראדוקטיוויזאציע, פארזארגן מיט ארביט און באשעפטיקונג אויף פארשידינע אופנים און בכלל אקייגן קומין מיט הילף.

מיר טארן זיך אויך נישט מאכן קיין אילוזיעס — זאגט דער רעדנער — אז מיט דער ביז גאר באשרענקטער עלי' קיין ארץ־ישראל, וועלן מיר דעם נויט־מצב פארבעסערן. מיר מוזן קוקן אויף דעם ענין ארץ־ישראל מיט גאר אנדערע אויגן. אונדזער ארביט פאר קדושת ארץ־ישראל און בנין הארץ דארף נישט זיין בלויז קיין קרדום לחפור בה. אמת, מיר האבן אויסגיקעמפט א קליינע צאל פרויען־סערטיפיקאטן, אבער מע דארף וויסן אז אפילו נאך א פיל פאך פארגרעסערטע צאל סערטיפיקאטן וועלן נישט ענדערן לטובה דעם נויט־מצב.

אויך די הכשרות — זאגט ווייטער דער רעדנער — קענין נישט פארענטפערן דאס נויט־פראבלעם. די הכשרות אונדזערע האבן אויך נישט קיין שום מעגלעכקייט ארייננצונעמען די אלע וואס ווילן אין זיי קומין. וועלן אבער אלע פילן דאס אחריות, וועט עס דאך מיט דער צייט רעגולירט ווערן. די בנות־באוועגונג מוזן מיר דעריבער געבן דעם חוש פון רעאלקייט.

די בנות־צענטראלע טוט דאס מאקסימאלסטע וואס איז דא אין איר מעגלעכקייט און אויב די ארביט פון צ. ס. קען נישט אלץ דערלעדיקן איז עס נאר די שולד פון דער שווערער צייט און דעריבער מוזן מיר האבן בטחון און אמונה, סוף כל סוף וועלן מיר אדורכברעכן אלע שוועריקייטן און קומין צו אונדזער הייליקן ציל.

(אויספירלעך דעם רעפעראט פון ה' פרידנזאן וועלן מיר געבן אין קומינדיקן נומער).

נאכן רעפעראט פון ה' פרידנזאן נעמט נאך א ווארט דער מיטגליד פון מענער־ראט ה' דוד צבי זילבערשטיין וועלכער דערציילט די באמיאונגען פון צ. ס. פאר אלע בנות־פראגן. דער רעדנער ווענדיט זיך אויך צו דער באראטונג, אז זי זאל איפפאדערן דעם ה' פרידנזאן אפצופארן קיין א"י אויף א פאר חדשים כדי דארטן אויפצושטעלן א פעסטע בנות־ארגאניזאציע און בכדי די נייע עולות זאלן האבן א גיזיכערטע היים.

פרל. קאפלאוויטש (בענדין): עס מוז גיפינין ווערן אן עצה, עס זאל נישט זיין קיין סכסוכים צווישן די חברות. ס'דארף פעסטגישטעלט ווערן וואס עס איז די לערערן אין דער ארגאניזאציע.

פרל. קאפוסטא (מלאווע): די לערערן אין דער ארגאניזאציע איז און מוז זיין דער העכסטער אויטאריטעט. די לערערנס גיבן אוועק זייער גאנצן כוח פרייוויליק פאר דער ארגאניזאציע אין יעדן ארט און ממילא דארף מען וויסן ווי אזוי זי אפצושאצן.

פרל. פראשקער (קינצק): די סכסוכים אין א טייל שטעט נראבן אונטער די גאנצע ארביט און א שטארקע האנט מוז זעצן די סכסוכים אויסצוגלייכן.

פרוי קאן (לאדזש): מיר מוזן אלע זיין באווארשט מיט דעם אחריות פאר אונדזער אידע און דאס וועט דערפירן צו שלום אין די גרופן.

פרל. קיימאוויטש (שצראדז): ס'מוזן זיין אינספעקציעס אין דער ארג. די דאזיקע אינספעקציעס קענין א סך פארבעסערן דעם מצב.

פרל. דרעזנער (בעלכאטאוו): מיר מוזן זארגן פאר אונדזערע חברות דא, און די זארג דארף באשטיין אין דעם, אז אונדזערע חברות זאלן האבן ארביט און באשעפטיקונג ביי רעליגיעזע ארביט־געבער.

פרל. שלענצקא (לאדזש): אזוי גוט וואו ס'איז פאראן א קולטור־פראגראם מוז אויך זיין א סאציאל־עקאנאמיש־פראגראם. ס'דארפן גישאפן ווערן קאאפעראטיוון, דערצו איז נאר נייטיק א ביסל אידעאליזם. ס'דארף גישאפן ווערן א צענטראלע פארמיטלונג־ביורא וואס זאל פארזארגן מיט ארביט פאר אלע אגודיסטישע ארביט־זוכער.

פרל. יאסקאוויטש (בעלכאטאוו) בארירט די פראגע פון ארויסגעבן באשעטיקונגען פאר די, וואס האבן חתונה מיט הכשריסטן.

פרל. גאלדקנאפף (ווארשע): ס'זאל גישאפן ווערן סטיפענדיעס פאר די, וואס ווילן פארן אין ב"י סעמינאר, אויך פאר די וואס ווילן פארן אויף הכשרה. דיר. בערלינער האלט א לענגערן אויפקלערונג רעפעראט וועגן פארשידינע ענינים וואס זענין בארירט גיווארן אין דער דיסקוסיע.

נאך דעם ווי ס'רעדן נאך פרל. זאנדער (לאדזש), פרל. אייזנבערג (אפט) און פרל. מאנדרע, פרל. זנאיעראווסקא (פיעטרקאוו) ווערט גישלאסן די ערשטע זיצונג.

צווייטע זיצונג

די צווייטע זיצונג הייבט זיך אן מאנטיק 12 א זייגער בייטאג.

דעם פארזיץ פירט פרוי קאן (לאדזש). ס'קומט פאר דער המשך פון די וויכוחים.

פרל. קאפוסטע (מלאווע): אונדזער ערשטע זארג דארף זיין צו הייבן דעם גייסטיקן מצב פון בנות. לאמיר ארייננברענגען טיפערע אמונה, שטארקן בטחון אין אונדזערע רייען. ווען דאס וועט אונדז גילונגין וועט אונדזער באוועגונג זיין א סך גיזונטער, א סך לייכטער און צו דעם ציל דארפן זיין די אפטע אינספעקציעס אין די ארגאניזאציעס.

פרל. מענדעלזאן (פלאצק): די ארגאניזאציעס וואס ארביטן שטארקער אויפן קולטור־גיביט דארפן האבן דין־קדימה און די צענטראלע דארף זיי שטארקער אנערקענין. די ארגאניזאציעס דארפן קוואליפיצירט ווערן לויט זייער קולטורעלער ארביט.

פרל. ווייסקאל (לאדזש): „בנות" דארף קענין פארענטפערן אלע פראגן פון דער יידישער פרוי. אין „בנות" דארף גיפינין באפרידיקונג אלע עלעמענטן פון דער פרויען־יוגנט. עס דארף גיגעבן ווערן די מעגלעכקייט סיי די היים־פרוי, סיי די ארביט־פרוי, סיי די קולטור־פרוי צו קענין גיפינין א סביבה, היים און באציאונג.

פרל. בערגמאן (קאליש): מיר טארן זיך נישט אזויפיל פארפלאנטערן אין פראגן און פראבלעמין. מיר דארפן סיסטעמאטיש פירן אונדזער ארביט, וואס עס לאזט זיך טון — דארף גיטון ווערן און דאס וואס מיר קענין נישט דערגרייכן, טארן מיר נישט נעמין אזוי טראגיש.

נאך דעם ווי ס'רעדן נאך פרל. מענדעלסאן (פלאצק), פרל. קאפלאוויטש (בענדין), פרל. זנאמיראווסקא (פיעטרקאוו) באגריסט די פארזיצערן די חשובע געסט וואס זענין גיקומין ספעציעל צו דער באראטונג די ה"ה: א. ז. פרידמאן, רעד. א. מ. ראגאווי און י. אייזנבערג.

עס באקומט דאס ווארט צו זיין רעפעראט ה' א. ז. פרידמאן, וועלכער באגריסט אין נאמין פון פרעזידיום פון צ. ק. פון אגודת־ישראל.

ה' פרידמאן זאגט צוו. אנד.: דער צ. ק. פון אגודת־ישראל, האלט פאר זיין חוב גראד איצט שטארק צו האלטן די האנט אויפן דופק פון אלע יוגנט־באוועגונגין וואס קאנצענטרירן זיך ארום דער אגודת־ישראל. די בנות־באוועגונג וועלכע איז ניין יאר צייט גיפירט גיווארן אין א ריכטיקער ליניע און מיט אן אויסגיהאלטינים דרך דארף באוואכט ווערן אז זי זאל ווייטער זיך אנטוויקלין, פארטיפן אינים זעלבן גייסט ווי ביז איצט. די גיפילן פון קנאה און צרת־עין וואס האבן זיך ארייננגיכאפט אין אונדזערע יוגנט־באוועגונגין, זענין א גרויסע סכנה פאר אלץ וואס מיר האבן ביז היינט גישאפן.

איך פריי מיך באזונדער — זאגט ה' פרידמאן — וואס בעת די וויכוחים דא, איז אזוי פיל גירעט גיווארן וועגן די זארגן פאר דערהאלטן די ריינקייט פונים אידעאל אין דער בנות־מחנה. מיר האבן דא גיזעען אז דער דראנג צום שטייגן איז אן עיקר־פונקט אין אייער ארביט און לאמיר האפן אז דער דאזיקער רצון וועט פארוואנדלט ווערן אין מעשים.

די רעדע פון ה' פרידמאן איז אויפגינומין גיווארן מיט יישר־כוח אויסרופן און דערמיט איז גישלאסן גיווארן די צווייטע זיצונג.

די דריטע זיצונג

די דריטע זיצונג הייבט זיך אן 6 אוונט, אונטער דעם פארזיץ פון פרוי פאגעל (לאדזש).

רעד. א. מ. ראגאווי גיט אפ א באריכט פון זיין טעטיקייט אין דער עלי' קאמיסיע אלס פארשטייער פון צ. ס. ער דערציילט א גאנצע רייע פאלן וואו עס איז אויסגיקומין אים צו רעאגירן לטובת „בנות". די דעלעגאטינס הערן אויס מיט אויפמערקזאמקייט דעם באריכט פון ה' ראגאווי און שטעלן אים פארשידינע פראגן וועלכע ווערן באלד פארענטפערט אויפן ארט.

ה' ישראל אייזנבערג, אלס לייטער פון דער עלי' אפטיילונג גיט א גאנצע רייע אויפקלערונגין וועגן ענינים וואס זענין פארבונדן מיט עלי'. ער דערציילט אויך ווי ווייט די עלי' לייטונג איז פאזיטיוו גישטימט צו דערלעדיקן די ענינים פון „בנות" לויט אלע מעגלעכקייטן.

אויך דעם ה' אייזנבערג ווערן גישטעלט פראגן אויף וועלכע ער גיט קלארע ענטפערס.

די רעדעס פון די ח"ח רעד. ראגאווי און אייזנבערג ווערן אויפגינומין מיט אנערקענונג.

נאך דעם ווערן פארגילייענט די דאזיקע

החלטות

קולטור־ארביט

1) די לאנד־באראטונג באגריסט דאס ניי־דערשינינע קולטור־פראגראם און פאדערט אויף אלע אפטיילונגין ארייצופירן אין לעבן פון דער באוועגונג דאס דאזיקע פראגראם. די יידיש־רעליגיעזע קולטור־ארביט שטעלט פעסט די לאנד באראטונג — איז דער יסוד פון אונדזער באוועגונג און די ארגאניזאציעס דארפן דורכן צ. ס. שטענג באוואכט ווערן, אז זיי זאלן נישט פארנאכלעסיקן זייער טעטיקייט אויף דעם גיביט.

2) אויף א באשטימטן טאג במשך דעם חודש שבט ה. י., דארף, אין יעדן ארט גירופן ווערן א ספעציעלע פארזאמלונג פון אלע חברות און ס'דארף אויפגיקלערט ווערן דאס חשיבות פון דער יידיש קולטורעל־דערציערישער ארביט אין „בנות".

3) אין דער קולטור־ארביט דארף גילייגט ווערן זייער א סך אכט די חברות באוואוסטזיניק צו מאכן אידעאיש־אגודיסטיש. צו דעם צוועק זאל צוגיאיילט ווערן דאס דערשיינין פונים שוין לאנג גיפלאנטן ספעציעלן אגודיזם־העפט פון בית־יעקב זשורנאל. פארן דערשיינין פון דאזיקן העפט זאלן ארויסגילאזט ווערן ספעציעלע קופאנין און אלע ארגאניזאציעס זאלן זיי פארשפרייטן אין א גיהעריקער צאל. באזונדער זאל ארויסגיין א זאמל־בוך גיווידמיט אגודיסטישער גישיכטע און אידעאלאגיע.

4) פון צייט צו צייט זאלן דערשיינין רעפעראטן וועגן מדות. יעדער רעפעראט וועגן אן אנדערע מידה. די דאזיקע רעפעראטן זאלן פונאנדערגישיקט ווערן צו די גרופן.

ארץ־ישראל

5) די לאנד־באראטונג פאדערט פון דער אגודת־ישראל, אז ביי יעדן שעדיול זאלן גיגעבן ווערן א גיהעריקע צאל פרויען־סערטיפיקאטן פון דער אלגימיינער צאל, וואס די אגודה באקומט. די פרויען־סערטיפיקאטן זאלן גיגעבן ווערן נאר פאר די, וואס האבן דורכגימאכט די הכשרה. די פרויען־סערטיפיקאטן דארפן גיגעבן ווערן לויט דער רשימה, וואס עס שלאגט פאר די בנות־צענטראלע.

6) די לאנד־באראטונג פאדערט באזונדער, אז ס'זאל בשום אופן נישט גיגעבן ווערן קיין מענער־סערטיפיקאטן נאר פאר די, וואס האבן חתונה מיט חברות פון „בנות". באזונדער דארף גיגעבן ווערן דין־קדימה די יעניקע, וואס האבן חתונה מיט פארדינסטפולע בנות־פירערינס אדער בית־יעקב לערערינס לויט דער אנווייזונג פון צ. ס. צו דעם צוועק דארף די אגודה־צענטראלע צוטיילן א ספעציעלע צאל סערטיפיקאטן.

7) די ל"ב באגריסט דעם פלאן פון שאפן א פראדוציר קאאפעראטיוו אין תל־אביב פון די נייע עולות. דער קאאפעראטיוו דארף שטיין אין ענגן קאנטאקט מיט דער בנות־צענטראלע אין פוילן און זיך ריכטן לויט אירע אנווייזונגין.

8) די ל"ב זאגט זיך אנטשידן ארויס נאר פאר איין איינהייטלעכער בנות־ארגאניזאציע אין ארץ־ישראל און אפעלירט צו דער אגודת־ישראל דאס צו באוואכן.

9) די ל"ב נעמט צו קענטניש דעם אפמאך מיט דער אגודה־צענטראלע אין ווארשע וועגן די באשטימטע צאל פרויען־סערטיפיקאטן פון יעצטיקן שעדיול פאר די בנות־הכשרות.

10) די ל"ב פאדערט אויף אלע בנות־אפטיילונגין צו פירן א פא שטארקטע ארביט פאר קרן־הישוב און דאס גיזאמלטע געלט דירעקט אפשיקן אין דער קרן־הישוב צענטראלע.

11) די ל"ב באשליסט, אז בקרוב זאל פארן א ספעציעלער שליח קיין א"י, וואס זאל זיך באקענין מיטן דארטיקן מצב און זאל זיך באמיען אויפצובויען דארטן א פעסטע בנות־ארגאניזאציע. כדי צו דערמעגלעכן דעם אפפאר פון דעם דעלעגאט זאל אדורכגיפירט ווערן א באשטייערונג פון אלע ארגאניזאציעס.

סאציאלע ענינים

12) די ל"ב באשליסט, אז אין דער נאנטסטער צייט זאל פראקלאמירט ווערן א חודש פון רעכט אויף ארביט פאר דער רעליגיעזער יידישער טאכטער. ס'זאל אפעלירט ווערן צו די ארטאדאקסישע מאסן, זיי זאלן געבן ארביט און באשעפטיקונג די רעליגיעזע יידישע פרוי.

13) אויף די ערטער וואו ס'איז מעגלעך, זאלן גישאפן ווערן קאאפעראטיוון פאר ארביט און די דאזיקע ארביט־פונקטן זאלן לינדערן די ארביט־נויט.

לאנד־קאנפערענץ

14) די לאנד־באראטונג באשליסט צו רופן די דריטע לאנדעס־קאנפערענץ פון „בנות" אויף דער וואך פון ל"ג בעומר ה. י. דער גינויער סדר־היום דארף אויסגיארביט ווערן דורך דער בנות־צענטראלע.

עקזעקוטיווע

15) די ל"ב וועלט אן עקזעקוטיווע און א מענער ראט פון 5 פערזאן. ביז צו דער קאנפערענץ איז די עקזעקוטיווע דער העכסטער דעצידירנדער ארגאן פון דער באוועגונג. די לאדזשער מיטגלידער פון דער עקזעקוטיווע און מענער־ראט דעצידירן איבער די די לויפנדיקע ענינים פון דער באוועגונג.

דאנקזאגונג

די ל"ב דריקט אויס א דאנק דעם פארשטייער פון צ. ס. אין דער עלי' קאמיסיע פון דער ארץ־ישראל צענטראלע רעד. א. מ. ראגאווי פאר זיינע באמיאונגען פאר די בנות־ענינים און די ל"ב פאדערט אים אויף ווייטער צו שטיין אויף דער וואך צו שיצן די אינטערעסן פון „בנות" בנוגע ארץ־ישראל.

פון דער בנות־צענטראלע

דער צ. ס. האט פונאנדערגישיקט א גיהעריקן אויפקלערונג־צירקולאר וועגן חשיבות פון ניי־דערשינינים קולטור־פראגראם פון י. ל. ארלעאן. די פארשטענדיקע פירערנס האבן דאס בוך באלד ארויסגיפאדערט און ס'איז זייער ווארים אויפגינומין גיווארן; ס'איז צו האפן, אז ס'וועט זיך נישט טרעפן קיין איין ארגאניזאציע וואס זאל דאס קולטור־פראגראם נישט אויסקויפן, כדי צו האבן א האנט־בוך פאר דער קולטור־ארביט.

— אין שייכות מיטן באשלוס פון דער לאנד־באראטונג, האט די עקזעקוטיווע פונאנדערגישיקט אן אויפפאדערונג צו אלע גרופן זיך באשטייערן פאר דער וויזע פון דער דעלעגאציע קיין אר"י וואס האט דארטן גרויסע אויפגאבן פאר דער בנות־באוועגונג. די דעלעגאציע פארט אפ דעם קומינדיקן חודש.

— דער צווייטער הכשרה־קורס איז שוין פולשטענדיק אפגישלאסן און ס'וועלן אצינד נישט אנגינומין ווערן קיין שום נייע קאנדידאטנס. אלע בריוו און בקשות וועגן דעם וועלן בלייבן אן ענטפער. דאגעגן וועלן במשך פון היינטיקן חודש שבט אנגינומין ווערן נאך א קליינע צאל קאנדידאטנס אויף נאך־פסח. די, וואס וועלן במשך דעם היינטיקן חודש נישט אנגינומין ווערן, וועלן שוין אויך במשך דעם גאנצן זומער נישט קענין אנגינומין ווערן אין דער לאדזשער הכשרה. אנגינומין ווערן אויסשליסלעך די, וואס האבן פאכן.

— מיר מאכן דא נאך אמאל אויפמערקזאם, אז די אלע אפטיילונגין וואס האבן נישט דערלעדיקט פאר תרומת־חברה פון יאר צ"ה, ווערן זיי אין קיין שום ענין נישט באענטפערט.

שוין ארויס פון דרוק

א ניי העפט פון קינדער־זשורנאל

קינדער־גארטן 53

איילט מיט פרישע באשטעלונגין!

קארעספאנדענציעס*)

לאדזש: מוצש"ק זאת-חנוכה איז פאר-
גיקומין אין אונדזער „בנות"
ביי א גרויסן עולם אן ע"ה, אנ־אימפא-
זאנטע חנוכה-אימפרעזע מיט א רייכן
פראגראם, איינגיארדנט דורך דער
בנות-גרופע „שולמית" מיט זייער אנ-
פירערן פרל. מ. וואלקאוויטש בראש.
פרל. וואלקאוויטש עפנט די חגיגה און
ס-טרעטן ארויס מיט רעפעראטן: חברה
ח' קאן. זי גיט אנ-איבערבליק איבער
די חנוכה-גישיכטע און רופט אלע
בנות - שוועסטער פארטצוזעצן דעם
חשמונאים-קאמף פון דער היינטיקער
צייט. חברה ב. טריימאן רעט וועגן
דעם שייכות פון חניכה מיט דער בנות-
באוועגונג. עס ווערן פארגילייענט אר-
טיקלען דורך: ח"ח שטיינהאר און י.
עדעלשטיין. ס-קומין פאר דעקלאמא-
ציעס. דיאלאגן, וואס נעמין זייער גוט
אויס. ביי א פייערלעכער שטימונג בא-
גלייט מיט גיזאנגין פון „וטהר לבנו"
ווערט די חגיגה גישלאסן. די הכנסה
פון דער פייערונג איז אוועק גיגעבן
גיווארן דער גמילת חסד קאסע ביי
דער „בנות".

אנ־אנוועזנדע.

סטאלפצע: דא האט זיך גיעפנט א
ב"י שול. דער הויפט-
איניציאטאר איז גיוועזן דער היגער רב
שליט"א. אלס לערערן איז איינגילאדן
גיווארן די טאלאנטירטע ב"י לערערן
פרל. אסתר בערמאן פון גראדנא. די
שול גיפינט זיך אין א ספעציעל בנין.
די לערערן האט מיט אירע עפנטלעכע
ארויסטריטן גיווינין די סימפאטיע פון
דער גאנצער שטאט פארן ב"י גידאנק,
אזוי, דאס די בריייטסטע שיכטן פון
דער היגער יידישער באפעלקערונג און
שיקן זייערע קינדער אין דער ב"י
שול. אויך פאר דער ארט. פרעסע איז
אונטערגינומין גיווארן אנ־אקציע צו
פארשפרייטן. מיר דאנקין ביי דער גי-
לעגנהייט דער קראקעווער בית-יעקב-
צענטראלע פארן רעקאמענדירן אונדז
אזא אויסגיצייכנטע לערערן ווי ס-איז
פרל. בערמאן, וועלכע האט באוויזן
אוועק צ־שטעלן די ב"י שול אויף דער
גיהעריקער הויך.

ב. לעווין.

בילץ: מיטן אנקומין פון דער נייער
לערערן פרל. ווינדערבוים איז
צריינגיטרעטן א באנייאונג אין דער
ארביט פאר בית-יעקב. שבת פ' חי'
איז איינגיארדנט גיווארן דורך דער
לערערן א חגיגה צום איבערגיין פון
בתי' אין דער יוגנט-בנות און די
קינדער פון פערדן קורס אין בתי'.
ס-איז אויך גיגרינדעט גיווארן א נשי-
אגודת־ישראל. די פארזאמלונג עפנט די
פארז. פר. ח. אויבערבוים און די ח'
לערערן האלט א זייער גילונגינים רע-
פעראט. ס-זענין אויך ארויסגיטרעטן מיט
רעפעראטן די בנות-חברות: פרל. מענ-
רעלזאן, פרל. באושיקאווסקא, ליכטשטיין
און אויבערבוים. דאס שלוס - ווארט
האלט די לערערן און אונטער די
קלאנגין פון „דערוואך" ווערט די פייע-
רונג פארענדיקט.

ב. ק—א.

וואלאמין: א דאנק דער איניציאטיוו
פון דער לערערן גאלינא איז ביי
אונז גיגרינדעט גיווארן א בנ"ת-ארגאני-
זאציע. ס-איז גיוויילט גיווארן א פאר-
וואלטונג פון: פרעזעסן—לערערן גאלינא,
פרעסע-קאמיסיע—בלומא שווארץ, קרן-
הישוב—חנה גאלדא שטולמאן, סעקרע-
טארן—רחל כאנאוויטש. אונדזער „בנות"
פירט א שיינע טעטיקייט אויף אלע גי-
ביטן.

א בנותקע.

סטרזשעמיעשיץ: אויך ביי אונדז איז
גיגרינדעט א בנות-
ארגאניזאציע, וועלכע ציילט א שיינע
צאל חברות (ב"י). פיל מיטגיהאלפן צו
דער אנטוויקלונג פון דער ארג. האט
פרל. גרינבערג פון קלימענטאוו. ס-איז
גיוועזן א פארזאמלונג אויף וועלכע
ס האבן גירעט פרל. גוטבורויט וועגן
דעם פ־אגראם פון בא"י, און א בילד
פון דער בנות-באוועגונג גיט פרל.
גרינבערג, וואס זי האט גיהאט די גי-
לעגנהייט צו באקענין. ס-איז אויך גי-
קליבן גיווארן א פארוואלטונג: פרעזעסן
פרל. גוטבורויט, סעקר. — פרל. דיכט-
וואלד, קאסירערן—פרל. פריימאן. ביבי-
ליאטעקאר — פרל. ליפשיץ און פרל.
הענדלער. פרל. מלכה ליפשיץ, פרל.
קאמינסקא, פרל. לוקסענבערג, פרל.
פולטאראק. אלע חברות זאגן זיך ארויס
צו ארביטן מיט ענערגיע פאר דעם
בנות-אידעאל.

א בנותקע.

כמעלניק: אונדזער ארגאניזאציע האט
צוריק אנגיהויבן באנייען די טעטיקייט.
דערצו האט פיל מיטגיווירקט די היגע
נייע ב"י לערערן פרל. קארנפעלד.
ס־איז גיוועזן אן-אלגימיינע פערזאמלונג
אויף וועלכע די לערערן איז ארויסגי-
טרעטן מיט א רעפעראט, אנווייזנדיק
דערביי אויף די פליכטן פון דער בנות-
ארגאניזאציע. דאן זענין גיקליבן גיווארן
אין די פארוו. פרעזעסן—נעכא פאדאל-
סקא, סעקרעטארן — חנה מאפע, קאסי-
רערן—טויבע זשעלאזניק, פרעסע-קא-
מיסיע — אייגילע זילבערבערג, ביבליא-
טעק—פערל ווייגבערג, שרה זילבער-
בערג און רבקה העללער. קרן-הישוב—
הינדא סילמאן און חנה ראזענפארב.
ס-קומין פאר לימודים, צו וועלכע די
חברות ערשיינין צאלרייך.

א בנות-חברה.

וואנכאצק: מוצש"ק חיי איז דא פאר-
גיקומין די גענעראל-פאר-
זאמלונג פון בנות אגודת ישראל, אויף
וועלכע ס-זענין ארומגירעט גיווארן צוו.
אנד. וועגן די צילן און אויפגאבן פון
בא"י, די וויכטיקייט פון דער ארט.
פרעסע און ס-איז גיוועלט גיווארן א
פארוואלטונג, וועלכע באשטייט פון:
אניעלעוויטש — פארזיצערן, ווייצבלום -
סעקרעטארן, קליינמאן—קאסירערן קרן-
הישוב־קאמיסיע: בריטש און מארגענ-
שטערן. די פארוואלטונג איז באלד צו-
גיטרעטן צו אנ-אינטענסיווער טעטיקייט.

א בנותקע

באכניע: נאך אנ-הפסקה פון 7 יאר
איז צוריק גיעפנט גיווארן די
ב"י-שול. שבת פ' נח האט די היגע
לערערן פרל. רבקה לויפער גיהאלטן
אנ־אינהאלטסרייכן רעפעראט, וואס האט
גימאכט א גוטן רושם. ס-האט זיך גי-
שאפן א פרויען-קאמיטעט ביי דער ב"י
שול, וועלכער ארביט זייער אינטענסיוו.

א בנותקע

זגיערזש: נאך פיל אנשטרענגונגין איז
גישאפן גיווארן ביי אונדז
א בית-יעקב-שול, מיט אנ-ענערגישער
פארוואלטונג, ר' יצחק מאיר מינץ —
אלס פרעזעס, ר' יצחק מאיר זילבער-
בערג — אלס לייטער פון דער שול.
אלס לערערן איז אנגאזשירט גיווארן
פרל. י. בראנט פון לעשנא. די שול
אנטוויקלט זיך א דאנק די פעדאגאגישע
פעאיקייטן פון דער לערערן זייער גוט.
אויך די בנות-ארגאניזאציע איז רעאר-
גאניזירט גיווארן און פירט א שיינע
טעטיקייט. מוצש"ק זאת-חנוכה האט די
ב"י שול איינגיארדינט אנ-אקאדעמיע.
די חגיגה עפנט די ח' לערערן פרל.
בראנט און האלט דערביי אנ-אינהאלט-
רייכן רעפעראט וועגן דעם באדייט פון
חנוכה מאכנדיק א פאראלעל צו דער
באדייטונג פון דער ב"י באוועגונג, וועל-
כער האט זייער אויסגינומין און איז
באשאנקין גיווארן מיט אוואציעס. נאך
נאך דער פייערונג איז אויך גיוועזן
א באנקעט. אין ב"י לאקאל אין וועלכן
ס-האבן אויך אנטיילגינומין די „בנות"
און וואס האט זיך פארצויגן ביז שפעט
אין דער נאכט. אנ-אמתן יישר-כוח פאר-
דינט דער לייטער פון דער שול ה' י.
מ. זילבערבערג, וועלכער זשאליוועט
נישט קיין מי דעם בודזשעט פון דער
שול צו דערהאלטן.

מ. ר—ס.

גרודעק ביי מאלאדעטשנא: מוצש"ק
מקץ האט אונדזער „בנות"
איינגיארדינט א פייערלעכן חנוכה-אוונט.
וואס האט ארויסגירופן אנזעען ביי דער
דער היגער יידישער באפעלקערונג. די
בתיסטקיס האבן אויפגיפירט חנוכה-זאכן
און מיט רעפעראטן זענין ארויסגיטרעטן:
פרל. ח. גארבער און פרל. איידעלמאן,
וואס האבן דעם פארזאמלטן שטארק
באגייסטערט און ביי א גיהויבינער שטי-
מונג איז די חגיגה פארענדיקט גיווארן.
גלייך צו מארגנס האבן זיך פארשריבן
נאך איניקע מיטגלידערנס אין בתי'.

א. איידעלמאן.

שעדליץ: זונטיק פ' ויצא איז ביי
אונדז גיוועזן די יערלעכע
אלגימיינע פארזאמלונג פון „בנות".
ס-זענין אנוועזנט גיוועזן אלע הברות,
די לערערן פרל. לובארט. און די ליי-
טונג פון דער ב"י-שול ה' זאקאן און
ה' ליפסקער. די לעצטע האבן גירעט
וועגן די צילן פון בא"י, וועגן אחדות,
שלום און דיסציפלין אין דער בנות-
ארג. איז אפגיגעבן גיווארן א טעטי-
קייטס-באריכט פארן פארגאנגינים יאר.
צום סוף קומין פאר וואלן צו דער פאר-
וואלטונג. ס-זענין גיוואלט גיווארן, ערן-
פארזיצענדן — לערערן לובארט, פארז.
— פייגא ראט, סעקרעטארן — דבורה
ראטבלאט, קאסירערן — רחל כשר,
קרן-הישוב — פייגא זלאטשעווסקא, רחל
שוויאטלא, פרעסע — טויבע כשר און
אסתר סאלניצע. צומארגנס איז שוין
גיוועזן די ערשטע זיצונג פון דער נייער
פארוואלטונג, און עס זענין צוטיילט גי-
ווארן די ארביטן. יעדע איינע האט
אויף זיך גינומין צו ארביטן פארן גוטן
פון דער ארג. מיטן פעסטן בטחון זענין
מיר זיך פונאנדערגיגאנגין.

א שעדליצער בנות-חברה.

אסטראוו-מאז.: זייער אימפאזאנט איז
אויסגיפאלן די האלב-
יערלעכע אלגימיינע פארזאמלונג פון
„בנות". לערערן גאלדבערג דערקלערט
דעם באדייט פון דער פארזאמלונג און
ס-ווערט אפגיגעבן א באריכט פון דער
טעטיקייט פון יעדער קאמיסיע בעזונ-
דער. דער ס"ה איז גיוועזן א צופרידינער.
חברה עפשטיין רופט די פארזאמלטע צו
א פארשטארקטער טעטיקייט און צו
וועלן א פרישע פארוואלטונג, מיטן גי-
זאנג פון בנות-הימן ווערט די אלגימיי-
נע פארזאמלונג גישלאסן.

א בנות-חברה.

*) פון שפעט, וואו ס-ווערט נישט כסדר פון יעדן העפט פארקויפט 10 עקז. ווערן קיין בא-ריכטן נישט גיברענגט.

בילקע, שיינע און גוטע

וועש־אויסארבייטונגען

קאנקורענץ - פרייזן.

איך עמפעל אויך גאנצע אויסשטייערס.

פויראנגין,
קאפן,
סטארן,
קונסט־, מאשין־
און האנט-שטיקעריי

אדרעס:

M. Redlich, Łódź, Nowomiejska 4.

מיר גיבן אפ במשך דעם חודש שבט
צו גאר א ביליקן פרייז דאס בוך

גיזאמלטע שריפטן פון שרה שענירער

[redacted]

[redacted]

אנשטאט 3 גילדן 50 גר.—
נאר פאר 2 גילדן.

שוין מיט פארטע—
געלט פריעראויס! פ.ק.א. 67.795.

ברכת מז"ט חמה ונלבבה למורת ב"י בקליש מרת פ. פראצעל לאירוסי' עם מר יוסף לעוו נ"י מלודז, תזכה לבנות עתידך על הרי ציון וירושלים ברוח ישראל סבא.

משפחת ולדמן,
המורה קיימאוויטש.

שערצדו.

אין טיפן צער באוויינין מיר דעם
פריצייטיקן טויט פון אונדזער
ליבער חברטע

פריידא
שארפהארץ ע"ה

און מיר דריקן אויס אונדזער
טיפסטן מיטגיפיל אירע ליבע עלטערן.
המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי
ציון וירושלים.

די דערציערנס און תלמידות פון די
זעקסטע אפט. אין דער ב"י-שול, לאדז.

„אונזער רוף"

אויסגאבע פון „ועד הראשי של אגודת־ישראל לגלילות המזרח בווילנא" מיט דער באטייליקונג פון די אנגעזעענסטע ארטאדאקסישע פירער און שרייבער אין די קרעסן-גיביטן. 12 זייטן.
פרייז: 7 עקז. (מיט פארטא) —.1 זל.
30 „ „ „ 3.50 „
ווייניקער ווי 7 עקזעמפלארן ווערט נישט ארויסגישיקט. דעם פרייז קען מען איינשיקן אויך אין פאסט-מארקיס.
„AGUDAS-ISROEL", Wilno
ul. Niemiecka 3 m. 11.

מיין גיוו. לערערן פרל.
רבקה זשורקאווסקי
צו אירע תנאים א הארציקן מזל-טוב
ווינטשט
תלמידה **אסתר מאצנער**
ביי לערערן אין זשארנאוויצע.

אונדזער ח. חברה **לאה דינה פעלדמאן** צו
איר תנאים שרייבן מיט ה' גאלדפריינט
(מיעכאוו) ווינטשט א הארציקן מז"ט

בנות אגודת ישראל
לערערן פויארא.
וואלבראם.

דער ח' פאמיליע מינץ (אזשאראוו)
צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער
טייערן זון, דער פארדינסטפולער
אגודה-עסקן, פרעזעס פון דער
ב"י-שול

ר' משה מינץ ז"ל

דעם טיפסטן מיטגיפיל און ביילייד.
זאל אייך השי"ת טרייסטן און איר
זאלט מיין פון קיין צער נישט
וויסן.

רעדאקציע בית יעקב זשורנאל
לאדזש.

טיף דערשיטערט דריקן מיר אויס אונדזער
מיטגיפיל דער ח' פאמיליע מינץ
צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער קרוין
דעם איינציקן זון און פרעזעס פון אונזער
שול ר' **משה מינץ** ז"ל
זאל השי"ת זיי טרייסטן מיט די אבלי ציון
וירושלים, און אין דער פארטזעצונג פון
דער ארביט פארן בית-יעקב אידעאל זאלן זיי
זיין גיטרייסט

בנות־אגודת־ישראל.
אזשאראוו

נוצט אויס די לעצטע גילעגנהייט !

נאך צו באקומין גאר א באגרעניצטע צאל גי-
מישטע קאמפלעטן פון בית־יעקב־זשורנאל

30 נומערן דעם יובל־אויסגאבע זעקס טער

800 זייטן, אנ־אוצר פון מאמרים, שטודיעס, דער-
ציילונגין, נאוועלן, לידער און פאעמיס און רייך
פעדאגיש ארגאניזאציע־מאטעריאל.

כל הקודם זכה—נאר 6 גילדן מיט 70 גר.

אדרעס פון פארלאג „בית־יעקב"
Redakcja „Bajs Jakow" Łódź
Kilińskiego 44. P. K. O 67.795.

א הארציקן מזל-טוב אונדזער קוזינע
רחל באקאלאזש (שעראדז) צו אירע תנאים מיט
שמואל ביאליסטאצקי (זגערזש)

ברכה און מאכטשע
ברעסלער.
לאדזש.

צו די תנאים פון מיין קוזינע **א. ראזענשראך**
(ווארשע) מיט ה' **טשארנאלעווסקי** (לאדזש)
און פרל. **לאה פושיגורסקא** (פיעטרקאוו) מיט
מיין קוזין ה' **מאזעס** (ווארשע) ווינטשט א
הארציקן מזל-טוב.

אדל זנאמיראווסקא.
פיעטרקאוו.

א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער פירערן
די שטאלצע קעמפערן **חי' בלאס** צו אירע
תנאים ווי אויך אונדזערע גיוו. לערערנס **דבורה**
שעראדזקא (פאביאניץ) צו איר תנאים און
שרה בוים (לינטשיץ) צו איר חתונה.
בויט אייער עתיד אויף די בערג פון ציון און
ירושלים, אינים גייסט פון אונדזער אידעאל.

בנות אגודת ישראל
לערערן חי' שטאל.
פושעדבארזש

מיין ליבע שוועסטער **ח. בלאס** צו אירע תנאים
מיט ה' פעדערמאן (לאדזש) א הארציקן מז"ט.
תהא עתידכם מזהיר.

יוכבד בלאס.
פושעדבארזש

נייע שריפטן:

שוין ארויס פון דרוק

י. ל. ארלעאן
יידיש קולטור־פראגראם

א עוך מיט גינויע פראגראמאטישע אנווייזן וועגן אלע קולטור־ארביטן פון „בנות". פראגראם פאר די לימודים פון תנ"ך, גישיכטע, דינים, מדות, טעמים פאר שיחות און בכלל פאר אלע קולטור־אויפגאבן פון בנות.

פראכט־אויסגאבע — 60 זייטן - 2 שטיק 2 גילדן מיט 25 גר.
ווייניקער ווי 2 עקז. און אן געלט פריער ווערט נישט גישיקט

א. ג. פרידנזאן
זאמל־העפט פון פארשטעלונגין

1) דער קליינער ייד (קאנטאניסטן) — נ. י. בערלינער.
2) מכירת-יוסף—פ. סירסקי, 3) דאס נס פון פורים—ש. ל. גילבערט, 4) פורים־שמועס -- אג"פ, 5) דער גרעגער—רל.

דאס זאמל־העפט 2 עקז. קאסט נאר 2 גילדן.

אכטונג!

די אויסגאבן ווערן נישט קרעדיטירט און מישן זיך נישט מיט אנדערע חשבונות. אלע באשטע-לונגין דורך בריוו ווערן נישט באנטפערט. די באשטעלונגין מוזן באשטעלט ווערן נאר דורך דעם טשעק, וואו עס ווערט נישיקט דער באטרעף.

צו די תנאים-ס פון אונדזערע ליבע חברות:
פרל. **חנה שטערן**—די טיכטיקע עסקנית פארן קרן-הישוב מיט ה' **ישראל שלייכער** (יוזעפאוו)
און די ח' פרעזעסן **ברכה שלאפראק** מיט ה'
שאול ראטבלאט (טורבין), ווינטשן מיר
א הערצלעכן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט.
זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון
ישראל-סבא אויף די בערג פון יהודה וירושלים.

בנות-אגודת-ישראל
לערערן שטערן
גילערנטער יאנוב-לוב.
בילגאריי.

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס
אונדזערע ח' פארוואלטונג-מיטגלידערנס
שוועסטערן וואלד צוליבן פריצייטיקן טויט
פון זייער ח'

מוטער

אין דער הייליקער ארבייט פאר אונזער
אידעאל זאלן זיי א טרייסט גיפינין.

בנות אגודת־ישראל
פארזיצערן חנה טרויקע.
בלאשקי

אונדזערע טיפסטע מיטגיפילן און שמערצ-
ליכען צער דריקן מיר אויס אונדזער גי-
ליבטע און ח' לערערן פרל.

שרה בעם

צום טויט פון איר הייסגעליבטן

פאטער ע"ה.

דער אלמעכטיקער זאל זי טרייסטן צוזאמין
מיט די אבלי ציון וירושלים.

בנות־אגודת־ישראל.
פינטשעוו.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

BAJS JAKOW ŁÓDŹ, 5 Stycznia 1935 r.

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44. TELEFON 109-7

א ברכהפולן
חברות הכשו
(בעלכאטאוו)
זייער תנאים.
די בערג פון
ולתורתו און
קבוי
וואַרשע

גם אני מבורכת לחברות הנ"ל ברכות מז"ט חמה ונלבבה.

ח. ד. גור-ארי

ברכת מז"ט חמה ונלבבה להברותנו הכי-אהובות:
מרת **חנה ויצמן** לאירושי' עם מר **גרטנר** (אלקוש) ומרת **גולדה דינה יוסקוביץ** (דבורט) לאירושי' עם מר פיןישויץ.
תזכו להגשמת שאיפותיכם לבנות את ביהכם בארצנו הקדושה והבנוי' ברוח ישראל סבא.

קבוץ הכשרי שאצל מרכז בנות-אגודת-ישראל—בלודז

א הערציקן מזל-טוב דער פאמיליע **וויינבערג** צו דער חתונה פון זייער טאכטער **אסתר** מיט ה' **מרדכי קירשנבלום** ווינטשט
לערערן **ג. לובינסקא**
לאדוש—קאזשניץ

צו אונזערע גיטרייע און איבערגעגעבענסטע עסקנות:
לערערן **פייגע ראטנבערג** (וואַרשע) צו איר חתונה מיט ה' **יוסף ערליך**. לערערן פרל. **באַשע פריידע הערמאַן** מיט ה' **משה הערצקי שמעלצמאַן** (זאמפ). לערערן פרל. **פעסא פראצל** (קאליש) צו איר תנאים מיט ה' **יוסף לעוו** (לאדזש), פרל. **הינדא בערלינער** מיט **יוסף אַלטמאַן** ווינטשן מיר א הערציקן מזל-טוב.
זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אינים גייסט פון אונדזער אידעאַל.

צענטראַלע בנות אגודת ישראל
רעדאַקציע בית יעקב

ברכת מז"ט חמה ונלבבה לנשואי חברי הכי-אהוב מר **יוסף ערליך** את המורה מרת **פיגה רוטנברג**.
תזכו להגשמת שאיפותיכם מתוך חיי אושר ועושר.
ידידכם עוז

אַלטער שנור

לידידי היקר והמצוין מר **יוסף ערליך** נ"י
ברכת מז"ט חמה לנשואיו.

א"ג פרידנזאן

א ברכה-פולן מזל-טוב און צופרידינע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער אקטיווער סעקרעטאַרן חברה **פריידע לעווענהאַף** צו איר פאַרלאַבונג מיט ה' **מאיר יאסקאוויטש** (לאדזש).
לערערן ש. זשימנאַוואַדא, בנות אגודת ישראל, יוגנט-גרופע, פרויען-פאַרבאַנד און אלע גרופן בתי׳

ידידי המצוין מר **ברוך** נ"י בהרה"ג הח' **עקשטיין** שליט"א (ריישע) אני מברך ברכת מז"ט חמה ולבבית. יהי עתידו מזהיר ומאושר.

משה פרידנזון
תרצ"ה

ידידי הנעלה והמצוין מר **יוסף חיים פיוטרקובסקי** נ"י (לובין) — ברכת מז"ט חמה שלוחה מאת
לודז שבט, תרצ"ה **משה פרידנזון**

א הערציקן מז"ט אונדזער ליבע און אקטיווע חברות פרל. **אסתר קאפעל** צו איר חתונה מיט ה' **זיסקינד** (קאליש) פרל. **שיינע רייזל סעגאַל** צו איר חתונה מיט ה' **יאַכלאוויטש** (זעלעו) פרל. **בערקאוויטש** צו אירע תנאים מיט ה' **גראסקאפף** (זד. וואלע).
בויט אייער עתיד אין אונדזער גייסט מיט א סך גליק.

בנות אַגודת ישראל
גלאַשקי לערער **מ. גרזשער**

א הערציקן מזל-טוב אונדזערע ליבע חברות **שרה לובאַרטאַווסקא** און **לאה פשיגורסקאַ** צו זייערע תנאים.
בויט אייער עתיד אינים גייסט פון ישראל סבא.

בנות אַגודת ישראל
פיעטרקאוו לערערן **פ. מאַנדרע**

א הערציקן מז"ט אונדזער גיטרייע בנות-חברה **רבקהלע בריקמאַן** צו איר חתונה מיטן הרב **ג. ה. קויפמאַן** שליט"א מיאנוב. זאל אייער צוקונפט זיין בפלויכטן מיט די מנורה פון גליק און תורה.

לערערן **שרה פלאַזנטשאַק**
טלושטש **בנות אַגודת ישראל**

צו די תנאים פון **פינטשע זנאַמיראַווסקי** (פיעטרקאוו) מיט פרל. **ראַבינאַוויטש** (ראַדאמסק) בת הרב שליט"א, ווינטשן א הערציקן מזל-טוב.

עלטערן און געשוויסטער זנאַמיראַווסקי

אונדזער ל. פירערן ה' **שוואַרץ** צו אירע תנאים מיט ה' **פרידריך** (בענדין) — ווינטשן מיר אונדזער הארציקסטן מזל-טוב.
איר בתי׳-גרופע „שושנה"
סאסנאוויץ

סל מלא ברכות ובתוכם ברכה מז"ט חמה אנחנו מגישות להמחנכה מרת **ברכה שלפרוק** לארושה עם מר **רוטבלט** (טורבין) כשמך כן ברכתנו, הי' ברכה עד עולם.
המברכות:

בתי׳ V שעור
המורה **ש. שטערן**
בילגורי-לוב. **ח. גילערנטער**

א הערציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע ליבע און אקטיווע חברות: **ביילע קארנבערג, מרים שפירא** צו זייער חתונה און די חברות **אלטע פרוכט, גיטל צוקערמאַן, דאבע לעווי, רויזע ראזענצווייג, רבקה זיסהאַלץ, חנה אזשעראַווסקא**, חי׳ בערלין צו זייערע תנאים
איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון.

יענדזשעי **בנות אגודת ישראל**

אונדזער גוטע פריינדן **רייזל סקורא** צו אירע תנאים מיט ה' **דוד ראזענוואַלד** (טאמאשאוו) ווינטשן א הערציקן מז"ט.

חי׳ שרה מאגער
בענדין **מרגולה קריצלער**

א הערציקן מז"ט אונדזער טיכטיקע חברה **חנה ווייצמאַן** צו איר תנאים שרייבן מיט ה' **שלום גערטנער** (אלקוש). זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אין אונדזער גייסט אויף די בערג פון ציון וירושלים.

אלקוש **בנות אגודת ישראל**

צו די תנאים פון אונדזער אקטיווע חברה פרל. **הינדע בערלינער** מיט ה' **ש. אַלטמאַן** (קשאנאוו) ווינטשן מיר א הערציקן מזל-טוב.

ניי-צאנז **בנות אַגודת ישראל**

אונדזער ניוו. לערערן פרל' **אסתר שלייפשטיין** צו אירע תנאים מיט ה' **מנחם מאַרך** (קראקע) ווינטשן א הערציקן מזל-טוב.

בנות אַגודת ישראל
אלעקסאנדער **בית יעקב**

אונדזער גיוו. לערערן פרל. **רבקה זשירקאווסקי** (זאריק-לאדזש) צו איר תנאים שרייבן מיטן ה' **סאַכאַטשעווסקי** אונדזערע הארציקסטע מזל-טוב וואונטש;

לערערן **אסתר פויארא**
בנות אגידת ישראל
וואלבראם **ב"י שילערינס**

מיין נאנסטע חברטע **ריבטשע** התחי' א הארציקן מז"ט און כל טוב.

מרים זילבערבערג-רייז
וואלבראם

מיין ליבע לערערן פרל. **רבקה זשורקאווסקי** צו איר כלה-ווערן, מיין הארציקסטן מזל-טוב.

וואלבראם **שיינדל פעלזנער**

את העלמה הכי-חשובה מרת **רבקה זשורקאווסקי** מי שהיתה מורת ב"י דפה, לארושי' ברכת מז"ט חמה מאחל.

ועד בית יעקב
וואלבראם יו"ר: **אברהם זילבערבערג**

פון מיסן הארצן ווינשן מיר א מז"ט אונדזער ליבע פריינדן **פריידע לעווענהאַף** צו אירע תנאים מיט ה' **יאסקאוויטש** (לאדזש).
זייט גליקליך און צופרידן.

שוועסטערן יאסקאוויטש, רייזל לעווי, מרים זאַלצמאַן
וויערושאוו **דינה דזיאַלאווסקא.**

אונדזער ל. מחנכה פרל. **פריידע לעווענהאַף** צו אירע תנאים ווינטשן א הערציקן מזל-טוב.

וויערושאוו **בתי׳ יהודית**

למורתנו החשובה מרת **פ. פרצל** לאירושי' ברכת מזל-טוב המה.
יהי"ר שעתידה יהי' מאושר בכל טוב עדי עד.

ועד „בית יעקב" בקליש

מיין ליבע קוזינע **דבורה** א הארציקן מז"ט צו אירע תנאים מיט ה' **ברוין** (וויערושאוו).

טשענסטאכאוו **מ. וואסערצוג**

א הערציקן מזל-טוב וואונטשן מיר אונדזער גיוו' לערערן פרל. **פאַיע ארלאַנסקא** (וואלקאוויסק) צו אירע תנאים מיט ה' **קליין** (פלאצק) און צו די חתונה פון אונדזער חברה **צירל קראַוויעץ** מיט ה' **ראטבאַרט** (זעמבראוויע). בויט אייער עתיד אויף די בערג פון ציון און ירושלים.

בנות אַגודת ישראל
גאַווראוואַ **צירל ניימאַן**

---

4 בילדער
אויף זייד-געוועב:

1) גערער רבי
2) חפץ-חיים
3) רבי שמשון רפאל הירש
4) ד"ר נתן בירנבוים

פרייז פון אַלע 4 בילדער 3 גילדן.

מיין ח' פריינדן פרל. **אסתר פאַרס** (יענדזשעוו) צו איר פאַרלאבונג — א הערצלעכן מזל-טוב און פיל ברכות — ווינטשט

צילקע באַרענשטיין.
כענטשין.

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזערע טרייע חברות. שוועסטערן בלומענפעלד צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער הייסגעליבטן

פאטער ע"ה.

אין דער ארבייט פאַר אונדזער הייליקן אידעאַל זאלט איר א טרייסט געפונען.

בנות-אגודת-ישראל-לערערן **ווייסמאַן.**

מזל-טוב

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער פאַרזיצערן און איבערגעגעבענע פירערן, גייסטיקע דערציערן, די ח' לערערן פרל. **אסתר מלכה גאלדבערג** (גראיעוואַ) צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' **ניסן צעלניקער** (ביאַליסטאק) זאל איר צוקונפט זיין א קייט פון אייביקער צופרידנהייט און גליק.

בנות-אגודת-ישראל
בתי׳ בלומע גאלדוואסער
רחל פישמאַן, שרה פראַשקע,
אסטראוו-מאז. **פייגע ראַווינסקא.**

צו די תנאים פון אונדזער ח' לערערן און בנות-פירערן פרל. **אסתר מלכה גאלדבערג** (גראיעוואַ) מיט ה' **ניסן צעלניקער** (ביאַליסטאק), ווינטשן מיר א הערציקן מזל-טוב.

אסטראוו-מאז. **פאַרוואַלטונג בית-יעקב.**

אַבאָנאַמענטס-פרייז

א יאָר — 7 גילדן. א האַלב יאָר 4 גילדן.
א פערטל יאָר — 2 גילדן.

אַנאָנסן-פרייז

א גאַנצע זייט — 200 ג. א האַלבע זייט — 100 ג.
א פערטל זייט — 50 ג. א אכטל זייט 25 ג.

א גראַטולאַציע ביז 20 ווערטער 3 גילדן
געלט פאַר אַנאָנסן פריעראויס.

גיזעצט ביי מ. ראזענשטיין פיעטרקאוו פל. טריבונאַלסקי 4 טעלעפאָן 12-13

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B. A. J.) Agudas Israel w Polsce. Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50